ប្រាសាទព្រះវិហារ

បណ្ឌិត ហង់ ជួន ណារ៉ុន

២០០៩

រូបនៅលើទំព័រទី១ គឺ **«គោបុរៈទី៥នៃប្រាសាទព្រះវិហារ»** (ថតដោយ **ហង់ ជួន ណារ៉ុន**)។

ប្រាសាទព្រះវិហារ

បណ្ឌិត ហង់ ជួន ណារ៉ុន

ភ្នំពេញ ២០០៩

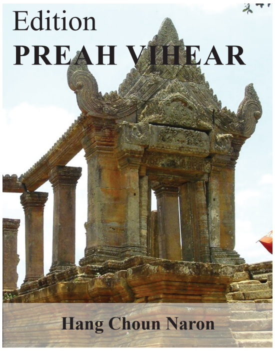

Prelimary.indd 2 8/24/2026 10:14:43 AM

មតិយោបល់ និង សេចក្តីសន្និដ្ឋានទាំងឡាយ
គឺជាមតិផ្ទាល់របស់អ្នកនិពន្ធ ដោយមិនឆ្លុះបញ្ចាំងនូវជំហរផ្លូវការ
របស់ក្រសួងសេដ្ឋកិច្ច និង ហិរញ្ញវត្ថុ ឬ ឧត្តមក្រុមប្រឹក្សាសេដ្ឋកិច្ចជាតិឡើយ
(**ហង់ជួន ណារ៉ុន**)

“ថវិកាដែលបានមកពីការលក់សៀវភៅ

ប្រាសាទព្រះវិហារ

នឹងយកទៅជួយឧបត្ថម្ភការងារអភិរក្សប្រាសាទព្រះវិហារដោយអាជ្ញាធរព្រះវិហារ”

ផែនទីខេត្តព្រះវិហារ

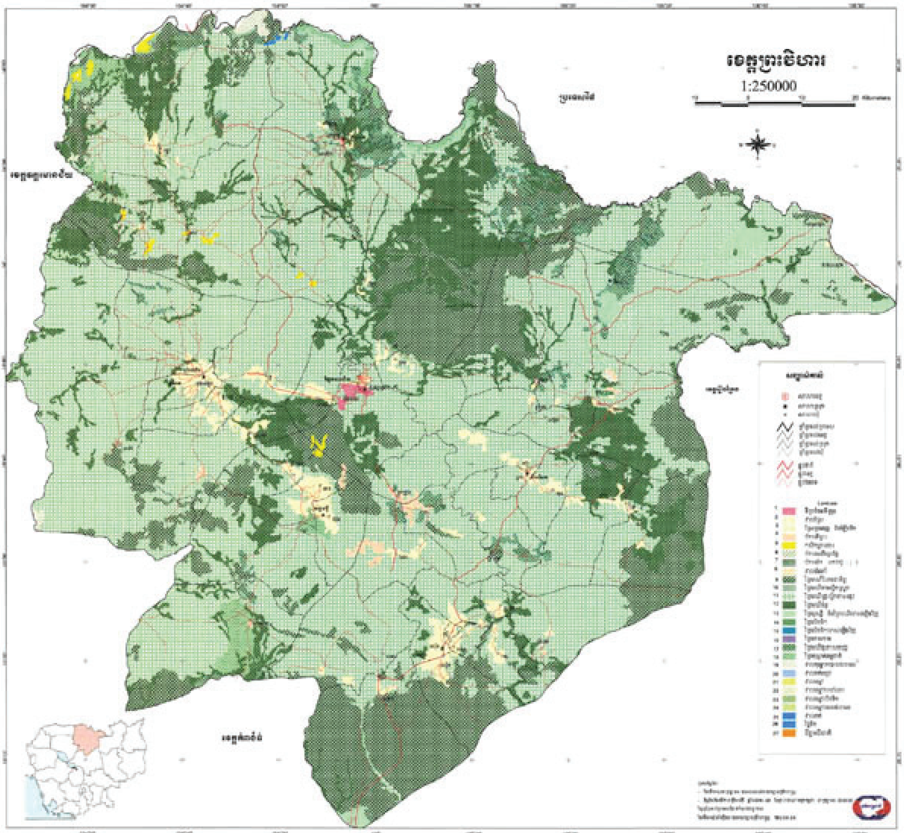

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 4 5/15/2026 2:10:04 PM

ខ្ញុំសូមឧទ្ទិសស្នាដៃនេះជូនទៅដល់បុព្វការីជន **កម្ពុជា** ទាំងអស់

ដែលខិតខំបូជាញើសឈាម ដោយមិនខ្លាចនឿយហត់

ដើម្បីកិច្ចអភិវឌ្ឍន៍ និង វិបុលភាព

នៃមាតុភូមិ **កម្ពុជា** យើង

ជាពិសេស

ដល់

វៀមច្បងនៃ

កងកម្លាំងប្រដាប់អាវុធ

ដែលបានពលីជីវិតដើម្បីការពារជាតិមាតុភូមិ

ក្នុងគោលដៅថែរក្សាវប្បធម៌ និង អារ្យធម៌ខ្មែរអោយបានគង់វង់

ទុកដល់កូនចៅ **កម្ពុជា** ជំនាន់ក្រោយ

បោះពុម្ពលើកទី ១

©រក្សាសិទ្ធិ គ.ស. ២០០៩

ដោយគ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពផ្សាយ ព្រះវិហារ

បោះពុម្ពនៅភ្នំពេញ ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា

លសខអ ១៣ ៩៧៨- ៩៩៩៥០-៩៩០-២-២

ISBN-13: 978-99950-990-2-2

Copyright © 2009

All rights reserved

សម្ដេចអគ្គមហាសេនាបតីតេជោ ហ៊ុន សែន
នាយករដ្ឋមន្ត្រី នៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា

ប្រាសាទព្រះវិហារ គឺជាសម្បត្តិវប្បធម៌ដែលមិនអាចកាត់ថ្លៃបាន ដែលបុព្វបុរសយើងបានបន្សល់ទុកឱ្យកូនចៅខ្មែរជំនាន់ក្រោយ និងមនុស្សជាតិ ។ ប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ក៏ដូចជាប្រាសាទដទៃទៀតដ៏ច្រើនលើសលប់នៃអាណាចក្រខ្មែរ គឺជារូបបំព្រួញនៃភាពរុងរឿងរបស់សង្គមខ្មែរបុរាណ និងជានិមិត្តរូបនៃភាពកំពូលរបស់អារ្យធម៌ខ្មែរ និងភាពឧស្សាហ៍ព្យាយាមរបស់ជនជាតិខ្មែរដែលបានប្រើប្រាស់នូវបច្ចេកវិទ្យាទំនើបសម័យនោះ ដើម្បីកសាងនូវប្រាសាទដ៏ល្អឥតខ្ចោះ សម្រាប់ឧទ្ទិសដល់អាទិទេព គឺ **ព្រះសិវៈ** ។ **ប្រាសាទព្រះវិហារ** ត្រូវបានសាងសង់ឡើងជាច្រើនដំណាក់កាល ចាប់ផ្ដើមសាងសង់ដោយព្រះបាទ **យសោវរ្ម័ន ទី១** នៅក្នុងសតវត្សរ៍ទី ៩ និងបញ្ចប់ដោយព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ២** ដែលជាព្រះមហាវីរៈក្សត្រដែលបានសង់ប្រាសាទ **អង្គរវត្ត** ដ៏ល្បីល្បាញក្នុងពិភពលោកយើងនេះ នៅសតវត្សរ៍ទី ១២ ។

ដើម្បីធានាឱ្យបាននូវកិច្ចការអភិរក្ស និងការគ្រប់គ្រងនូវប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ប្រកបដោយនិរន្តរភាព **រាជរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា** បានខិតខំប្រឹងប្រែងយ៉ាងខ្លាំង ដើម្បីសម្រេចឱ្យបាននូវការចុះឈ្មោះរមណីយដ្ឋានប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ជាទីសក្ការ ក្នុងបញ្ជីបេតិកភ័ណ្ឌពិភពលោកនៃអង្គការ **យូណេស្កូ** នៅថ្ងៃទី ៧ ខែ កក្កដា ឆ្នាំ ២០០៨ កន្លងទៅនេះ ប្រកបដោយជោគជ័យ ។ ការចុះប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ក្នុងបញ្ជីបេតិកភ័ណ្ឌពិលោកឆ្លុះបញ្ចាំងពីតម្លៃសកលលេចធ្លោ សារៈសំខាន់អន្តរជាតិដ៏ធំធេង និង លក្ខណៈវិសេសវិសាលនៃប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ជាទីសក្ការ ដែលឆ្លុះបញ្ចាំងពីទំនាក់ទំនងយ៉ាងជិតស្និទ្ធរវាង **ប្រាសាទ បរិស្ថានធម្មជាតិ មនុស្ស** និង **អាទិទេព** ។

ក្នុងន័យនេះ ខ្ញុំសូមអបអរសាទរចំពោះ បណ្ឌិត **ហង់ ជួន ណារ៉ុន** ដែលបានខិតខំចងក្រងសៀវភៅ «**មគ្គុទ្ទេសក៍ដើម្បីទស្សនាប្រាសាទព្រះវិហារ**» នេះឡើង ដើម្បីចូលរួមចំណែកស្រាវជ្រាវវប្បធម៌ និង អារ្យធម៌ខ្មែរ ។ ខ្ញុំសង្ឃឹមថាសៀវភៅ «**មគ្គុទ្ទេសក៍ដើម្បីទស្សនាប្រាសាទព្រះវិហារ**» នេះនឹងចូលរួមវិភាគទានក្នុងការបំផុសឱ្យយុវជន យុវនារី និង ប្រជាជនកម្ពុជាយើងបានយល់ដឹងថែមទៀតពីមរតកវប្បធម៌ដ៏ថ្លៃថ្លារបស់យើង និងស្វែងយល់ឱ្យកាន់តែច្បាស់នូវគំនិត និង ទស្សនៈដែលបង្កប់នៅពីក្រោយស្នាដៃប្រកបដោយទេព្យកោសលខ្ពស់ និងសិល្បារម្មណ៍សាស្ត្ររបស់ស្ថាបត្យករ និង សិល្បករខ្មែរសម័យបុរាណ ។

ហ៊ុន សែន

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 6 5/15/2026 2:10:05 PM

អារម្ភកថា

អារ្យធម៌ខ្មែរបានឈានដល់កម្រិតកំពូលចាប់ពីសតវត្សទី ១១ ដល់សតវត្សទី ១៣។ នៅពេលនោះព្រះមហាក្សត្រខ្មែរបានកសាងនូវប្រាង្គប្រាសាទជាច្រើន ដើម្បីឧទ្ទិសដល់ព្រះអាទិទេព ឬ បុព្វការីជនរបស់ព្រះអង្គ និង ដើម្បីជានាឱ្យបាននូវវិបុលភាព និង ឯកភាពជាតិខ្មែរ។

ប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ត្រូវបានកសាងឡើងនៅលើកំពូលភ្នំដងរែកដ៏ខ្ពស់ស្កឹមស្កៃ ដែលស្ថិតនៅក្នុងខេត្តព្រះវិហារ ប្រមាណជា ៤០០ គីឡូម៉ែត្រ ខាងជើងរាជធានីភ្នំពេញ និង ១៤០ គីឡូម៉ែត្រ នៅទិសឦសាននៃបុរី **អង្គរ** នៅជាប់នឹងព្រំប្រទល់ជាមួយព្រះរាជាណាចក្រថៃឡង់។

ប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** មិនមែនអាចសង់ហើយ ក្នុងរយៈពេលតែមួយថ្ងៃទេ។ ប្រាសាទនេះត្រូវបានសាងសង់ឡើងដំបូង បន្ទាប់មកត្រូវបានសង់បន្ថែមហើយបន្ថែមទៀត ដោយព្រះមហាក្សត្រខ្មែរជាច្រើនអង្គសម្រាប់ជាទីបូជនីយដ្ឋានរបស់ប្រជាជនខ្មែរ។ ប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ត្រូវបានចាប់ផ្តើមសាងសង់ឡើងនៅក្នុងសតវត្សទី៩ នៅក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី២** (គ.ស.៨០២-គ.ស.៨៥០) នៅពេលដែលបុត្ររបស់ព្រះអង្គគឺព្រះអង្គម្ចាស់ **ឥន្ទ្រាយុទ្ធ** បានយកសិវលិង្គ **ស្រីសិខរិស្វរ** ពី **លិង្គបុរី** (វត្តភូ) មកតម្កល់លើភ្នំព្រះវិហារ។ ព្រះបាទ **យសោវរ្ម័នទី ១** (៨៨៩-៩១០) បានសាងសង់បន្ត ដោយបានប្រើប្រាស់នូវគ្រឿងសំណង់ស្រាលៗដូចជាការសង់នូវប្រាង្គប្រាសាទ **ស្រី សិខរិស្វរ។**

នៅគ. ស. ១០០២ ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** បានទទួលរាជាភិសេកជា **ចក្រព័ត្តិន។** នៅឆ្នាំ ១០១៨ ដើម្បីពង្រឹងអាណាចក្រខ្មែរ ព្រះអង្គបានឧទ្ទិសព្រះសិវលិង្គដែលមានព្រះនាមថា **សូរ្យវរ្ម័នស្វរ។** ព្រះសិវលិង្គ មួយអង្គដាក់នៅប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ព្រះសិវលិង្គទីពីរដាក់នៅ **ឥសានត្ថធ៌ត** នៅមុំទន្លេមេគង្គ និង ព្រះសិវលិង្គទី ៣ ដម្កល់នៅ

លើភ្នំ **សូរ្យគ្រី** គឺ ភ្នំជីសូរ។ ដូច្នេះ ប្រាង្គប្រាសាទធំជាងគេរបស់ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** មិនមែនស្ថិតនៅអង្គរទេ តែនៅលើភ្នំដងរែក គឺប្រាសាទ **ព្រះវិហារ។** ព្រះអង្គបាន ឧទ្ទិសប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ដល់ព្រះអាទិទេពភ្នំ គឺ **សិខរិស្វរ** និង **ភទ្រេស្វរ** ដែល ព្រះអង្គយកមកពី **វត្តភូ** ដើម្បីអភិសេកទទួលអានុភាពដេស្តានៃ **លិង្គប័រវត។**

មុនរជ្ជកាលនៃព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ២** ប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ត្រូវបានជួសជុល កែលម្អថែមទៀតដោយគោរពនូវវិធាននៃការសាងសង់ប្រាសាទបុរាណខ្មែរ។

ការសាងសង់ប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ត្រូវបានបញ្ចប់នៅក្នុងរជ្ជកាលនៃព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ២** (១១១២ - ១១៥២) ដែលជាព្រះមហាវីរៈក្សត្រដែលសាងសង់ប្រាសាទ **អង្គរវត្ត។** ប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** មិនមែនត្រឹមតែ ជាប្រាសាទដ៏វិសេសវិសាលទេ តែជាប្រាសាទមួយមិនធម្មតា ខុសពីប្រាសាទផ្សេងៗទៀតរបស់ខ្មែរដែលសាងសង់បែរមុខទៅទិសខាងកើត។ ចំណែកប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** វិញត្រូវបានសាងសង់បែរមុខទៅទិសខាងជើង។

ប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** គឺជាសមិទ្ធផលឯកគ្មានពីរ ជាស្ថាបត្យកម្មដ៏ឆ្នើម មានចម្លាក់ និងក្បូរក្បាច់រចនា ដ៏រស់រវើក និងស្រស់ឆើតឆាយ តាមរចនាបថផ្សេងៗនៃសតវត្សទី ១០ និង ទី ១១ ដែលបង្ហាញពីទំនាក់ទំនងយ៉ាងជិតស្និទ្ធរវាងបរិស្ថាន ធម្មជាតិ មនុស្ស និង វត្ថុស័ក្តិសិទ្ធិនៅក្នុងលោកនេះ។ បើមើលពីចំហៀង ឬ បើមើលពីក្រោម យើងឃើញប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** អណ្តែតលើព្នដ៏វេហា ដែលរឹតតែញ៉ាំងឱ្យប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** នេះកាន់តែមានភាពស័ក្តិសិទ្ធិថែមទៀត។ ប្រាសាទនេះសាងសង់ជាដំណាក់ៗ ហើយប្រសិនបើទេសចរដើរឡើងពីដំណាក់មួយទៅ ដំណាក់មួយទៀត គេនឹងមានអារម្មណ៍ថា កំពុងដើរឆ្លងពីភព មនុស្សលោក ទៅកាន់ភពក្សត្រ និង ទីបំផុតទៅកាន់ **លំនៅដ្ឋានរបស់អាទិទេព** គឺ **ព្រះសិវៈ** តែម្តង។ ដូច្នេះហើយ ដោយសារតម្លៃជាសកលនេះ ទើបប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ត្រូវបានអង្គការ **យូណេស្កូ** បានចុះនៅក្នុងបញ្ជីបេតិកភ័ណ្ឌពិភពលោក នៅថ្ងៃទី ៨ ខែ កក្កដា ឆ្នាំ ២០០៨។

សៀវភៅ **ប្រាសាទព្រះវិហារ** នេះចែកចេញជាបីជំពូក។ ជំពូកទី១ បរិយាយអំពី **ប្រវត្តិសាស្ត្រ វប្បធម៌ និង អរិយធម៌ខ្មែរ**។ ប្រាសាទ**ព្រះវិហារ**ត្រូវបានសាងសង់ឡើង ដោយមហាក្សត្រជាច្រើនអង្គ និង សាងសង់ឡើងតាមរចនាបថខុសៗគ្នា ដែលឆ្លុះបញ្ចាំងពីដំណាក់កាលសាងសង់ផ្សេងៗគ្នា។ ដូច្នេះ ដើម្បីយល់ ឱ្យបានច្បាស់ពី **ប្រាសាទព្រះវិហារ** អ្នកអានត្រូវស្គាល់ប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ រចនាបថនៃសិល្បៈខ្មែរ ហើយជាពិសេសការវិវត្តនៃប្រាសាទខ្មែរឱ្យបានច្បាស់សិន។

ជំពូកទី២ និយាយអំពី **ទីតាំងភូមិសាស្ត្រ សាសនា និង ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរដែលកសាងប្រាសាទ ព្រះវិហារ។** ជំពូកនេះ យើងផ្តោតទៅលើកត្តាទីតាំងភូមិសាស្ត្រ កត្តាសាសនា និងការចូលរួមវិភាគទានរបស់ ព្រះមហាក្សត្រ និងព្រះរាជគ្រូរបស់ព្រះមហាក្សត្រ ក្នុងការសាងសង់ប្រាសាទព្រះវិហារ។

ជំពូកទី៣ ពិពណ៌នាពីប្រាសាទព្រះវិហារ។ ជំពូកទីបីក៏ជា **«មគ្គុទ្ទេសក៍ដើម្បីទស្សនាប្រាសាទព្រះវិហារ»** តែម្តង។

ខ្ញុំសូមថ្លែងនូវអំណរគុណដល់សហការីរបស់ខ្ញុំ ជាពិសេស លោក **អ៊ុង លុយណា** ដែលបានផ្តល់នូវ គំនិតល្អៗ ដើម្បីកែលម្អសៀវភៅ និង ការស្រាវជ្រាវនេះឱ្យមានលក្ខណៈជាប្រព័ន្ធ។

ខ្ញុំសូមថ្លែងអំណរគុណដល់ឯកឧត្តម **ជុច ភឿន** រដ្ឋលេខាធិការនៃក្រសួងវប្បធម៌ និង វិចិត្រសិល្បៈ ដែលបានពិនិត្យលើការសរសេរ និងបានផ្តល់នូវការកត់សម្គាល់ជាច្រើន ដែលអាចឱ្យខ្ញុំកែលម្អសៀវភៅ **«ប្រាសាទព្រះវិហារ»** នេះឱ្យកាន់តែមានលក្ខណៈគ្រប់ជ្រុងជ្រោយខ្លាំងឡើង។

ខ្ញុំសូមថ្លែងនូវអំណរគុណដល់ឯកឧត្តម **សុខ អាន** ឧបនាយករដ្ឋមន្ត្រី និង រដ្ឋមន្ត្រីទទួលបន្ទុកទីស្តីការ គណៈរដ្ឋមន្ត្រី ដែលបានផ្តល់នូវថវិកាដើម្បីបោះពុម្ពសៀវភៅនេះ ក្នុងគោលដៅចូលរួមចំណែកក្នុង ការផ្សព្វផ្សាយឱ្យយុវជនជំនាន់ក្រោយបានយល់ដឹងច្បាស់ពី សិល្បៈវប្បធម៌ខ្មែរ។

ហង់ ជួន ណារ៉ុន

ភ្នំពេញ ថ្ងៃទី ២ ខែ កញ្ញា ឆ្នាំ ២០០៩

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 11 5/15/2026 2:10:05 PM

ប្រាសាទព្រះវិហារ

ជំពូកទី ១

ប្រវត្តិសាស្ត្រ វប្បធម៌ និងអរិយធម៌ខ្មែរ

១.១. ប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ

នៅលើទឹកដីភាគខាងកើតនៃប្រទេសកម្ពុជាមានការតាំងទីលំនៅ តាំងពីសម័យយុគថ្មមកម្ល៉េះ។ តាមឯកសាររបស់លោក **ដេវីឌ ឆាណ្ឌល័រ** នៅសំរោងសែន គេបានជីកដីឃើញឆ្អឹងលលាដ៏ក្បាល ដែលបញ្ជាក់ថា មានមនុស្សមករស់នៅតាំងពីជិត ១៥០០ ឆ្នាំមុន គ.ស.។ កំណាយដោយលោកស្រី **មូវ៉េ** នៅស្ពានីយល្អាងស្ពានក្នុង អំឡុងទស្សវត្សទី៦០ បានបញ្ជាក់ពីវត្តមានរបស់មនុស្សនៅលើទឹកដីដ៏បុរាណនេះតាំងតែពី ឆ្នាំ ៤២៩០ មុនគ.ស.។ តាមឯកសាររបស់បណ្ឌិត **មីសែល ត្រាណេ** រដ្ឋខ្មែរតំបូងត្រូវបានបង្កើតឡើងនៅដើមសតវត្សទី ១ នៃគ្រិស្តសករាជ ដោយព្រឹត្តិការណ៍ឥណ្ឌារូបនីយកម្មបានគ្រប់គ្រងលើរដ្ឋ និងរាជធានីតូចធំមួយចំនួន ដូចជា **ស្រេស្ឋបុរះ** ស្ថិតនៅម្តុំ ចម្ប៉ាសាក់នៅប្រទេសលាវ ដែលជារាជធានីដំបូងនៃសន្តតិវង្សចេនឡា មុនការបង្កើតរដ្ឋ **ឦសានបុរ** ឬ **សម្បូណ៌ព្រៃគុក** ដែលបានសាងសង់ឡើងដោយព្រះបាទ **ឦសានវរ្ម័នទី១**។

នៅបុរេសម័យ មានតែជនជាតិធំៗចំនួនបីប៉ុណ្ណោះដែលតាំងទីលំនៅនៅអាស៊ីអគ្នេយ៍ គឺជនជាតិ**ខ្មែរ**ជនជាតិ**មន**និងជនជាតិ**ចាម**។ជនជាតិខ្មែរគឺជាជនជាតិដើមនៃអាស៊ីអគ្នេយ៍ ដែលតាំងទីលំនៅក្នុងជ្រលងនៃ ទន្លេ **មេគង្គ** ភាគកណ្តាល និងភាគខាងក្រោម។ ជនជាតិមនរស់នៅផ្នែកខាងជើង និងខាងលិចទន្លេមេគង្គ គឺ នៅចំភូមិភាគកណ្តាលនៃប្រទេសថៃបច្ចុប្បន្ន និងនៅតាមខ្ពង់រាបកូរ៉ាត ផ្នែកខាងជើងជួរភ្នំដងរែក។ ចំណែកឯ ជនជាតិចាមវិញរស់នៅក្នុងភូមិភាគខាងកើត តាមបណ្តោយមាត់សមុទ្រនៃឧបទ្វីបឥណ្ឌូចិន។ ជនជាតិថៃ និងជនជាតិវៀតណាម គឺជាជនជាតិចំណូលថ្មី ដែលមានដើមកំណើតពីប្រទេសចិន។ នៅ

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 1 5/15/2026 2:10:05 PM

ក្នុងដំណើរឆ្ពោះទៅទិសខាងត្បូង ជនជាតិថៃបានលេបយកទឹកដីរបស់មន និងខ្មែរ។ ទីបំផុត មនត្រូវបានភូមា និងសៀមលេបយកទឹកដីអស់។ ចំណែកឯជនជាតិវៀតណាមក៏ចុះមកពីទិសខាងកើត មកទិសខាងត្បូង ហើយបានលេបយកទឹកដីចម្បាអស់ដែរ។

ប្រទេសមនមានឈ្មោះថា **អាណាចក្រទ្វារវតី** មានព្រំប្រទល់ជាប់នឹង **អាណាចក្រខ្មែរ** ហើយលាតសន្ធឹងតាមដងទន្លេមេណាមចៅប្រាយ៉ា អាណាចក្រទ្វារវតីទទួលឥទ្ធិពលពីសិល្បៈឥណ្ឌាដំបូងគេដូច អាណាចក្រខ្មែរ និងចម្ប៉ាដែរ។ បើវិនិច្ឆ័យទៅតាមសិល្បៈទ្វារវតី ដែលជាសិល្បៈរីកចម្រើន ជាពិសេសព្រះពុទ្ធរូប នៅវត្តប្រាមេន ខេត្តអយុធ្យា ដែលមានកាលបរិច្ឆេទនៅសតវត្សទី៨ នៃគ្រឹស្តសករាជ បញ្ជាក់ថាជនជាតិមនទំនងជា គោរពព្រះពុទ្ធសាសនា និកាយថេរវាទ។

យើងឃើញថាអាណាចក្រទាំងពីរមានទំនាក់ទំនងយ៉ាងជិតស្និទ្ធបំផុត ជាពិសេសខាងវិស័យវប្បធម៌ ដោយសារភាសាខ្មែរ និងភាសាមនស្ថិតនៅក្នុងគ្រួសារខ្មែរ-មនតែមួយ ហើយភាសាទាំងពីរនេះមានចារនៅក្នុងសិលាចារឹករបស់ខ្មែរ។ បើតាមមតិរបស់លោក **ធីរី ហ្សេហ្វៀរ** (Thierry Zéphir) សាស្ត្រាចារ្យនៃសាលា **លូវ៉រ** បានឱ្យដឹងថា ព្រះពុទ្ធបដិមា **“ទ្វារវតី”** ក្នុងកាយវិការបង្រៀន (វិតក៌មុទ្រ) និងរូបពោធិ៍សត្វមានលក្ខណៈជាខ្មែរសុទ្ធសាធ នៅក្នុងរចនាបថព្រៃក្មេង ឬ កំពង់ព្រះ ដូចជាគេបានរកឃើញនៅក្នុងតំបន់បានហ្វេ ឬ តំបន់ព្រះនគរជ័យ (បច្ចុប្បន្ននៅក្នុងទឹកដីថៃ) ដែលធ្លាប់មានសិល្បៈនៃដួងព្រលឹងខ្មែរ និងបង្ហាញពីសិល្បៈទ្វារវតីផងដែរ (**កេរដំណែលខ្មែរ** លេខ ០១)។

ដោយសារតែវប្បធម៌ខ្មែរ និងវប្បធម៌មនមានលក្ខណៈស្រដៀងគ្នា និងមានប្រភពតែមួយពីឥណ្ឌាសម័យដំបូងនេះហើយ ជាពិសេសភាសាដែលស្ថិតនៅក្នុងគ្រួសារខ្មែរ-មនតែមួយ ដែលមានប្រភពពីភាសាសំស្ក្រឹត ទើបមានប្រវត្តិវិទូមួយចំនួនបានលើកឡើងពីអំណះអំណាងនៃ **អារ្យធម៌ខ្មែរ-មន** ហាក់បីដូចជាអារ្យធម៌តែមួយ។ តាមមតិរបស់ខ្ញុំផ្ទាល់ ខ្ញុំយល់

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 2 5/15/2026 2:10:05 PM

ឃើញថា នៅដើមដំបូងជនជាតិខ្មែរ និងជនជាតិមនបានចម្លងយកសិល្បៈ និងវប្បធម៌ឥណ្ឌាទាំងស្រុងតែម្តង ពីប្រភពតែមួយ ដោយមិនទាន់បានបម្លែងសិល្បៈនេះ ឱ្យក្លាយទៅជាអត្តសញ្ញាណ ជាតិរបស់ខ្លួននៅឡើយ។ ម៉្យាងវិញទៀត សិល្បៈខ្មែរ និងសិល្បៈទ្វារវតីនៅមុនសម័យអង្គរបានទទួលឥទ្ធិពលពីគ្នាទៅវិញទៅមក។ ឧទាហរណ៍ ដូចជាស្ថានីយបុរាណវិទ្យា **ស៊ីទេព**ដែលជាស្ថានីយខ្មែរនៅក្នុងទឹកដីថៃដែលជាបេះដូងនៃអាណាចក្រទ្វារវតីជាតឹកតាងស្រាប់។

ដោយសារតែវប្បធម៌នៃជនជាតិទាំងពីរមានលក្ខណៈស្រដៀងគ្នា យើងមិនអាចកំណត់ព្រំប្រទល់រវាងអាណាចក្រទាំងពីរឱ្យបានជាក់លាក់បានទេ ហើយនៅកន្លែងខ្លះជនជាតិខ្មែរ និងជនជាតិមនរស់នៅជាអ្នកភូមិផងរបងជាមួយទៀតផង។ ឧទាហរណ៍ តាមប្រភពរបស់លោក **ដាវីដ ស្នែលគ្រោវ** នៅស្ថានីយ **មឿងសីមា** ដែលស្ថិតនៅខាងលិចនៃ **នគររាជ្យសីមា** នៅលើខ្ពង់រាបកូរ៉ាត គេឃើញមានផ្នូរខ្មោចអាយុជាង ២០០០ ឆ្នាំ និងឃើញមាននូវសំណល់ប្រាសាទមន និងប្រាសាទខ្មែរផងដែរ។

ជនជាតិខ្មែរ និងជនជាតិមន គឺជាជនជាតិដែលភាគច្រើនរស់នៅតាមតំបន់ព្រៃភ្នំ ប៉ុន្តែតែមានខ្លះរស់នៅតាមមាត់សមុទ្រក៏ដោយ។ នៅតាមមាត់សមុទ្រនៃឧបទ្វីបឥណ្ឌូចិន ភាគច្រើនជនជាតិដែលរស់នៅទីនោះ គឺជាជនជាតិចាម ដែលមានដើមកំណើតមកពីឧបទ្វីបម៉ាឡេ និងឥណ្ឌូនេស៊ី។ ជនជាតិខ្មែរទទួលនូវឥទ្ធិពលខាង ផ្នែកភាសា វប្បធម៌ និងសាសនា ដោយផ្ទាល់ពីឥណ្ឌា ជាពិសេសតាមរយៈមជ្ឈមណ្ឌលពាណិជ្ជកម្មនៅ **អូកែវ** នៃ **អាណាចក្រភ្នំ** ឬ **ហ្វូណន**។

១.១.១. អាណាចក្រភ្នំ ឬ ហ្វូណន

នៅខាងដើមគ្រិស្តសករាជ **អាណាចក្រភ្នំ** ឬ **នគរភ្នំ** ដែលភាសាចិនហៅថា **ហ្វូណន** គឺជារដ្ឋសំខាន់ជាងគេនៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍។ ប្រវត្តិវិទូ **សឺដែស** យល់ឃើញថា រាជធានីរបស់អាណាចក្រភ្នំ គឺជា **វ្យាធបុរ** (បុរីនៃស្តេចទាក់ដំរី) ដែលស្ថិតនៅម្តុំបាភ្នំ និង

បាណាមក្នុងខេត្តព្រៃវែងសព្វថ្ងៃនេះ។ អាណាចក្រភ្នំបានទទួល ឥទ្ធិពលអរិយធម៌ឥណ្ឌា យ៉ាងខ្លាំងក្លាចំនួនពីរលើក គឺលើកទីមួយនៅដើម គ.ស.ទី១ និងមួយលើកទៀតនៅដើម គ.ស.ទី ៥។

បើតាមការស្រាវជ្រាវរបស់បណ្ឌិត **មីសែល ត្រាណេ** វប្បធម៌ និងអារ្យធម៌ខ្មែរមាន តាំងពីសម័យ បុរេប្រវត្តិ ហើយបានជួបនឹងវប្បធម៌ចិន មុនការហូរចូលនៃវប្បធម៌នៃវប្បធម៌ ឥណ្ឌានាដើមសតវត្សទី ១ នៃគ្រិស្តសករាជ។ ទំនាក់ទំនងរវាងខ្មែរ និងចិនឆ្លុះបញ្ចាំង តាមរយៈស្គរមហាធិក ឬ ស្គរអារក្សហៅទឹកភ្លៀង ដែលគេបានរកឃើញនៅក្នុងចក្រភពបុរេ អង្គរ ក៏ដូចជាក្បាច់ក្បូរលម្អលើវត្ថុសិល្បៈមួយចំនួន ដូចជាផង កាំបិត កងដៃ កងជើងជាដើម។

អាណាចក្រភ្នំ គឺជាអាណាចក្រមួយតូច តែ គឺជាមជ្ឈមណ្ឌលពាណិជ្ជកម្មមួយដ៏ សំខាន់នៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍ ហើយកំពង់ផែ **អូកែវ** ដើរតួនាទីមួយដ៏សំខាន់នៅក្នុងពាណិជ្ជកម្ម នេះ។ ឥណ្ឌាភាវូបនីយកម្ម ឬ ការទទួលធាតុផ្សេងៗនៃវប្បធម៌ឥណ្ឌាបានកើតមានឡើង ចាប់តាំងពីសតវត្សទី ៤-៣ មុនគ្រិស្តសករាជម្ល៉េះ ក្នុងពេលជាមួយគ្នានឹងពាណិជ្ជកម្មជាមួយ ចិនដែរ ដោយឈរលើមូលដ្ឋាននៃការវិភាគ វត្ថុសិល្បៈបុរាណ ដូចជាអង្កាំ កុលាលភាជន៍ និង កំណាត់ហេតុផ្សេងៗជាដើម។ នរវិទូបានបែងចែកឥណ្ឌាភាវូបនីយកម្មជាពីរប្រភេទ ប្រភេទ ទី១ គឺតាមរយៈ ការប្រើប្រាស់ភាសាសំស្ក្រឹត ច្បាប់ និងព្រហ្មញ្ញសាសនា និងប្រភេទទី ២ គឺ តាមរយៈស្រុកភូមិ ទំនៀមទម្លាប់ និងជំនឿរបស់អ្នកស្រុក។

ការផ្សព្វផ្សាយវប្បធម៌ឥណ្ឌាប្រព្រឹត្តិទៅជាពីរដំណាក់កាលៈ ដំណាក់កាលទី១ គឺតាម រយៈពួកជំនួញដែល ខិតខំរៀនសូត្រភាសាអ្នកស្រុកដើម ហើយខ្លះក៏បានរៀបមង្គលការជា មួយស្ត្រីជនជាតិដើម និងដំណាក់កាលទី២ គឺ តាមរយៈពួកបញ្ញវន្តក្នុងវណ្ណៈខ្ពស់។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 4 5/15/2026 2:10:05 PM

អាណាចក្រភ្នំមានការរៀបចំផ្នែកនយោបាយតាមបែបឥណ្ឌា។ ព្រះរាជាគង់ប្រថាប់នៅក្នុងប្រាសាទឈើ ដែលមានច្រើនជាន់។ ព្រះរាជាមានឋានន្តរនាមជា **ក្រុងខ្នំ** ព្រោះយកតាមភ្នំដែលព្រះអង្គគង់យាងឡើងទៅធ្វើសក្ការបូជាចំពោះព្រះ **មហេស្វរ** និងមានតម្កល់លិង្គព្រះ **គិរិស** គឺឈ្មោះព្រះឥសូរដែលសណ្ឋិតនៅលើភ្នំនោះ។ ក្នុងវិស័យនយោបាយក្រៅប្រទេស អាណាចក្រភ្នំបានចងស្ពានមេត្រីជាមួយប្រទេសធំៗ ដូចជាប្រទេសឥណ្ឌា និងប្រទេសចិន។ កំពង់ផែ **អូកែវ** ជាកំពង់ផែដ៏ធំមួយរបស់អាណាចក្រភ្នំ។ អ្នកប្រាជ្ញបារាំងលោក **លូី ម៉ាល្លើរ៉េ** បានធ្វើកំណាយនៅស្ថានីយ **អូកែវ** ហើយរកឃើញខឿនសំណង់ផ្សេងៗ ព្រមទាំងវត្ថុផ្សេងច្រើនទៀតមកពីចក្រភពរ៉ូម និងឥណ្ឌា។

អាណាចក្រភ្នំប្រើប្រាស់ភាសាសំស្ក្រឹតជាភាសាផ្លូវការ ក៏ប៉ុន្តែ ភាសាខ្មែរក៏ត្រូវបានគេប្រើប្រាស់ទន្ទឹមនឹងភាសាសំស្ក្រឹតដែរ។ ក្នុងវិស័យជំនឿសាសនា ប្រជាជននៅអាណាចក្រភ្នំបានកាន់សាសនាធំៗទាំងពីររបស់ឥណ្ឌា គឺ ព្រាហ្មណ៍សាសនា និងពុទ្ធសាសនា។ ព្រះពុទ្ធសាសនាដែលនាំចូលអាណាចក្រភ្នំដំបូង គឺព្រះពុទ្ធសាសនាថេរវាទ ដែលប្រើប្រាស់ភាសាសំស្ក្រឹត។ ចំណែកខាងសាសនាព្រាហ្មណ៍ គេឃើញមានការគោរពចំពោះ **ព្រះឥសូរ ព្រះវិស្ណុ ព្រះហរិហរ** (**វិស្ណុ** និង**ឥសូរ** រួមគ្នា) និង**ព្រះព្រហ្ម។**

ក្នុងវិស័យស្ថាបត្យកម្ម ប្រាសាទបុរាណត្រូវបានសាងសង់ពីដីឥដ្ឋ។ ខឿនសំណង់ផ្សេងៗដែលគេបានរកឃើញនៅកំពង់ផែអូកែវ និងនៅអង្គរបុរីក៏ជាសំណង់ពីឥដ្ឋ។ ខាងផ្នែកសិល្បៈបដិមា គេបានរកឃើញព្រះពុទ្ធរូប និងទេវរូបជាច្រើននៅតំបន់ភ្នំដា ស្រុកព្រៃកប្បាស ខេត្តតាកែវ ដូចជាពុទ្ធរូបវត្តរំលេក រូបព្រះវិស្ណុ ព្រះពលរាម ព្រះកល្កិន **ព្រះក្រិះស្នាគោវទ្ធិន។** ស្នាដៃទាំងនេះមានលក្ខណៈជាឥណ្ឌានៅឡើយ។

តាមប្រភពឯកសាររបស់លោក **ម៉ៃឈារ ហ្វីលីប គ្រោស្លៀរ** អាណាចក្រភ្នំ មិនគ្រាន់តែជាអំណាច សមុទ្រ និងជំនួញប៉ុណ្ណោះទេ។ ប្រទេសនេះបានធានាឱ្យមានធនធានកសិកម្មរបស់គេយ៉ាងច្រើនបំផុត ដោយរៀបចំទឹកដីរបស់គេបានប្រសើរ ដោយឈរ

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 5 5/15/2026 2:10:05 PM

លើការប្រឹងប្រែងដ៏មហិមា តាមរយៈការបង្កើតនូវប្រព័ន្ធព្រែកជីកសម្រាប់បង្ហូរទឹក និងធ្វើការស្រោចស្រពយ៉ាងប្រទាក់គ្នាចម្រុះ ប្រកបដោយប្រសិទ្ធភាពខ្ពស់ សម្រាប់ដំណាំស្រូវ។ ប្រព័ន្ធព្រែកជីកទាំងនេះប្រទាក់ក្រឡាគ្នាពីមួយទៅមួយ រួចហើយក៏បត់បែនទៅនឹងបុរី ហើយក៏បម្រើដល់ការដឹកជញ្ជូននានា ជាពិសេសសម្រាប់នាវាធំៗ ដែលអាចចូលដល់ទៅក្រុងនៅខាងក្នុង។ ជាការពិតណាស់ នៅតាមដងផ្លូវទាំងនេះហើយ ដែលឥទ្ធិពលឥណ្ឌាបានជ្រាបចូលទៅតំបន់ខាងក្នុងបានយ៉ាងងាយ។

ចាប់តាំងពីស.វ. ទី៦ នេះផងដែរ អាណាចក្រ **ស្រីវិជ័យ** (Srîvijaya) ដែលស្ថិតនៅមាត់សមុទ្រផ្នែកអាគ្នេយ៍នៃកោះ **ស៊ូមាត្រា** បានក្លាយទៅជាមហាអំណាចជើងទឹកមួយនៃអាស៊ីភាគអាគ្នេយ៍។ ប្រការនេះក៏ជាមូលហេតុមួយផងដែរនៃការធ្លាក់ចុះនៃ **អាណាចក្រភ្នំ**។ **ស្រីវិជ័យ** គ្រប់ដណ្តប់លើពាណិជ្ជកម្មឆ្លងកាត់ឈូងសមុទ្រ **ម៉ាឡាកា** ហើយដែលមានរាជវង្ស **សៃលេន្ទ្រ** (Sailendras) គោរពព្រះពុទ្ធសាសនាសោយរាជ្យ។ ព្រះរាជវង្ស **សៃលេន្ទ្រ** គឺជាស្ថាបនិកប្រាសាទ **បូរូបូឌូ** (Borobudur) ប្រាសាទ **ចន្ទ សេវុ** (Çandi Sewu) និងប្រាសាទ ជាច្រើនទៀត។ **ស្រីវិជ័យ** ដណ្តើមបានអាណាចក្រតូចៗមួយចំនួននៅតាមមាត់សមុទ្រនៃឧបទ្វីបម៉ាឡេ ដែលពីមុនត្រូវនាំសួយសារអាករទៅឱ្យ **អាណាចក្រភ្នំ**។

១.១.២. អាណាចក្រចេនឡា

ឯកសារចិនបានបញ្ជាក់ថា ចេនឡាពីដើមឡើយ គឺជាសាមន្តរដ្ឋរបស់អាណាចក្រភ្នំ។ អាណាចក្រ អំណាចអង្គរលើកដំបូង ចាប់ផ្តើមឡើងនៅទិសឦសាននៃប្រទេសសៀមសព្វថ្ងៃ តាមដងទន្លេសេម៉ូន។ អាណាចក្រចេនឡាដំបូង ខាងកើតមានព្រំប្រទល់ជាប់នឹងទន្លេមេគង្គកណ្តាល ក្នុងតំបន់ចំបាសាក់ ក្នុងប្រទេសឡាវសព្វថ្ងៃ និងក្រចេះ និងទល់នឹងប្រទេសចាម ដែលបានទទួលឥទ្ធិពលឥណ្ឌា។ បន្ទាប់មកមានចលនាស្ទុះចុះរបស់ខ្មែរទៅកាន់វាលទំនាបខាងក្រោមនៃទន្លេមេគង្គ។ នៅពាក់កណ្តាលទី២ នៃ ស.វ.ទី ៦ ចេនឡាមាន

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 6 5/15/2026 2:10:05 PM

អានុភាពកាន់តែខ្លាំងឡើងៗ ហើយចាប់ផ្តើមវាយលុកប្រទាំងនឹងអាណាចក្រភ្នំ។ អាណាចក្រចេនឡាក៏លាតសន្ធឹងតាមដងទន្លេមេគង្គ ពីសម្បូណ៌ទៅដល់កំពង់ចាម រួចហើយក៏ឆ្ពោះទៅដល់យកអាណាចក្រភ្នំជាចំណុះនៅឆ្នាំ ៥៥០។

អ្នកប្រាជ្ញបារាំងលោក **ម៉ៃឃើល ហ្វីលីប ប្រូស្គីយេ** បានសរសេរថា ៖ «មហន្តរាយដែលបណ្តាលមកពីទឹកជំនន់បានបំផ្លាញទីក្រុង និងប្រព័ន្ធបញ្ចូលទឹកក្នុងស្រែ ហើយបង្ខំឱ្យប្រជារាស្ត្រភៀសខ្លួនទៅរស់នៅត្រង់ដីខ្ពស់នៅភាគខាងជើង ពេលនោះកូសាំងស៊ីនក៏ក្លាយទៅជាវាលល្បប់មួយស្ទាត់ជ្រងំ។ ប្រហែលជាឆ្លៀតឱកាសនេះហើយដែលព្រះបាទ **ភវវរ្ម័ន** បានវាយយកប្រទេសហ្វូណននៅប្រមាណឆ្នាំ៥៥០ដើម្បីបង្កើត **រាជាណាចក្រខ្មែរ**»។

យ៉ាងណាមិញយើងឃើញថា ទំនាស់រាជបល្ល័ង្ក ទំនាស់ខាងសាសនា និងមហន្តរាយធម្មជាតិ គឺជាបុព្វហេតុ បង្គ្រប់ទៅវិញទៅមកក្នុងចម្បាំងរវាងចេនឡា និងអាណាចក្រភ្នំ។ នៅពាក់កណ្តាលទី២ នៃស.វ.ទី ៦ ព្រះបាទ **ភវវរ្ម័ន** និងប្អូនជីដូនមួយរបស់ព្រះអង្គព្រះនាម **ចិត្រសេន** បានវាយលុកយកអាណាចក្រភ្នំ ចាប់តាំងពីខេត្តក្រចេះ ដល់បុរីម្យនៅចន្លោះទន្លេមូល និងជួរភ្នំដងរែក និងដល់មង្គលបុរី។ អាណាចក្រភ្នំក៏លើករាជធានីចេញពី ** វ្យាធបុរ** ទៅតាំងនៅទិសខាងត្បូង គឺនៅត្រង់ **នរវរនគរ** គឺនៅត្រង់ **អង្គរបុរី** ក្នុងខេត្តតាកែវ។

បន្ទាប់ពីព្រះបាទ **ភវវរ្ម័ន** សោយទិវង្គត ព្រះបាទ **ចិត្រសេន** បានឡើងសោយរាជ្យនៅឆ្នាំ ៦០០ ដោយយកព្រះនាមថា **មហេន្ទ្រវរ្ម័ន។** បុត្ររបស់ព្រះអង្គ គឺព្រះបាទ **ឦសានវរ្ម័ន** បានឡើងសោយរាជ្យនៅឆ្នាំ ៦១៦។ ព្រះអង្គបានបញ្ចប់សង្គ្រាមជាមួយអាណាចក្រភ្នំដោយវាយយកបានរាជធានី **នរវរនគរ** (**អង្គរបុរី**) ប្រមាណនៅឆ្នាំ៦៣០។ ព្រះបាទ **ឦសានវរ្ម័ន** បានតាំងរាជធានីនៅ **ឦសានបុរ** ដែលជារមណីយដ្ឋាន **សម្បូណ៌ព្រៃគុក** នៅក្នុងខេត្តកំពង់ធំ ដែលជារាជធានីដំបូងបង្អស់របស់នគរភ្នំ និង

ចេនឡារួមគ្នា ហើយដែលលេចធ្លោឡើងនៅសតវត្សទី ៧ ក្នុងដងស្ទឹងសែន។ ប្រវត្តិវិទូបានចាត់ទុកថា **អាណាចក្រខ្មែរ** បានចាប់កកើតឡើងនៅដើមសតវត្សទី៧នេះឯង ហើយភូមិភាគកណ្តាលនៃឥណ្ឌូចិនទាំងមូល ត្រូវស្ថិតនៅក្រោមការត្រួតត្រារបស់រាជវង្សវរ្ម័ន ឬ "អ្នកការពារក្សត្រប្រទេសទាំង ១០១"។ ស្តេចដែលសោយរាជ្យក្រោយព្រះអង្គ គឺព្រះបាទ **ភវវរ្ម័នទី ២**។ ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ១** (៦៥៧- ៦៨១) ដែលជាបុត្រព្រះបាទ **ភវវរ្ម័នទី ២** បានឡើងសោយរាជ្យនៅមុនឆ្នាំ ៦៥៧ ហើយ បានសាងសង់ប្រាសាទនៅតំបន់ **វ្យាធបុរៈ** និងនៅ **វត្តភូ**។

តាមប្រភពឯកសាររបស់លោក **អាដេម៉ារ ឡឺក្លែរ** នៅចុងសតវត្សទី ៧ នៃគ្រិស្តសករាជ ប្រទេសឥណ្ឌាមានឥទ្ធិពលយ៉ាងខ្លាំងមកលើ **អាណាចក្រខ្មែរ** ដោយសារបណ្តាក្រុមឧបនិវេសន៍ដែលនាំយកអារ្យធម៌មកផ្សព្វផ្សាយនៅទីនេះបន្តិចម្តងៗ គឺក្រុមឧបនិវេសន៍ហិណ្ឌូ ហើយរាជវង្សស្តេចដែលសោយរាជ្យនៅ **អាណាចក្រខ្មែរ** សុទ្ធតែជាប់អម្បូរក្សត្រិយ៍ ឬ ព្រាហ្មណ៍ និងម្យ៉ាងទៀតសាសនាដែលគេគោរព គឺព្រហ្មញ្ញសាសនា ឬ ព្រះពុទ្ធ សាសនា។ ច្បាប់ទម្លាប់ ប្រពៃណី ដែលគេអនុវត្ត សុទ្ធតែមានប្រភពចេញមកពីឥណ្ឌា។ គេគោរពបូជាអាទិទេពរបស់ឥណ្ឌា គេអានសៀវភៅដែលសរសេរនៅឥណ្ឌា។ ពួកព្រាហ្មណ៍មកតាំងទីលំនៅក្នុងឥណ្ឌូចិនដោយស្ម័គ្រចិត្ត ព្រោះអ្នកស្រុកអនុវត្តតាមទ្រឹស្តីរបស់គេ ហើយលើកកូនក្រមុំឱ្យគេទៀតផង។

នៅដើម ស.វ.ទី៨ (៧០៦) អាណាចក្រចេនឡាត្រូវបែងចែកជាពីរ ដោយសារតែអំណាចកណ្តាលចុះខ្សោយ ៖ ភាគខាងជើងហៅថា **ចេនឡាដីគោក** ជាតំបន់ភ្នំ និងជ្រលងភ្នំ (ប្រទេសឡាវភាគកណ្តាល) និងភាគខាងត្បូងហៅថា **ចេនឡាទឹកលិច** ដែលមានតំបន់សម្បូណ៌ដោយបឹង និងមានសមុទ្រព័ទ្ធជុំវិញ (ពីអាងទន្លេមេគង្គ ត្រង់ល្បាក់ខោនដល់សមុទ្រ)។ របបចេនឡាបានបែកបាក់ខ្ចាយទៅជារដ្ឋតូចៗគ្មានលំនឹង។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 8 5/15/2026 2:10:05 PM

ក៏ប៉ុន្តែ ការបាក់បែកផ្ទៃក្នុងនៃអាណាចក្រចេនឡាបង្កើតឱ្យមានអស្ថិរភាពនយោបាយ បណ្ដាលឱ្យកងទ័ព ជ្វាចូលមកលុកលុយ ហើយដាក់អាណាចក្រចេនឡាជាចំណុះ។ នៅ ស.វ.ទី៨ (ឆ្នាំ ៧៧៤ និង៧៨៧) រាជវង្ស **សៃលេន្ទ្រ** បានលើកគ្នាទៅវាតត្បាតឆ្នេរសមុទ្រ ប្រទេសចម្ប៉ា។ ពួកជ្វាបានធ្វើដំណើរឡើងតាមទន្លេមេគង្គដល់ **សម្ភុបុរ** ដុតបំផ្លាញទីក្រុង ឡោមព័ទ្ធរាជវាំង ចាប់បានព្រះរាជានាម **មហីបតិវម៌្ម័ន** កាត់យកព្រះសិរ ហើយយក ទៅប្រទេសជ្វា។

១.១.៣. លទ្ធិទេវរាជ (មូលដ្ឋាននៃអរិយធម៌អង្គរ)

ព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី២ បានយាងត្រឡប់ពីស្រុកជ្វា ប្រហែលជានៅ គ.ស. ៨០០ នៅពេលដែលរាជវង្ស **សៃលេន្ទ្រ** បានចុះទន់ខ្សោយ ហើយរំដោះប្រទេសជាតិឱ្យមាន ឥស្សរភាពឡើងវិញ និងបង្រួបបង្រួមប្រទេសឱ្យមានឯកភាពជាតិឡើងវិញ។ ព្រះអង្គបាន ផ្លាស់ប្ដូររាជធានីយ៉ាងញឹកញាប់ ដើម្បីបង្រួបបង្រួមទឹកដី ដូចជានៅ **ឥន្ទ្របុរ កុតិ ហរិហរាលយ** និងនៅ **អមរេន្ទ្របុរ** ជាដើម។ បន្ទាប់មក ព្រះអង្គបានយាងទៅគង់លើភ្នំគូលែន (**មហេន្ទ្របវ៌ត**)។ នៅលើកំពូលភ្នំគូលេន **ព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី២** បញ្ជាឱ្យព្រាហ្មណ៍ ឈ្មោះ **ហិរណ្យទាម** ប្រារព្ធ «**ពិធីទេវរាជ**» ដើម្បីឱ្យប្រទេសខ្មែររួចពីចំណុះប្រទេសជ្វា ហើយអភិសេកព្រះអង្គឱ្យមានឋានៈ ជា **ចក្រវត្តិន** (ស្ដេចចក្រវាល) នៅ គ.ស. ៨០២។

លទ្ធិទេវរាជ គឺការរៀបចំអភិសេក **សិវលិង្គ** ដែលគេសន្មតថា បានមក ពីព្រះឥសូរតាមរយៈព្រាហ្មណ៍ ដោយមានគោលដៅដូចតទៅ៖

- ដើម្បីឱ្យ **អាត្ម័នពិសិដ្ឋ** របស់ព្រះរាជាបានទៅសណ្ឋិតនៅក្នុងសេវលិង្គនោះ ដែល បានក្លាយជានិមិត្តរូប នៃទេវរាជ។ សិវលិង្គ ដែលក្លាយជានិមិត្តរូបរបស់ជាតិ ជួយ ការពារអាណាចក្រខ្មែរឱ្យរួចផុតពីគ្រោះចង្រៃផ្សេងៗ ក៏ដូចជាពីសត្រូវដែលមកឈ្លាន ពាន។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 9 5/15/2026 2:10:05 PM

- ធ្វើឱ្យព្រះរាជាក្លាយទៅជាព្រះឥសូរ ក្រោយពីការធ្វើពិធីអភិសេក «**ពិធីទេវរាជ**» នេះហើយ ព្រះរាជាក៏មានឋានៈ ជា **ចក្រពត្តិន** (ស្តេចចក្រវាល) ដែលជាព្រះឥសូរបែងភាគ ដែលមានអំណាចអាចគ្រប់គ្រងទៅលើសព្វសត្វ ហើយបញ្ញារបស់ព្រះរាជា គឺជាបញ្ញារបស់អាទិទេព។ ប្រការនេះមានន័យថា ព្រះរាជាទទួលបញ្ញាដោយផ្ទាល់ពីអាទិទេព ដើម្បីគ្រប់គ្រងផែនដី។

- ដោយព្រះឥសូរមានលំនៅនៅលើ **ភ្នំកៃលាស** សិវលិង្គដែលជាតំណាង ព្រះឥសូរផង និងជាតំណាងព្រះរាជាផង ក៏ត្រូវយកទៅតម្កល់លើភ្នំដែរ។ ប្រសិនបើគ្មានភ្នំធម្មជាតិទេ គេត្រូវសាងប្រាសាទដែលមានខឿនច្រើនជាន់ ឱ្យមានកម្ពស់ដូចភ្នំ ហើយដែលគេហៅថា **ប្រាសាទភ្នំ** (Mountain temple)។ ប្រាសាទភ្នំនេះ ត្រូវស្ថិតនៅចំកណ្តាលរាជធានី ដែលគេចាត់ទុកថា នៅចំស្នូលនៃចក្រវាល។

ព្រះរាជបុត្ររបស់ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ២** ព្រះនាម **ជយវឌ្ឍន** ឬ **ជ័យវរ្ម័នទី ៣** បានឡើងសោយរាជ្យស្នងព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ២** ដោយគង់នៅ **ហរិហរាល័យ** រហូតដល់ គ.ស. ៨៧៧។ នៅពេលដែលព្រះអង្គចូលទិវង្គត ប្អូនជីដូនមួយរបស់ព្រះអង្គព្រះនាម **ឥន្ទ្រវរ្ម័នទី ១** បានឡើងគ្រងរាជសម្បត្តិ។ ព្រះអង្គបានជីកបារាយណ៍ **ឥន្ទ្រតដាក** នៅខាងជើងរាជធានីមានប្រវែង ៣ ០០០ ម៉ែត្រ និងទទឹង ៨០០ ម៉ែត្រ។ នៅឆ្នាំ ៨៧៩ ព្រះបាទ **ឥន្ទ្រវរ្ម័ន** បានកសាងប្រាសាទ **ព្រះគោ** ដើម្បីឧទ្ទិសថ្វាយចំពោះព្រះមាតាព្រះបិតា និងជីដូនជីតា។ នៅឆ្នាំ ៨៨១ ទ្រង់បានកសាងប្រាសាទ **បាគង** ដែលជាប្រាសាទភ្នំទីមួយសាងពីថ្មភក់សម្រាប់តម្កល់ទេវលិង្គ **ឥន្ទ្រេស្វរ**។

១.២. សម័យអង្គរ

ព្រះរាជបុត្ររបស់ព្រះបាទ **ឥន្ទ្រវរ្ម័នទី ១** ព្រះនាម **យសោវរ្ម័នទី ១** បានឡើងសោយរាជ្យ។ ព្រះអង្គ បានកសាងរាជធានី **យសោធរបុរ** ហើយបាននាំយកទេវរាជពី **ហរិហរាល័យ** ទៅតម្កល់ទីនោះ។ ព្រះបាទ **យសោវរ្ម័ន ទី ១** បានកសាងបារាយណ៍

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 10 5/15/2026 2:10:05 PM

នៅទិសឦសានមានឈ្មោះថា **យសោធរតដាក** មានប្រវែង ៧ គ.ម. និងទទឹង ១.៨ គ.ម.។ ព្រះអង្គបានកសាង **ប្រាសាទព្រះវិហារ**។

លុះព្រះបាទ **យសោវរ្ម័នទី ១** ចូលទិវង្គត បុត្រច្បងព្រះអង្គព្រះនាម **ហសិវរ្ម័នទី ១** បានឡើង សោយរាជ្យពី គ. ស. ៩០០ ដល់ គ.ស. ៩២២។ ព្រះអង្គបានកសាងប្រាសាទ **បក្សីចាំក្រុង**។

ចាប់ពី គ. ស. ៩២១ ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ៤** បានយាងចេញពី **យសោធបុរ** ដើម្បីទៅគង់នៅ **គោកគគីរ (កោះកេរ្តិ៍)** ចម្ងាយ ៧០ គ.ម. ពីអង្គរ ហើយបានកសាង **ប្រាសាទធំ** សម្រាប់តម្កល់សេវលិង្គ **ត្រិភូវនេស្វរ** នៅ គ. ស. ៩៣១។

ព្រះបាទ **រាជេន្ទ្រវរ្ម័ន** ដែលជាបុត្ររបស់ប្អូនស្រីរបស់ព្រះបាទ **យសោវរ្ម័នទី ១** បានឡើងសោយរាជ្យ ហើយលើករាជធានីមក **យសោធបុរ** វិញ។ ព្រះអង្គបានកសាងប្រាសាទ **មេបុណ្យខាងកើត** នៅកណ្តាល បារាយណ៍ **យសោធរតដាក** នៅ គ.ស. ៩៥២។ នៅ គ.ស. ៩៦១ ព្រះអង្គបានកសាងប្រាសាទ **ប្រែរូប** ដើម្បី តម្កល់សេវលិង្គ **រាជេន្ទ្រភទ្រេស្វរ**។ ព្រះអង្គបានកសាងប្រាសាទ **ភិមានអាកាស** ផងដែរ។

បុត្ររបស់ព្រះបាទ **រាជេន្ទ្រវរ្ម័ន** ព្រះនាម **ជ័យវរ្ម័នទី ៥** បានឡើងសោយរាជ្យនៅ គ.ស. ៩៦៨ ហើយ បានកសាងក្រុងថ្មី **ជយេន្ទ្រនគិរី** និងបានកសាងប្រាសាទ **តាកែវ**។ ព្រះអង្គបានសោយទិវង្គតនៅ គ.ស. ១០០១ ហើយក្មួយរបស់ព្រះអង្គព្រះនាម **ឧទយាទិត្យវរ្ម័នទី ១** បានឡើងសោយរាជ្យ តែក៏ចូលទិវង្គតទៀតទៅ។ បន្ទាប់ មកមានការដណ្តើមរាជ្យសម្បត្តិរវាងស្តេចពីរអង្គ។

ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** បានដណ្តើមបានអង្គរ ហើយឡើងសោយរាជ្យនៅឆ្នាំ ១០១០។ ព្រះអង្គបាន កសាងបង្ហើយប្រាសាទ **ភិមានអាកាស** ប្រាសាទ **តាកែវ** **គោបុរៈ** នៃព្រះបរមរាជវាំង ប្រាសាទ **ភ្នំជីសូរ** កសាងបន្តប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** និង **ព្រះខ័នកំពង់ស្វាយ**។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 11 5/15/2026 2:10:05 PM

ព្រះបាទ **ឧទយាទិត្យវរ្ម័នទី ២** ដែលជាព្រះរាជបុត្រច្បងនៃព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** បានឡើងសោយរាជ្យនៅ គ.ស. ១០៥០។ ព្រះអង្គបានកសាងប្រាសាទ **បាពួន** ដែលនៅកណ្តាលក្រុង **អង្គរទី ២** និងបានជីក**បារាយណ៍ខាងលិច** មានប្រវែង ៨ គ.ម. និងទទឹង ២,២ គ.ម. និងបានសាងប្រាសាទ **មេបុណ្យខាងលិច។** នៅពេលដែលព្រះបាទ **ឧទយាទិត្យវរ្ម័នទី ២** សោយទិវង្គតនៅ គ.ស. ១០៦៦ ព្រះអនុជព្រះអង្គព្រះនាម **ហស៌វរ្ម័នទី ៣** បានឡើយសោយរាជ្យ។ តែព្រះអង្គមិនបានកសាងអ្វីទេ ដោយជាប់ធ្វើសង្គ្រាមជាមួយចាម និងដៃវៀត ហើយបានចូលទីវង្គតនៅ គ.ស. ១០៨០។ ព្រះបាទ **នឫតីន្ទ្រវរ្ម័ន** បានឡើងស្នងរាជ្យពីព្រះអង្គពីគ.ស. ១០៨០ ដល់ គ. ស. ១១១៣។

ក៏ប៉ុន្តែ មានស្តេចមួយអង្គទៀតបានសោយរាជ្យនៅក្រុង **មហិធរបុរ** ព្រះនាម **ជ័យវរ្ម័នទី ៦**។ ព្រះអង្គបានបន្តសាងសង់ប្រាសាទ **ភ្នំសណ្តក** ប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ប្រាសាទ **វត្តភូ** និងប្រាសាទ **ភីម៉ៃ** (ពុទ្ធសាសនា)។

ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ២** បានឡើងសោយរាជ្យ ដោយបង្រួបបង្រួមអាណាចក្រពីរ និងបានអភិសេកនៅគ. ស. ១១១៣។ ស្នាព្រះហស្តដ៏ធំរបស់ព្រះអង្គ គឺការសាងប្រាសាទ **អង្គរវត្ត** ដើម្បីឧទ្ទិសដល់ព្រះវិស្ណុ។ ក្រៅពីនេះព្រះអង្គបានបន្តកសាង ប្រាសាទ **ភ្នំជីសូរ** ប្រាសាទ **ភ្នំសណ្តក** ប្រាសាទ **វត្តភូ** ប្រាសាទ **ព្រះវិហារ**។ ព្រះអង្គបានសង់ថ្មីនូវប្រាសាទ **ព្រះពិធូរ** ប្រាសាទ **ចៅសាយទេវតា** ប្រាសាទ **ធម្មនន្ទ** និងនិងប្រាសាទ **បន្ទាយសំរ៉ែ។**

ព្រះបាទ **ធរណីវរ្ម័នទី ២** ដែលជាប្អូនជីដូនមួយរបស់ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ២** បានឡើងសោយរាជ្យបន្ត។ ព្រះអង្គមានបុត្រ មួយអង្គព្រះនាម **ជ័យវធន** ដែលជាអនាគតព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ៧។** នៅគ. ស. ១១៦៥ មានឧត្តមមន្ត្រីម្នាក់បានជ្រែករាជ្យដោយយកឈ្មោះ **ត្រិភូវនាទិត្យវរ្ម័ន** តែត្រូវធ្វើគត់ដោយស្តេចចាមព្រះនាម **ជ័យឥន្ទ្រវរ្ម័ន ទី ៤** ដែលវាយយកបានក្រុងអង្គរ។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 12 5/15/2026 2:10:05 PM

ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ៧** បានរំដោះអាណាចក្រខ្មែរពីចាម ហើយបានទទួលរាជាភិសេក នៅ គ. ស. ១១៨១ ហើយបានកសាង **អង្គរទី ៣** គឺ **អង្គរធំ** ដែលមានកំពែងមានគោបុរៈ ៥ និងមាន គូទឹកព័ទ្ធជុំវិញ និងមានប្រាសាទ **បាយ័ន** នៅចំកណ្តាល។ ព្រះអង្គបានកសាងប្រាសាទ **បន្ទាយក្តី តាព្រហ្ម ព្រះខាន់ នាគព័ន្ធ តាសោម ក្រោលគោ បន្ទាយឆ្មារ** (បាត់ដំបង) **វត្តនគរ** (កំពង់ចាម) និង**តាព្រហ្ម** (បាទី)។

១.៣. លក្ខណៈសំខាន់ៗនៃប្រាសាទបុរាណខ្មែរ

ជាទូទៅ ប្រាសាទខ្មែរត្រូវបានសាងសង់ដោយបែរមុខទៅទិសខាងកើត តាមអ័ក្សបណ្តោយទិសកើត - លិច ទៅតាមវត្តព្រះអាទិត្យនៃចក្រវាល។ ការកំណត់ទិសក្នុងការសាងសង់ប្រាសាទខ្មែរមានប្រភពមកពីសាសនា លោកធាតុវិទ្យា និងតារាវិទ្យា។ ក៏ប៉ុន្តែ គេតែងតែជួបប្រទះនូវករណីលើកលែងខ្លះ ដូចជា ប្រាសាទ**អង្គរវត្ត** បែរមុខទៅទិសបស្ចិម ប្រាសាទ**គោះកេរ្តិ៍** បែរមុខទៅទិសឦសាន និងប្រាសាទ**ព្រះវិហារ** បែរមុខទៅទិសឧត្តរជាដើម។ ដោយគោរពតាមលោកធាតុឥណ្ឌា ប្រាសាទខ្មែរត្រូវបានគេចាត់ទុកថា ជាតំណាងនៃចក្រវាល។ ប្រាសាទបុរាណខ្មែរ ត្រូវបានសាងសង់ឡើង ដើម្បីឧទ្ទិសថ្វាយអាទិទេព ខាងព្រហ្មញ្ញសាសនា ដូចជាព្រះឥសូរ ឬ ព្រះវិស្ណុ ឬ ព្រះពុទ្ធសាសនា ឧទ្ទិសថ្វាយទេវរាជ ឬ ឧទ្ទិសថ្វាយបុព្វបុរសរបស់ព្រះមហាក្សត្រ។

ការសាងសង់ប្រាសាទបុរាណមានការប្រែប្រួលទៅតាមសម័យកាល។ នៅពេលដែលស្ថាបត្យកម្មនៃការសាងសង់ប្រាសាទបុរាណខ្មែរបានឈានដល់កម្រិតកំពូល យើងសង្កេតឃើញថា ស្ថាបត្យកម្មខ្មែរមានប្លង់ចំនួន ៣ ជាមូលដ្ឋាន គឺៈ ប្លង់រាងការេ ប្លង់រាងចតុកោណកែង និងប្លង់រាងកាកបាទ។ ក៏ប៉ុន្តែ នៅសតវត្សរ៍ទី ១៣ ប្រាសាទ បាយ័នមានប្លង់រាងមូល ចែកជាកាំប្រាំបីហ៊ុំព័ទ្ធបន្ទប់កណ្តាល សម្រាប់តម្កល់ព្រះពុទ្ធស្តេចបដិមា។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 13 5/15/2026 2:10:05 PM

១.៣.១. គូទឹកព័ទ្ធជុំវិញប្រាសាទ

តាមទេវកថាឥណ្ឌា គូទឹកព័ទ្ធជុំវិញប្រាសាទតំណាងឱ្យមហាសាគរ ដែលជាព្រំដែននៃលំនៅស្ថានរបស់អាទិទេព និងពិភពលោករបស់មនុស្ស។ ជាធម្មតា មាត់ច្រាំងនៃគូទឹកព័ទ្ធជុំវិញប្រាសាទទប់ដោយដុំថ្ម បាយក្រៀមដែលរៀបជាជួរៗ និងជាថ្នាក់ៗ។ គូទឹកនេះត្រូវបានប្រើប្រាស់ ដើម្បីដឹកជញ្ជូនថ្មទៅសាងសង់ប្រាសាទ ដោយសារតែគេអាចដឹកជញ្ជូនថ្មតាមក្បូន ទៅដាក់តាមការដ្ឋានសំណង់ប្រាសាទពីគ្រប់ទិសទាំងអស់ និងត្រូវបានប្រើប្រាស់ជាអាងស្តុកទឹកសម្រាប់ប្រើប្រាស់ប្រចាំថ្ងៃ និងសម្រាប់ប្រព័ន្ធស្រោចស្រពផងដែរ។

១.៣.២. ព្រះលាន

ប្រាសាទខ្មែរតែងតែមានទីព្រះលាន ដែលសាងសង់នៅដើមផ្លូវចូលប្រាសាទ ឬ នៅចុងផ្លូវចូលប្រាសាទ ឬមួយក៏នៅមុខគោបុរៈ ដែលជាក្លោងទ្វារចូលប្រាសាទ។

១.៣.៣. ផ្លូវចូលប្រាសាទ

ផ្លូវចូលប្រាសាទត្រូវបានសាងសង់តាមបណ្តោយអ័ក្សកើត-លិច ចំពោះប្រាសាទភាគច្រើន លើកលែងតែ ប្រាសាទមួយចំនួនដែលត្រូវបានសាងសង់ខុសពីវិធាននៃការសាងសង់ប្រាសាទខ្មែរ។ នៅប្រាសាទបន្ទាយស្រី និងប្រាសាទព្រះវិហារ ផ្លូវចូលប្រាសាទមានអមសងខាងដោយបង្គោលខ័ណ្ឌសីមា។ ចំពោះផ្លូវចូលដែលសាងសង់តាម រចនាបថបាពួនវិញ បង្កាន់ដៃមានរាងខ្ពស់ជាងគេ ហើយទ្រដោយទម្រាងបួនជ្រុង។ ចំណែកឯនៅប្រាសាទអង្គរវត្តវិញ ផ្លូវចូលប្រាង្គប្រាសាទអមទៅដោយនាគរាជមួយគូ ដែលញ៉ាំងឱ្យផ្លូវចូលនេះរឹតតែមានភាពវិសេសវិសាលថែមទៀត។

១.៣.៤. កំផែងព័ទ្ធជុំវិញប្រាសាទ

កំផែងព័ទ្ធជុំវិញប្រាសាទ គឺជាតំណាងនៃភ្នំដែលខ័ណ្ឌពិភពលោក។ម្យ៉ាងវិញទៀតកំផែងនេះមាន គោលដៅបិទបាំងទីសក្ការៈដ៏ពិសិដ្ឋនេះ កំណត់ចំនួនអ្នកដែលមកទស្សនា

ដោយទុកសម្រាប់ឱ្យតែអ្នកដែលមានបុណ្យ និងធ្វើឱ្យប្រាង្គប្រាសាទមានលក្ខណៈកាន់តែអាថ៌កំបាំងថែមទៀត។

១.៣.៥. កំពែងថែវ

ស្ថាបត្យករនៃប្រាសាទខ្មែរបានសាងសង់បន្ថែមនូវជញ្ជាំងមួយជាន់ទៀត បន្ថែមទៅលើកំផែងព័ទ្ធជុំវិញប្រាសាទ ដើម្បីបង្កើតឡើងនូវកំពែងថែវ។ ថែវប្រាសាទនេះប្រក់ក្បឿង ឬមានរៀបឥដ្ឋបន្តុបពីលើ ហើយនៅពេលក្រោយៗមក ប្រក់ដោយដុំថ្មភក់។

១.៣.៦. គោបុរៈ

គោបុរៈ គឺជាទ្វារចូលនៃរបងទីក្រុង ឬ របងប្រាសាទ។ ប្រសិនបើប្រាសាទមានរបងច្រើនជាន់ ឬ មានប្រាសាទដែលសាងសង់ជាច្រើនថ្នាក់ គឺគោបុរៈនៃរបងខាងក្រៅ ដែលជាគោបុរៈសំខាន់ជាគេ។ នៅពេលដែលស្ថាបត្យកម្មខ្មែរបានឈានដល់កម្រិតកំពូលហើយ គោបុរៈមានលក្ខណៈកាន់តែស្មុគស្មាញ រហូតដល់អាចចាត់ទុកថាជាប្រាងប្រាសាទតែម្តង។

១.៣.៧. ព្រះពន្លា ម៉ាន់ដាផា

នៅក្នុងស្ថាបត្យកម្មនៃប្រាសាទខ្មែរ ព្រះពន្លា **ម៉ាន់ដាផា** គឺជាអគារ ដែលពេលខ្លះមានសសរជាជួរសម្រាប់ជាទីសក្ការៈបូជា ហើយតភ្ជាប់ទៅនឹងប្រាង្គប្រាសាទកណ្តាល។ គេតែងប្រើប្រាស់ ព្រះពន្លា **ម៉ាន់ដាផា** នេះ សម្រាប់លេងភ្លេង រាំបន់ស្រន់ដល់អាទិទេព ឬសម្រាប់រៀបចំពិធីខាងផ្នែកសាសនា។ ដូច្នេះហើយទើបពេលខ្លះ គេហៅព្រះពន្លា **ម៉ាន់ដាផា** ថាជាអគាររបាំ។

១.៣.៨. ហោត្រៃ

ហោត្រៃ គឺជាផ្នែកមួយដ៏សំខាន់ ដែលគេតែងតែជួបប្រទះនៅក្នុងប្រាសាទខ្មែរ។ ស្ថាបត្យករបុរាណខ្មែរ តែងតែសង់អគារហោត្រៃចំនួនពីរ ដើម្បីឱ្យឆ្លុះគ្នាល្អ។ ហោត្រៃ គឺជាកន្លែងដែលគេរក្សាទុកនូវទ្រព្យសម្បត្តិ និងគម្ពីរខាងផ្នែកសាសនានៃប្រាសាទបុរាណខ្មែរ។

១.៣.៩. ប្រាង្គកណ្ដាល

ប្រាង្គកណ្ដាល គឺជាបដិសរណដ្ឋាន (Sanctuaire) សំខាន់ជាងគេនៃប្រាសាទ ដែលជាទីកន្លែងសម្រាប់ តម្កល់ទេវរាជ និងជាមជ្ឈមណ្ឌលនៃលោករូបធាតុ។ ប្រាសាទបុរាណអាចមានប្រាង្គតែមួយ ឬ អាចមានប្រាង្គច្រើន នៅលើខឿនតែមួយ។ ប្រាង្គអាចមានរាងជាសាជីលើខឿនខ្ពស់ ដែលមានមួយជាន់ ឬ ច្រើនជាន់។ ខឿន គឺជា មូលដ្ឋាននៃប្រាសាទដែលមានច្រើនជាន់ និងមានរាងជាសាជីជាច្រើនជាន់ថ្នាក់។ ប្រាង្គត្រូវបានសាងសង់លើខឿនដែលមានជណ្ដើរពីរទៅបីកាំ។ នៅចំកណ្ដាលប្រាង្គ មានដាក់រូបបដិមាទេវរាជ ដែលតម្កល់លើជើងទម្រមួយ។ ចំពោះប្រាសាទដែលឧទ្ទិសចំពោះព្រះឥសូរ រូបបដិមាទេវរាជគឺជាសិវលិង្គ ដែលគេសន្មតថាបានមកពី ព្រះឥសូរ តាមរយៈព្រាហ្មណ៍ ហើយដែលជានិមិត្តរូបនៃទេវរាជ។

១.៣.១០. ផ្ដែរ

ផ្ដែរទ្វារមានការវិវត្តទៅតាមរចនាបថរបស់ប្រាសាទ។ ការវិវត្តនេះឆ្លុះបញ្ចាំងពីការទទួលយកវប្បធម៌ឥណ្ឌា មកកែច្នៃ ដើម្បីចម្រាញ់យកសិល្បៈ និងស្ថាបត្យកម្មដែលមានអត្តសញ្ញាណជាតិខ្មែរ។ ការសិក្សាអំពីផ្ដែរមានសារៈសំខាន់ដោយសារផ្ដែរនេះកំណត់កាលប្រវត្តិរបស់ប្រាសាទបុរាណផងដែរ។ ម្យ៉ាងវិញទៀត បើតាមមតិរបស់បណ្ឌិត **មីសែល ត្រាណេ** ផ្ដែរមិនត្រឹមតែមានតួនាទីលម្អប្រាសាទប៉ុណ្ណោះទេ ថែមទាំងបំពេញតួនាទី ខាងវិស័យសាសនាទៀតផង ដោយមានជំនឿថាចម្លាក់ផ្ដែរជួយការពារប្រាសាទ និងសាសនិកជនពីខ្មោចព្រាយ បិសាច ឬ ឧបទ្រពចង្រៃ។ យើងសង្កេតឃើញថា នៅប្រាសាទ **សម្បូណ៌ព្រៃគុក** ស្ថាបត្យករបានចម្លងផ្ដែរពីប្រាសាទឥណ្ឌាស្ទើរតែទាំងស្រុង ដែលឆ្លុះបញ្ចាំងពីសិល្បៈខ្មែរដែលស្ថិតនៅក្នុងដំណាក់កាលដំបូងនៅឡើយ។

ជារួមប្រាសាទបុរាណខ្មែរត្រូវបានចាត់ថ្នាក់ទៅតាមការវិវត្តនៃរចនាបថ ពីមួយសម័យ

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 16 5/15/2026 2:10:05 PM

កាលទៅសម័យកាលមួយទៀត ដោយសិល្បករ និងស្ថាបត្យករផ្ដល់នូវតម្លៃទៅលើធម្មជាតិ ទៅលើសត្វ ទៅលើមនុស្ស ឬ ទៅលើតម្លៃអរូបិយជាដើម។

១.៣.១១. ហោជាង

នៅលើផ្ដែរ ស្ថាបត្យករបុរាណខ្មែរដាក់ហោជាង មានរាង និងចម្លាក់ក្បាច់ ដែលប្រែប្រួលតាមសម័យកាល។ ប្រាសាទសំបូរព្រៃគុកសាងសង់ពីឥដ្ឋ មានរាងតូចដូចប្រាសាទនៅឥណ្ឌា ហើយគ្មានហោជាងទេ ដូចរូបថត ខាងក្រោមបង្ហាញស្រាប់។ ប្រាសាទនៃរចនាបថព្រៃក្មេង និងកំពង់ព្រះ ក៏គ្មានហោជាងដែរ។

ប្រាសាទនៃរចនាបថគូលែនចាប់ផ្ដើមមានហោជាង ដែលនៅលើគែមមានឆ្លាក់ក្បាច់ស្លឹកឈើ និងទងឈើ ដែលឆ្លុះបញ្ចាំងពីកម្លាំងទ្រព្យធម្មជាតិ។ ហោជាងមានការវិវត្តច្រើននៅក្នុងរចនាបថ **គោះគេរ្តិ៍** ដែលមានរាងជាត្រីកោណ។ នៅលើផ្ទៃហោជាង សិល្បករខ្មែរបុរាណច្រើនឆ្លាក់ឆាកខ្លះៗពីរឿងបុរាណឥណ្ឌា ដូចជារឿង **មហាភារតៈ** និងរឿង **រាមកេរ្តិ៍** ជាដើម។ ឧទាហរណ៍ហោជាងនៃទ្វារខាងត្បូងនៃគោបុរៈទី៤ នៃប្រាសាទ**ព្រះវិហារ** គឺជាទេវកថា កូរសមុទ្ទទឹកដោះ ដ៏ល្បីល្បាញនោះ។

១.៣.១២. សសរពេជ្រ

សសរពេជ្រ គឺជាសសរទ្រផ្តែរ ដែលដាក់នៅសងខាងទ្វារប្រាសាទ។ សរសរពេជ្រនេះក៏មានការវិវត្ត និងផ្លាស់ប្តូររូបរាងទៅតាមរចនាបថផងដែរ។ ប្រាសាទនៃរចនាបថសំបូរព្រៃគុកមានសសរពេជ្ររាងមូលថ្លុំ ដូចបានបង្ហាញនៅក្នុងរូបខាងក្រោមស្រាប់។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 18 5/15/2026 2:10:06 PM

សសរពេជ្រនេះវិវត្តពីមូល ទៅរាងជ្រុង ខ្លះមានបួនជ្រុង ហើយខ្លះទៀតមានប្រាំបីជ្រុង។ សសរពេជ្រនៃ ប្រាសាទព្រះវិហារមានរាងអដ្ឋកោណ ដែលទ្រផ្តែរទ្វារលម្អដោយចម្លាក់ស្លឹកឈើ ឆ្លុះបញ្ចាំងនូវសភាពសមតា និងឆ្លុះគ្នាទៅវិញទៅមក ជាមួយនឹងទេវរូបដែលនៅកណ្តាល។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 19 5/15/2026 2:10:06 PM

១.៣.១៣. បារាយណ៍

បារាយណ៍ គឺជាអាងស្តុកទឹក និងជានិមិត្តរូបនៃមហាសាគរ ហើយជាផ្នែកមួយដ៏សំខាន់នៃស្ថាបត្យកម្មខ្មែរបុរាណ។ ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរខ្លះបានសាងសង់ប្រាសាទនៅក្នុងបារាយណ៍។ ជារួម ប្រជាជនខ្មែរប្រើប្រាស់បារាយណ៍ ជាទីសក្ការៈបូជាផង និងសម្រាប់ធារាសាស្ត្រផង។

១.៣.១៤. ចម្លាក់បុរាណខ្មែរ

ចម្លាក់បុរាណខ្មែរមានបីប្រភេទដូចតទៅ ៖

១.៣.១៤.១. ចម្លាក់លិប – គឺជាក្បាច់ឆ្លាក់នៅលើផ្ទាំងថ្មចូលទៅក្នុងផ្ទៃថ្ម តែមិនសូវផុសចេញពីផ្ទៃថ្មទេ។ ចម្លាក់ លិប (Bas-relief) ច្រើនឆ្លាក់នៅលើជញ្ជាំងប្រាសាទដូចជានៅថែវប្រាសាទអង្គរវត្ត ឬ ប្រាសាទបាយ័នជាដើម។

១.៣.១៤.២. ចម្លាក់លៀន – គឺជាក្បាច់ឆ្លាក់លៀនយ៉ាងខ្ពស់ចេញពីផ្ទៃថ្ម ដោយសារគេដាប់ថ្មឱ្យជ្រៅ ដើម្បីឱ្យចម្លាក់ផុសចេញពីថ្មតែម្តង។ ចម្លាក់លៀន (Haut-relief) ច្រើនឆ្លាក់នៅលើផ្តែរ លើសសរពេជ្រ និងលើជញ្ជាំងប្រាសាទ។

១.៣.១៤.៣. ចម្លាក់លោត - គឺជាការឆ្លាក់រូបសត្វ ឬ មនុស្សឱ្យដាច់ពីជញ្ជាំង ប៉ុន្តែមានទម្រដាក់ឱ្យផ្អែកជាប់ជញ្ជាំងដើម្បីទប់ចម្លាក់នេះឱ្យនៅនឹង។ រូបបដិមាករក៏អាចចាត់ទុកថាជា ចម្លាក់លោត (Ronde-bosse) ផងដែរ។

១.៤. រចនាបទនៃប្រាសាទបុរាណខ្មែរ

ការសាងសង់ប្រាសាទបុរាណខ្មែរមានការវិវត្ត និងកែលម្អជាប្រចាំ ដែលឆ្លុះបញ្ចាំងពីដំណាក់កាលយុវវ័យ ភាពចាស់ទុំ និងជរាភាព។ អ្នកដែលសិក្សាសិល្បៈខ្មែរ បានបែងចែកប្រាសាទបុរាណខ្មែរជាស្ថាបត្យកម្ម **មុនសម័យអង្គរ** (ពីស.វ. ទី ១ ដល់ ស.វ. ទី ៨)

ស្ថាបត្យកម្ម **សម័យអង្គរ** (ពីស.វ.ទី ៩ ដល់ ស.វ. ទី ១៣) និងស្ថាបត្យកម្ម **ក្រោយសម័យអង្គរ** (ពីស.វ. ទី១៤ ដល់សព្វថ្ងៃនេះ)។ លោក **ភ្លូដ ហ្សាក់** បានគូសបញ្ជាក់ថា សិល្បៈខ្មែរបានវិវត្តទៅតាមវិធីសាស្ត្របួនយ៉ាង គឺ៖

ទីមួយ- គឺ តក្កកម្ម មានន័យថា ការបង្កើតអ្វីៗថ្មីទាំងស្រុង។

ទីពីរ-ការចូលរួមវិភាគទានពីសិល្បៈបរទេស(គឺពីសិល្បៈឥណ្ឌាតែក៏មានសារជាតុខ្លះនៃសិល្បៈជ្វា និងសិល្បៈចាមដែរ)។

ទីបី - ការខ្ចីនូវរចនាបថពីអតីតកាល តែមិនបានចម្លងទាំងស្រុងនូវរចនាបថទេ ដោយគ្រាន់តែស្វែងរក ប្រធានបទចាស់ៗ ដើម្បីបញ្ចូលសារជាថ្មី ដោយមានធ្វើវិសោធនកម្មទៅលើអ្វីដែលមានចាស់។

ទីបួន- ការចម្លងតាមនូវបច្ចេកទេសផ្សេងៗ ហើយអ្វីដែលគេច្រើនជួបប្រទះ គឺការចម្លងតាមនូវក្បូរក្បាច់រចនានៃសំណង់ឈើតូចតាច។

ដោយឈរលើមូលដ្ឋាននៃការសិក្សានូវលក្ខណៈពិសេសខាងផ្នែកស្ថាបត្យកម្ម ឬ ក្បាច់រចនាផ្សេងៗ លោក **ហ្វីលីព ស្ទែន** និង**ហ្សីលប៉ែត ដឺ គូរ៉ាល់-រ៉េមុយហ្សាត** បានបង្កើតបានជាបញ្ជីនៃរចនាបថចំនួន ១៣ ដោយដាក់ឈ្មោះតាមប្រាសាទសំខាន់ៗនាសម័យនោះ ដែលមានលក្ខណៈពិសេសទាំងនោះ ហើយដែលតំណាងឱ្យរចនាបថសម័យនោះ។ តាមរយៈការសិក្សានៃរូបចម្លាក់ លោក **ហ្សង់ ប៉័រសឺលីយេរ** និង**ពីយែរ ឌុយប៉ុង** បានបន្ថែមនូវរចនាបថពីរទៀត ពីរចនាបថភ្នំដា និងរចនាបថប្រាសាទអណ្ដែត។ ដូច្នេះ សិល្បៈខ្មែរបានវិវត្តទៅតាមរចនាបថចំនួន ១៥។ យើងឃើញថា សិល្បៈខ្មែរក្នុងដំណាក់កាលតំបូងស្ថិតនៅក្នុងសភាពក្មេងខ្ចីនៅឡើយ ហើយខ្ចីពីសិល្បៈឥណ្ឌាយ៉ាងច្រើន ដោយពុំទាន់ស្ដូឱ្យចេញជាអត្តសញ្ញាណជាតិខ្មែរឱ្យបានទាំងស្រុងនៅឡើយ។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 21 5/15/2026 2:10:06 PM

I- ស្ថាបត្យកម្មមុនសម័យអង្គរ

រចនាបថមុនសម័យអង្គរមាន រចនាបថភ្នំដា រចនាបថសម្បូណ៌ព្រៃគុក រចនាបថព្រៃក្មេង រចនាបថប្រាសាទអណ្តែត រចនាបថកំពង់ព្រះ និងរចនាបថគូលែន។

១.៤.១. រចនាបថ ភ្នំដា

សិល្បៈខ្មែរនៃរចនាបថភ្នំដា គឺជាសិល្បៈដែលនៅក្មេងខ្ចីនៅឡើយ នៅក្នុងចន្លោះសតវត្សទី ៦ និងដើមសតវត្សទី ៧។ ប្រាសាទភ្នំដាជាប្រាសាទឥដ្ឋ ដែលសង់លើកំពូលភ្នំនៃខេត្តតាកែវ លើខឿនថ្មបាយក្រៀមដែលបន្ថុបលើខឿនប្រាសាទបុរាណ ហើយមានប្រអប់ទ្វារធ្វើពីថ្ម។ គេបានរកឃើញនូវសសរពេជ្រផងដែរ។ ក៏ប៉ុន្តែ បើតាម មតិរបស់បណ្ឌិត **មីសែល ត្រាណេ** ប្រាសាទភ្នំដានេះមិនមែនសាងឡើងនាសតវត្សទី ៥ ឬ ទី ៦ ទេ តែនៅសតវត្សទី ១១ ទៅវិញ ដោយសង់លើខឿនប្រាសាទចាស់មួយនាសម័យនគរភ្នំ។

ចំណែកឯរូបចម្លាក់បីនៃរចនាបថមុនអង្គរ សម័យនគរភ្នំ ដែលរកឃើញនៅក្នុងប្រាសាទ ដែលមានលក្ខណៈធម្មជាតិនិយម និងពិសិដ្ឋនិយម គឺ៖

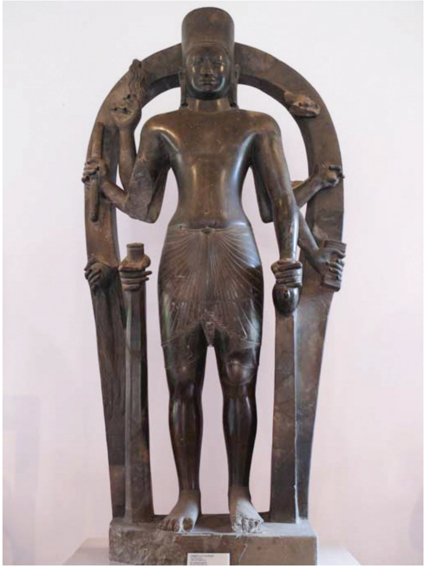

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 22 5/15/2026 2:10:06 PM

- ព្រះវិស្ណុដៃ ៨ មួយអង្គ ដោយមានរង្វង់រាងជាធ្នូនៅខាងក្រោយសម្រាប់ទ្រទ្រង់ទេវរូប និង

- ពុទ្ធបដិមា ២ អង្គទៀតដែលមានស្លាកស្នាមវប្បធម៌ឥណ្ឌា - ក្រិក។

ក៏ប៉ុន្តែ តាមយោបល់លោក **មីសែល ត្រាណេ** ផ្តែរទ្វារ រូបរាងប្រាសាទ និងចម្លាក់សសរពេជ្រស្ថិតនៅក្នុង រចនាបថបាពួនទៅវិញ។ បញ្ហានេះយើងសង្កេត ឃើញថា ប្រាសាទនីមួយៗតែងតែសាងសង់ឡើងវិញដោយព្រះមហាក្សត្រជាបន្តបន្ទាប់ ដូចជាប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ដែលសាងសង់ដោយព្រះមហាក្សត្រខ្មែរជាច្រើនអង្គ និងមាន រចនាបថចម្រុះគ្នាដូច្នេះដែរ។ ក្នុងន័យនេះដែរ លោក **ហ្សង់ ប័រស៊ីលីយេរ** បានចាត់ថ្នាក់រចនាបថភ្នំដារដោយឈរលើមូលដ្ឋាននៃរូបបដិមាករតែប៉ុណ្ណោះ។

១.៤.២. រចនាបថ សម្បូណ៌ព្រៃគុក

ប្រាសាទ **សម្បូណ៌ព្រៃគុក** ស្ថិតនៅក្នុងខេត្តកំពង់ធំដែលសាងសង់ឡើង នៅក្នុង ស.វ.ទី ៧ ក្នុងរជ្ជកាល ព្រះបាទ **ឦសានវរ្ម័ន** ដែលបានតាំងរាជធានីនៅ **ឦសានបុរ** ដែលជារាជធានីដំបូងបង្អស់របស់នគរភ្នំ និងចេនឡារួមគ្នា ហើយដែលប្រវត្តិវិទូបានចាត់ទុកថាជាដើមកំណើតនៃ **អាណាចក្រខ្មែរ**។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 23 5/15/2026 2:10:06 PM

ប្រាសាទទាំងនេះសង់ ដោយឥដ្ឋ លើកលែងតែផ្តែរ សសរពេជ្រ និងស៊ុមទ្វារដែលធ្វើពីថ្មភក់។ ប្រាសាទ **សម្បូណ៌ព្រៃគុក** បែកចេញជាពីរក្រុម។ ប្រាសាទមួយចំនួនដែលស្ថិតនៅផ្នែកខាងត្បូង និងខាងជើងត្រូវបានសាងសង់ឡើងនៅក្នុង ស.វ.ទី៧។ ចំណែកប្រាសាទមួយក្រុមទៀតសាងសង់ឡើងនៅពេលក្រោយ។

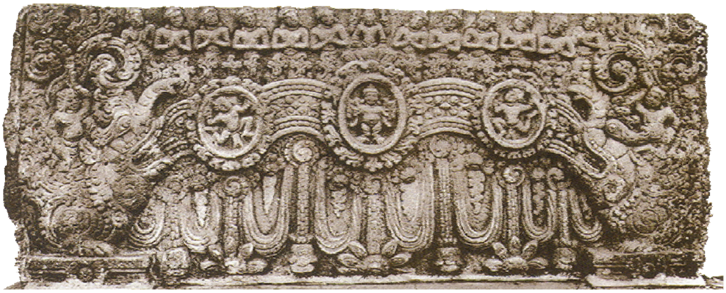

ក្បាច់រចនា និងផ្តែរទ្វាររចនាបថ **សម្បូណ៌ព្រៃគុក** មានចម្លាក់ផ្តេក រាងជាធ្នូ ដែលមានរូបបណ្តោងនៅចំកណ្តាល។ នៅខាងចុងផ្តែរមានលម្អដោយសត្វមករ ដែលជាសត្វសមុទ្រតំណាងទឹក ងាកក្បាលចូលក្នុង និងលើកកន្ទុយឡើងលើ។ គឺជាក្បាច់នៃសត្វមកងាកក្បាលចូលក្នុងនេះហើយ ដែលឆ្លុះបញ្ចាំងពី «ចលនាដូចគ្នា» នៃផ្តែរទ្វាក្នុងរចនាបថ

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 24 5/15/2026 2:10:06 PM

សម្បូណ៌ព្រៃគុក។ នៅក្រោមធ្នូ គេមានព្យួរយោលទងផ្កា ស្លឹកឈើ និងមែកឈើ ដែលមានលក្ខណៈដូចជាប្រាសាទនៅឥណ្ឌាដែរ។ ចំណែកឯសសរពេជ្រមានរាងមូល។

ផ្តែរទ្វារនៃប្រាសាទ **សម្បូណ៌ព្រៃគុក** ខាងលើនេះក៏មានលក្ខណៈដូចៗគ្នាដែរ ដែលលម្អដោយក្បូរក្បាច់ឆ្លុះ បញ្ចាំងពីធម្មជាតិ លម្អដោយស្លឹកឈើ និងមានលក្ខណៈឆ្លុះបញ្ចាំងគ្នាល្អ។ ចំណុចសំខាន់ គឺ ស្ថាបត្យកម្ម **សម្បូណ៌ព្រៃគុក** មានស្លាកស្នាមដ៏ច្រើនលើសលុបនៃវប្បធម៌ឥណ្ឌា។

រូបបដិមាព្រះនាងទុគ៌ា ដែលរកឃើញនៅក្នុងប្រាសាទ ហើយដែលដាក់តាំងនៅក្នុងសារមន្ទីរជាតិបង្ហាញ ឱ្យឃើញពីសម្រស់ និងរូបរាងស្ត្រីឥណ្ឌាតែម្តង។ រូបក្បាលបុរសដែលឆ្លាក់នៅក្នុងប្រាសាទ គឺជាបុរសដែលមានពុកមាត់ និងមានលក្ខណៈជាបុរសជនជាតិឥណ្ឌា។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 25 5/15/2026 2:10:07 PM

១.៤.៣. រចនាបថ ព្រៃក្មេង

បន្តិចម្តងៗ ស្ថាបត្យករបុរាណខ្មែរបានធ្វើប្រឌិតផ្តែរទ្វារ ដែលវិវត្តទៅតាមរចនាបថ ដូចជាផ្តែរទ្វារនៃរចនាបថ **ព្រៃក្មេង** ក្នុងពាក់កណ្តាលទី២ នៃស.វ. ទី ៧ (ពីឆ្នាំ ៦៣៥ ដល់ ៧០០)។ រចនាបថ **ព្រៃក្មេង** ចាប់ផ្តើម ពីពេលដែលព្រះបាទ **ភវវរ្ម័នទី២** បានឡើងសោយរាជ្យបន្ទាប់ពីព្រះបាទ **ឦសានវរ្ម័ន** បានចូលទិវង្គតនៅក្នុងឆ្នាំ ៦៣៥។ ដែលជាសតវត្សដែលអាណាចក្រចេនឡាកំពុងរីកចម្រើន ឆ្លុះបញ្ចាំងតាមរយៈការខិតខំប្រឹងប្រែងរបស់សិល្បករ ក្នុងការស្វែងរកសុក្រិតភាពនៃសមាមាត្រ និងសមតា។

ផ្តែរទ្វារនៃរចនាបថ **ព្រៃក្មេង** ហាក់បីដូចជាមិនសូវល្អដូចមុនឡើយ។ ផ្តែរលែងមានរូបសត្វ **មករ** ទៀតហើយ។ យើងឃើញមានគំនូសផ្តេកខាងលើ មានកូនធ្នូតូចៗពីរ ជារម្មរស្លឹកឈើដែលមានលក្ខណៈរាបស្មើ ហើយខាងចុង មានរាងឧបចូលក្នុង។ ក្បាច់មូលនៅចំកណ្តាលលែងមានចម្លាក់រូបមនុស្សហើយ គេឃើញមានតែ រំយោលផ្កាវល្លិព្យួរចុះក្រោមដែលគេហៅថា «**ចលនានៅមួយកន្លែង**»។ សសរពេជ្រមានរាងមូល ដូចរចនាបថ **សម្បូណ៌ព្រៃគុក** ដែរ តែមានបន្ថែមក្បាច់ខ្សែ ជាពិសេសមានរំយោល និងបន្តោងរយ៉ាប្លែកៗជាច្រើន។

ប្រាសាទនៃរចនាបទ **ព្រៃក្មេង** មាន ៖ ប្រាសាទព្រៃក្មេងដែលជាប្រាសាទមួយតូចនៅក្នុងតំបន់អង្គរ ប្រាសាទស្វាយព្រាម ប្រាសាទបាសិត ប្រាសាទព្រៃប្រាសាទ និងប្រាសាទភ្នំបាយ៉ង។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 26 5/15/2026 2:10:07 PM

១.៤.៤. រចនាបថ ប្រាសាទអណ្តែត

រចនាបថ **ប្រាសាទអណ្តែត** មានរយៈកាលជំនាន់រចនាបថ **ព្រៃក្មេង** ដែរ។ ក្រោយពីព្រះបាទ **ភវវរ្ម័នទី ២** សោយទិវង្គតទៅ ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី១** (៦៥៧-៦៨១) ដែលជាបុត្របានឡើងសោយរាជ្យ នៅមុនឆ្នាំ៦៥៧។ ព្រះអង្គបានពង្រីក និងពង្រឹងអំណាចរបស់ព្រះអង្គនៅក្នុងតំបន់ចិនភាគខាងត្បូង។ គេឃើញ មាននូវសិលាចារឹក និងប្រាសាទជាច្រើនដែលបានសាងសង់នៅក្នុងរជ្ជកាលនេះ។

យើងមិនដឹងច្បាស់ពីរាជធានីនៅសម័យនោះនៅឡើយ។ ប្រវត្តិវិទូបានសន្និដ្ឋានថា រាជធានីនេះ **អមរិន្ទ្របុរ** ប្រហែលជាស្ថិតនៅម្តុំអង្គរ ដែលមាន **ប្រាសាទអកយំ** នៅចំកណ្តាល។ បន្ទាប់មកប្រហែលជារាជធានីនេះត្រូវបានលើកយកមកកាន់តំបន់នៃប្រាសាទ **ត្រពាំងផុង** ដែលត្រូវបានព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី២** បានកែ លម្អថែមទៀត។

នៅក្នុងរជ្ជកាលនៃព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័ន ទី១** ព្រហ្មញ្ញសាសនាសិវនិយមកំពុងរីកចម្រើន ជាពិសេស ការគោរពលិង្គព្រះឥសូរ។ ចំណែកឯការគោរពបូជាព្រះពុទ្ធសាសនាមហាយានកាន់តែធ្លាក់ចុះ ដោយសារតែ គេមិនសូវឃើញនូវរូបចម្លាក់ព្រះពុទ្ធរូបនៅក្នុងសម័យកាលនេះទេ។

ស្ថាបត្យកម្មនៃដំណាក់កាលនេះមានលក្ខណៈបន្តពីរចនាបថ **ព្រៃក្មេង** ហើយត្រូវបានគេចាត់ទុកថាជា ដំណាក់កាលទីពីរនៃរចនាបថ **ព្រៃក្មេង** ថែមទៀតផង ហើយរចនាបថ **ប្រាសាទអណ្តែត** មានរយៈកាលជំនាន់ រចនាបថ **ព្រៃក្មេង** ដែរ។ ស្នាដៃវិចិត្រដែលឆ្លុះបញ្ចាំងជាងគេនៃរចនាបថ **ប្រាសាទអណ្តែត** គឺ រូបចម្លាក់ **ហរិហរៈ** នៃ**ប្រាសាទអណ្តែត** ដែលស្ថិតនៅក្នុងសារមន្ទីរជាតិនៃទីក្រុងភ្នំពេញ។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 27 5/15/2026 2:10:07 PM

១.៤.៥. រចនាបថ កំពង់ព្រះ

ប្រាសាទភូមិប្រាសាទ និងប្រាសាទកំពង់ព្រះ គឺជាតំណាងនៃរចនាបថ **កំពង់ព្រះ** ដែលសាងសង់ពីឥដ្ឋ។ ប្រាសាទទាំងនេះសាងសង់នៅក្នុងស.វ.ទី ៨ នៅពេលដែលអាណាចក្រចេនឡាត្រូវបែងចែកជាពីរ ដោយសារតែអំណាចកណ្ដាលចុះខ្សោយ ៖ គឺ **ចេនឡាដីគោក** និង**ចេនឡាទឹកលិច** ហើយប្រទេសជាតិក៏មានសង្គ្រាមទៀត។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 28 5/15/2026 2:10:07 PM

សិល្បៈខ្មែរឆ្លុះបញ្ចាំងនូវភាពបែកបាក់នេះ ដោយរលត់បាត់អស់នូវវិញ្ញាណ នៅសល់តែភាពសាមញ្ញដែលខ្វះភាពឆ្នៃប្រឌិត។ ផ្តែរទ្វារនៃរចនាបថកំពង់ព្រះមានលក្ខណៈសាមញ្ញ ហើយចម្លងភ្ជាប់បិទបន្តបន្ទាប់គ្នា មានរាងជាស្លឹកឈើមួយសំណុំដាក់ផ្តេកគងលើគ្នាជាបន្តបន្ទាប់។ នៅចំកណ្តាលក៏គេឃើញមានស្លឹកឈើ ដែលមានលក្ខណៈ ដូចរាហុ ឬកល។ ដូច្នេះ រចនាបថ **កំពង់ព្រះ** បង្ហាញពីធម្មជាតិនិយម ដោយលម្អផ្តែរទ្វារដោយស្លឹកឈើ និងទងឈើទាំងស្រុង។ សសរពេជ្រនៅរក្សារាងមូលដដែល តែលម្អដោយក្បាច់ចិញ្ចៀនកង់ៗបន្តបន្ទាប់គ្នា បីដូចជាទងផ្កា។ ចំណែកឯហោជាងវិញ មានរាងដូចអក្សរ U ផ្កាប់ចុះក្រោម ហើយនៅលើផ្ទៃហោជាងមានរូបតូចៗ មួយចំនួន។

ប្រាសាទនៃរចនាបថ **កំពង់ព្រះ** មាន ៖ ប្រាសាទកំពង់ព្រះ(កំពង់ឆ្នាំង) ប្រាសាទអកយំ ប្រាសាទត្រពាំងផុង ប្រាសាទបាសិត ប្រាសាទភូមិប្រាសាទ(កំពង់ធំ)។

១.៤.៦. រចនាបថ គូលែន

រចនាបថ **គូលែន** ឆ្លុះបញ្ចាំងផងដែរនូវស្ថេរភាពនយោបាយ និងសង្គមនៃរជ្ជកាលព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី២** ដែលបានរំដោះប្រទេសជាតិឱ្យមានឥស្សរភាពឡើងវិញ និងបង្រួបបង្រួមប្រទេសឱ្យមានឯកភាពជាតិឡើងវិញ។ លោក **ហ្វីលីព ស្ទែន** បានបរិយាយដោយខ្លីថា ៖ ការសិក្សាសសរពេជ្រ ផ្តែរ និងរូបបដិមាបានបង្ហាញថា រចនាបថ គូលែនមានទិដ្ឋភាពបីយ៉ាងដែលបង្រួបគ្នា ៖ (១) សសរពេជ្រមានរចនាបថឯកភាពគ្នា (២) ផ្តែរមានលក្ខណៈកែលម្អយ៉ាងវិចិត្រ និងការឆ្នៃប្រឌិតយ៉ាងរស់រវើករបស់សិល្បករ ដែលខ្ចីសិល្បៈពីគេខ្លះ តែកែច្នៃឱ្យក្លាយទៅជាអត្តសញ្ញាណរបស់ខ្លួន និង(៣) រូបបដិមាដែលឆ្លុះបញ្ចាំងពីសម័យអន្តរកាល នៅចន្លោះរចនាបថដែលកន្លងផុត និងរចនាបថដែលនឹងមកដល់។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 30 5/15/2026 2:10:08 PM

ដំណាក់កាលនៃ **រចនាបថគូលែន** គឺជាដំណាក់កាលនៃការរស់ឡើងវិញនៃសិល្បៈជាតិ ដែលបង្ហាញពីការបង្កើតឡើងថ្មី និងតក្កកម្មយ៉ាងផុសផុល កម្ចីពីរចនាបថមុនៗហើយកែច្នៃបន្ត និងការចម្លងខ្លះៗពីទស្សនទាន សិល្បៈបរទេស ដូចជាសិល្បៈចាម និងជ្វាជាដើម។ ឧទាហរណ៍ នៅលើខ្ពង់រាបគូលែនមានប្រាសាទពីរ ដែលស្រដៀងបេះបិទទៅនឹងសិល្បៈចាម។ ស្ថាបត្យកម្មនៃប្រាសាទដំរីក្រាបមានលក្ខណៈដូចស្ថាបត្យកម្មចាម លើកលែងតែទ្វារមុខ សសរពេជ្រ ផ្តែរ ហោជាង និងសសរដែលមានលក្ខណៈជាសិល្បៈខ្មែរ។

សសរពេជ្រនៃរចនាបថគូលែនបង្ហាញពីភាពសម្បូណ៌បែប និងការច្នៃប្រឌិតយ៉ាងប៉ិនប្រសព្វ។ សសរពេជ្រទាំងនេះមានរាងប្រាំបីជ្រុង ឬបួនជ្រុងស្មើ ដែលខុសពីរចនាបថសម្បូណ៌ព្រៃក្មេង និងកំពង់ព្រះ ដែលមានរាងមូល។ នៅក្រោយរចនាបថគូលែន សសរពេជ្រជ្រុងមានតែនៅប្រាសាទបាគង និងប្រាសាទបន្ទាយស្រីប៉ុណ្ណោះ។ ការលេចចេញនូវសសរពេជ្ររាងអដ្ឋកោណ(ដែលមានជ្រុងប្រាំបី) នៃរចនាបថ **គូលែន** នឹងត្រូវសិល្បករខ្មែររក្សាទុកសម្រាប់រចនាបថផ្សេងទៀត។

ផ្តែរទ្វារនៃរចនាបថ **គូលែន** បង្ហាញពីលក្ខណៈសម្បូណ៌បែបនៃរចនាបថនេះ ដែលឆ្លុះបញ្ចាំងពីសម័យកាលកំណែទម្រង់ និងមានលក្ខណៈដូចតទៅ៖ លំនាំក្បាច់នៅដដែល ការចម្លងពីរចនាបថមុនៗ សមាសធាតុខ្ចីពីបរទេស និងតក្កកម្ម។ ផ្តែរនៃរចនាបថគូលែនយកលំនាំក្បាច់នៃរចនាបថ **សម្បូណ៌ព្រៃគុក** និង**ព្រៃក្មេង** ដូចជាក្បាច់រាងធ្នូចម្លាក់រាងមូលពងក្រពើ វល្លិយោល បន្តោងរយ៉ា សត្វមករ។ ក៏ប៉ុន្តែ សិល្បករបានកែខ្លះៗដើម្បីឱ្យខុសពីរចនាបថមុន គឺការជំនួសធ្នូដោយបណ្តុំស្លឹកឈើ សត្វ **មករ** ដាក់ឱ្យបែរមុខចេញក្រៅវិញ វល្លិយោល និងបន្តោងមានរាងធំៗ។ នៅពេលខ្លះ នៅចំកណ្តាលផ្តែរគេដាក់រាហុ គ្រុឌ ឬ ទេវរូប។ ផ្តែរទ្វារនៃរចនាបថ **គូលែន** បង្ហាញពី និមិត្តរូបនៃកម្លាំងទ័ពរបស់ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី២** ក្នុងការប្រយុទ្ធជាមួយជ្វា តាមរយៈក្បាច់ត្របកឈូក និងក្បាច់ផ្កាព្រលិត ដែលជានិមិត្តរូបរបស់កម្លាំងកងទ័ព កម្លាំងទ្រព្យធម្មជាតិ និងកសិកម្ម។ តាមរយៈ

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 31 5/15/2026 2:10:08 PM

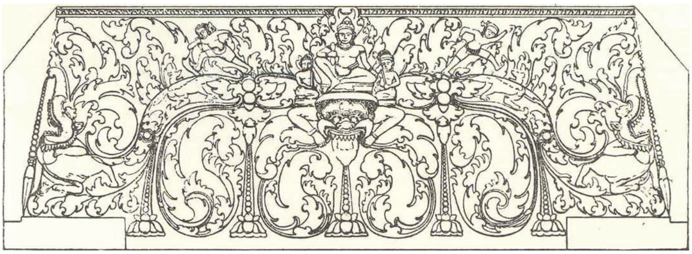

ផ្តែរខាងលើនេះ មែកឈើលម្អផ្តែរបែកមែកសាខាឡើងលើ និងចេញទៅខាងក្រៅ ហើយនៅខាងចុងយើងឃើញមានក្បាលសត្វមករ បែរក្បាលចេញក្រៅ។ ក៏ប៉ុន្តែ សត្វមករនេះមានលក្ខណៈខុសពីរចនាបថមុនៗ ដោយសារវាមានរាងដូចជាដំរី។ នៅចំកណ្តាលផ្តែរនៃរចនាបថគូលែន សិល្បករខ្មែរឆ្លាក់ទេវរូបអមសងខាងដោយអមាត្យពីរនាក់កាន់ផ្តិតបក់ ដែលញ៉ាំងឱ្យផ្តែរនេះមានទិដ្ឋភាពកាន់តែអធិកអធមខ្លាំងឡើងថែមទៀត។ ក្បាច់បន្តោងរយ៉ានៅលើផ្តែរមានលក្ខណៈធំជាងក្បាច់បន្តោងរយ៉ានៃរចនាបថមុនៗ។ ក្បាច់បន្តោងរយ៉ានេះមានលក្ខណៈសាមញ្ញនៃរចនាបថខ្មែរក្នុងសតវត្សទី៧ តែថ្លក់នឹងមែកឈើដែលពុះផ្តែរជាពីរកំណាត់តាមខ្សែបណ្តោយ។ នៅខាងក្រោមទេវរូបយើងឃើញមានក្បាល រាហុមានដៃពីរទ្រូបល្ល័ង្ក។

ការចម្លងពីរចនាបថមុនៗឆ្លុះបញ្ចាំងតាមរយៈក្បាច់បន្តោងរយ៉ាចំនួនប្រាំខាងលើ ដែលសិល្បករខ្មែរនឹងបោះបង់ចោលនៅក្នុងការលម្អផ្តែរក្នុងរចនាបថក្រោយៗទៀត។ ម្យ៉ាងវិញទៀត នៅលើផ្តែរខ្លះគេឃើញមានប្រើក្បាច់ចម្លាក់រាងមូលពងក្រពើ ដោយមានឆ្លាក់រូបមនុស្សនៅកណ្តាល ដូចជានៅក្នុងរចនាបថសម្បូណ៌ផងដែរ។ សមាសធាតុខ្ចីពីបរទេសឆ្លុះបញ្ចាំងតាមរយៈឥទ្ធិពលចាម និងជ្វា ក្នុងស្ថាបត្យកម្ម និងក្បាច់រចនានៃប្រាសាទខ្លះ ដូចជាក្បាលរាហុមានលក្ខណៈដូចរាហុជ្វាដែរ។

ទន្ទឹមនឹងនេះ គេឃើញមានស្នាដៃតក្កកម្មនៃរចនាបថគូលែនផងដែរ ដែលបង្ហាញពីភាពថ្នៃប្រឌិតរស់រវើក និងភាពប៉ិនប្រសព្វនៃសិល្បករខ្មែរជំនាន់នោះ តាមរយៈការបំប្លែងលំនាំក្បាច់រចនា និងជវភាព ដែលរក្សាបាននូវតុល្យភាពយ៉ាងសុក្រិតនៃ **រចនាបថគូលែន**។

ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី២** បានសាងសង់ប្រាសាទជាច្រើននៅរចនាបទ **គូលែន** ដូចជាប្រាង្គ (សេ១) នៅ **សម្បូណ៌ព្រៃគុក** ប្រាសាទនៅបន្ទាយព្រៃនគរ ប្រាង្គខាងជើងនៃប្រាសាទព្រៃប្រាសាទ ប្រាសាទដំរីក្រាប ប្រាសាទអូរផ្អេង ប្រាសាទខ្ទីងស្លាប់ ប្រាសាទរូបអារក្សប្រាសាទថ្មដាប់ ប្រាសាទគគីរ ប្រាសាទក្រហម ប្រាសាទអ្នកតា។

ប្រាសាទត្រពាំងផុង (រលួស)

ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី២** ទ្រង់គង់នៅលើភ្នំគូលែនបានមួយរយៈ ទើបយាងមកតាំងរាជធានីនៅ **ហរិហរាល័យ** វិញ ដោយនាំយកលិង្គទេវរាជមកជាមួយផង។ ព្រះអង្គសោយទិវង្គតនៅ **ហរិហរាល័យ** នៅ គ.ស. ៨៥០ ដោយទទួលមរណនាមថា **បរមេស្វរ។**

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 33 5/15/2026 2:10:08 PM

ព្រះរាជបុត្ររបស់ព្រះអង្គព្រះនាម **ជយវម៌ន** បានឡើងសោយរាជ្យ ដោយយកព្រះនាមថាព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី៣** (គ.ស. ៨៥០-៨៧៧)។ ព្រះអង្គគង់នៅ **ហរិហរាល័យ** រហូតដល់ឆ្នាំ៨៧៧ និងបានកសាង **ប្រាសាទត្រពាំងផុង** ដែលស្ថិតនៅក្នុងរលួស និងដែលឆ្លុះបញ្ចាំងនូវរចនាបថអន្តរកាលពី **រចនាបថគូលែន** ទៅ **រចនាបថព្រះគោ**។

II- ស្ថាបត្យកម្មសម័យអង្គរ

រចនាបថសម័យអង្គរចែកចេញជារចនាបថ **មុន-បុរាណនិយម** មាន រចនាបថព្រះគោ រចនាបថភ្នំបាក់ខែង រចនាបថកោះកេរ្តិ៍ និងរចនាបថប្រែរូប។ ចំណែកឯរចនាបថ **បុរាណនិយម** មាន រចនាបថបន្ទាយស្រី រចនាបថឃ្លាំង រចនាបថបាពួន និងរចនាបថអង្គរវត្ត។

១.៤.៧. រចនាបថ ព្រះគោ

ប្រាសាទនៃរចនាបថព្រះគោកសាងឡើងនៅក្នុងរជ្ជកាលនៃព្រះបាទ **ឥន្ទ្រវរ្ម័នទី១** ដែលឡើងគ្រងរាជសម្បត្តិនៅក្នុងគ.ស. ៨៧៧ (ចុងស.វ.ទី ៩)។ ព្រះអង្គបានរៀបចំឱ្យជីកបារាយណ៍ **ឥន្ទ្រតដាក** នៅខាងជើងរាជធានី ដើម្បីបម្រើឱ្យសាសានាផង និងប្រព័ន្ធស្រោចស្រពផង។ ព្រះអង្គបានកសាងប្រាសាទព្រះគោ ដែលជាប្រាសាទ - វត្តលើដីរាបនៅក្នុងឆ្នាំ៨៧៩ និងជាពិសេសព្រះអង្គបានកសាងប្រាសាទ - ភ្នំលើកទីមួយ ដោយប្រើថ្មភក់គឺប្រាសាទបាគងនៅ គ.ស. ៨៨១។ ក្បាច់រចនានៃប្រាសាទទាំងនោះបានឈានដល់កម្រិតគុណភាពមួយ ដែលមិនទាន់មានប្រាសាទណាល្អលើសទេ។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 34 5/15/2026 2:10:08 PM

ប្រាសាទនៃក្រុមប្រាសាទ **រលួស** ដូចជាប្រាសាទព្រះគោ ប្រាសាទបាគង និង ប្រាសាទលលៃ ត្រូវបានកសាងឡើងដោយមាននូវសមាសធាតុទាំងអស់នៃសិល្បៈខ្មែរសម័យ អង្គរ៖ ប្រាសាទរាបស្មើ ប្រាសាទ-ភ្នំ របងព័ទ្ធជុំវិញដោយមានគោបុរៈ ឬ ខ្លោងទ្វារចូល បណ្ណាល័យ សាលទ្រវែង ដែលបន្ទាប់មកក្លាយទៅជាកំពែងថែវ គូទឹកព័ទ្ធជុំវិញប្រាសាទ ផ្តែរ សសរពេជ្រ សសរទ្រ ហោជាង ទេវតា ហើយថែមទាំងចាប់ផ្តើមមានចម្លាក់លិប (Bas-rlief) ធំៗទៀតផង។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 35 5/15/2026 2:10:08 PM

*ប្រាសាទ **បាគង** ដែលជារាជធានី **ហរិហរាល័យ** (រលួស)*

ផ្តែរទ្វារនៃប្រាសាទ **ព្រះគោ** គឺជាផ្តែរដ៏ល្អបំផុត និងមានលក្ខណៈពេញលេញបំផុតនៃសិល្បៈខ្មែរ។ ចាប់ពីរចនាបថនេះទៅ ផ្តែរទ្វារនៃរចនាបថក្រោយៗចាប់ផ្តើមបាត់បន្តិចម្តងៗនូវសមាសធាតុបង្កើតនៃផ្តែរទ្វារប្រាសាទខ្មែរ។ សមាសធាតុនៃផ្តែរមាន៖ ក្បាច់ផ្តេកក្បាច់កណ្តាល ក្បាច់គែមសងខាង ក្បាច់ពុះកាត់ជាបួនផ្នែក ក្បាច់ខាងលើក្បាច់ផ្តេក ក្បាច់ខាងក្រោមក្បាច់ផ្តេក ក្បាច់ទម្រក្បាច់គែម ក្បាច់គែមខាងក្រោម និងក្បាច់គែមខាងលើ។

លោក **ហ្សីលប៊ែត ដឺ គូរ៉ាល់ - រ៉េមុយហ្សាត** បានពិពណ៌នាយ៉ាងល្អិតល្អន់ពីផ្តែរនៃប្រាសាទ **ព្រះគោ** ថា៖ «*ក្បាច់ផ្តេកជាសំណុំស្លឹកឈើ ដែលពេលខ្លះត្រង់ ហើយពេលខ្លះពត់ពែនត្រូវបានបង្កើតឡើងដើម្បីជំនួសធ្នូ។ បន្ទាប់មកក្បាច់ផ្តេកជាមែកឈើនេះ បែកចេញជាក្បាច់គែមសងខាង ជាក្បាលសត្វមករ ជាក្បាលនាគរាជ ជាស្លឹកឈើវេញត្របាញ់ឬទៅតាមការស្រមើស្រមៃរបស់សិល្បករ។ នៅក្រោមក្បាច់ផ្តេក គេឃើញមាននៅសល់តែក្បាច់ជាស្លឹកឈើវេញត្របាញ់ប៉ុណ្ណោះ ហើយសិល្បករខ្មែរលែងប្រើក្បាច់រំយោលនិងបន្តោងរយ៉ាទៀតហើយ*»។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 36 5/15/2026 2:10:08 PM

ចំពោះក្បាច់នៅកណ្តាលនៃផ្តែរទ្វាររចនាបថព្រះគោបង្ហាញពីតួអង្គរាហុ គ្រុឌ ព្រះឥន្ទ្រជិះដំរីក្បាលបី ទេវរូប ឬ ផ្កាឈូក។ រាហុ គឺជាតំណាងភាពអមតៈនៃសង្គមខ្មែរដែលខ្វាក់ធម្មជាតិពីប្រអប់មាត់។ សសរពេជ្រនៃរចនាបថ ព្រះគោ នៅតែមានរាងមូលដដែល ហើយហោជាងមានរាងជា U ផ្កាប់ចុះ។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 37 5/15/2026 2:10:09 PM

១.៤.៨. រចនាបថ បាខែង

រចនាបថ **បាខែង** គឺជាប្រាសាទដែលបានសាងសង់នៅចុង ស.វ.ទី៩ និងដើម ស.វ.ទី១០។ ព្រះបាទ **យសោវរ្ម័ន** បានចាកចេញពី **ហរិហរាល័យ** (រលួស) ហើយមកសង់រាជធានីនៅ **យសោធរបុរ** (អង្គរទី១) ដោយជ្រើសរើសយកភ្នំមួយ ដើម្បីសង់ប្រាសាទ **ភ្នំបាខែង** មានរាងជាសាជីមានខឿនច្រើនថ្នាក់ ដែលស្ថិតនៅចំកណ្តាលរាជធានីសម្រាប់តម្កល់សិវលិង្គ **យសោធរេស្វរ** (គ.ស.៨៩៣)។ ព្រះអង្គបានជីកបារាយណ៍ **យសោធរតដាក** មានប្រវែង ៧,៥ គ.ម. និងទទឹង ១,៨ គ.ម.។ ព្រះអង្គបានសាងសង់

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 38 5/15/2026 2:10:09 PM

ប្រាសាទលលៃ នៅចំកណ្តាលបារាយណ៍ **ឥន្ទ្រតដាក** ដើម្បីឧទ្ទិសជូនដល់ព្រះមាតាបិតារបស់ព្រះអង្គ។

រចនាបថ **ចាខែខ** បានបន្តនូវប្រពៃណីនៃរចនាបថ **ព្រះគោ** ប៉ុន្តែបានបោះបង់ចោលឥដ្ឋ ដោយយកថ្មភក់ និងថ្មបាយក្រៀមទៅសាងប្រាសាទវិញ។ ប្រាសាទនៃរចនាបថ **ចាខែខ** មាន៖ ប្រាសាទភ្នំបាខែង ប្រាសាទភ្នំក្រោម និងប្រាសាទភ្នំបូក។ រចនាបថនេះបានប្រឌិតសម្លៀកបំពាក់ចាប់ក្លី ជាលើកដំបូង។ ចំពោះផ្តែរវិញ រចនាបថ **ចាខែខ** មានលក្ខណៈអន់ថយជាងផ្តែរនៃរចនាបថ **ព្រះគោ**។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 39 5/15/2026 2:10:09 PM

១.៤.៩. រចនាបថ កោះកេរ្តិ៍

ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី៤** បានជ្រែករាជ្យពីក្មួយព្រះអង្គព្រះនាម **ឦសានវរ្ម័នទី២** ហើយឡើងសោយរាជ្យនៅគ.ស.៩២៨។ ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី៤** បានលើករាជធានីពី **យសោធបុរ** ទៅកាន់គោកគគី (**កោះកេរ្តិ៍**) វិញ។ ក្នុងគោលបំណងពង្រឹងរាជានុភាព និងមហិទ្ធិឫទ្ធិ ព្រះអង្គបានកសាងទីក្រុងថ្មី **កោះកេរ្តិ៍** នេះ និងបានកសាងជាច្រើនដូចជា **ប្រាសាទធំ** ដែលជាប្រាសាទភ្នំមានខឿន ៧ជាន់ សម្រាប់តម្កល់រាជលិង្គ **ត្រិភូវនេស្វរ**។

ប្រាសាទនៃរចនាបថ **កោះកេរ្តិ៍** ត្រូវបានសាងសង់ចាប់ពី គ.ស.៩២១ ដល់ គ.ស.៩៤៤។ ប្លង់ប្រាសាទ គឺអនុវត្តយកខ្សែបន្ទាត់មេដ្យាទ័រជាមេនៅលើវាលរាប។ រូបចម្លាក់នៃរចនាបថ **កោះកេរ្តិ៍** ចាប់ផ្តើមបង្ហាញពីរូបមានចលនាដូចជា រូបព្រះសិវៈរាំ រូប

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 40 5/15/2026 2:10:09 PM

ផ្តែរទ្វារនៃរចនាបថកោះកេរ្តិ៍លុបក្បាច់ត្របកឈូកចោល ដោយដាក់រូប **ទេពប្រណម្យ** ជំនួសវិញ ដែលជានិមិត្តរូបនៃការស្វាគមន៍ចំពោះព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី៤** និងការកាត់ផ្តាច់នូវទំនាក់ទំនងជាមួយ **យសោធបុរៈ**។

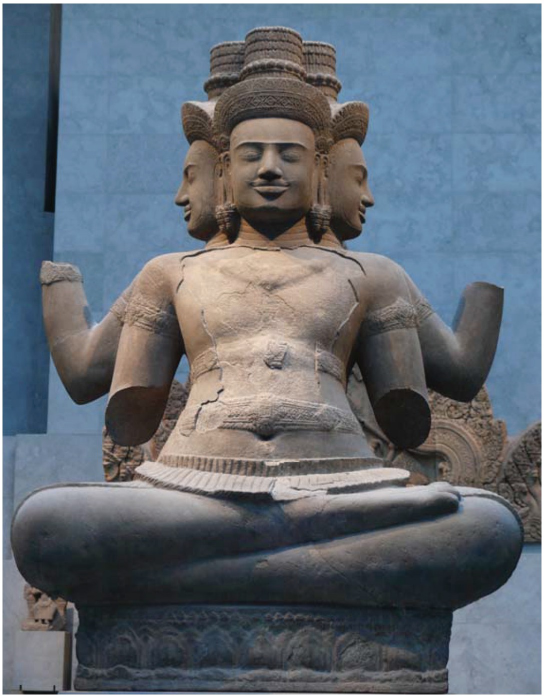

រូបបដិមាករ "ព្រះព្រហ្ម" តាមរចនាបថ "កោះកេរ្តិ៍" នៅសារមន្ទីរ ហ្គីមេ (ប៉ារីស)

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 41 5/15/2026 2:10:09 PM

សសរពេជ្រនៃរចនាបថ **កោះកេរ្តិ៍** នៅមានឆ្លាក់ក្បាច់ចិញ្ចៀន និងស្លឹកឈើជាច្រើន។ ហោជាងមានរាងជាអក្សរ U ផ្កាប់ចុះ តែមានច្រើនជាន់។ ប្រាសាទនៃរចនាបថ **កោះកេរ្តិ៍** មាន៖ ប្រាសាទធំ ប្រាង្គប្រាសាទនាងខ្មៅ ប្រាសាទដំរី ប្រាសាទក្រហម ប្រាសាទចិន ប្រាសាទបូក ប្រាសាទប្រាំ។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 42 5/15/2026 2:10:10 PM

១.៤.១០. រចនាបថ ប្រែរូប

ក្រោយពីព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី៤** បានចូលទិវង្គត វិបត្តិស្នងរាជ្យបានកើតឡើង ហើយព្រះបាទ **រាជេន្ទ្រវរ្ម័ន** ដែលជាបុត្ររបស់ប្អូនស្រីព្រះបាទ **យសោវរ្ម័នទី១** ព្រះនាម **មហេន្ទ្រទេវី** និងព្រះអង្គ **មហេន្ទ្រវរ្ម័ន** បានឡើងសោយរាជ្យ ដោយមានការគាំទ្រពីសំណាក់ព្រាហ្មណ៍ដែលរស់នៅ **យសោធបុរៈ**។ ដូច្នេះព្រះអង្គបានលើករាជធានីពី **កោះកេរ្តិ៍** មក **យសោធបុរៈ** វិញ ហើយបង្កើតជា «**អង្គរទី២**» ព្រះអង្គបានសាងសង់ប្រាសាទ **មេបុណ្យខាងកើត** និង**ប្រាសាទប្រែរូប** ដែលជាប្រាសាទសំខាន់នៃរចនាបថប្រែរូបនេះ។

ប្រាសាទប្រែរូប

រចនាបថប្រែរូបឆ្លុះបញ្ចាំងការត្រលប់ទៅរកអតីតកាល ក្នុងវិស័យស្ថាបត្យកម្មនិងក្បូរក្បាច់រចនាប្រាសាទ។ ការវិលទៅរកអតីតកាល គឺការចម្លងតាមផ្ដែរនៃប្រាសាទក្រុមរលួស ដូចជាប្រាសាទ **ព្រះគោ** ប្រាសាទ **បាគង** និងប្រាសាទ **លលៃ** ហើយជាពិសេស គឺប្រាង្គនៃ

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 43 5/15/2026 2:10:10 PM

ប្រាសាទ**មេបុណ្យខាងកើត** និងប្រាសាទ **ប្រែរូប** ត្រូវបានសាងសង់ដោយប្រើឥដ្ឋ ហើយក្បាច់រចនាមានស្រោបបាយអ និងក្នុងទ្រង់ទ្រាយជាប្រាសាទភ្នំ ដែលមានខឿនសាងអំពីថ្មដែលទ្រប្រាសាទធំៗចំនួនប្រាំដែលធ្វើអំពីឥដ្ឋ។

ប្រាសាទប្រែរូប គឺជាស្នាដៃដ៏ធំធេង និងមានសមាមាត្រល្អបំផុត សាងសង់ពីថ្មបាយក្រៀម និងឥដ្ឋ។ រចនាបថនេះឆ្លុះបញ្ចាំងពីការសាងសង់ប្រាសាទភ្នំដោយគ្មានថែវ តែមានបន្ទប់វែងព័ទ្ធជុំវិញសាជីស្ទើរតែជាប់នឹងរបងទី១ របស់ប្រាសាទ។

ផ្តែរនៃប្រាសាទមេបុណ្យខាងកើត

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 44 5/15/2026 2:10:10 PM

ផ្តែរទ្វារនៃ **ប្រាសាទមេបុណ្យខាងកើត** បង្ហាញពីព្រះឥន្ទ្រជិះលើដំរីក្បាលបី ដែលជាម្ចាស់លើសត្វ ទឹក និងធម្មជាតិ។ ទន្ទឹមនឹងនេះ ស្លាបត្យករលម្អផ្តែរដោយសត្វមករ សត្វនាគ តំណាងឱ្យទឹក និងរាហុតំណាងឱ្យព្រលឹងអមតៈ។

១.៤.១១. រចនាបថ បន្ទាយស្រី

ប្រាសាទបន្ទាយស្រី ត្រូវបានចាប់ផ្តើមសាងសង់នៅគ.ស.៩៦៧ ដោយព្រះរាជគ្រូ របស់ព្រះបាទ **រាជេន្ទ្រវរ្ម័ន** ឈ្មោះ **យជ្ញវរាហៈ** នៅទិសខាងជើងនៃ **យសោធបុរៈ។** ប្រាសាទនេះសាងសង់ក្នុងរជ្ជកាលនៃស្តេចពីរអង្គ ដោយសារនៅក្នុងគ.ស.៩៦៧ ព្រះបាទ **រាជេន្ទ្រវរ្ម័ន** សោយទិវង្គត ហើយបុត្ររបស់ព្រះអង្គព្រះនាម **ជ័យវរ្ម័នទី៥** បានឡើង សោយរាជ្យ។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 45 5/15/2026 2:10:10 PM

ប្រាសាទបន្ទាយស្រី គឺជាប្រាសាទសង់ពីថ្មភក់ពណ៌ផ្កាឈូក ប្រកបដោយចម្លាក់យ៉ាងល្អពាសពេញតួប្រាសាទ។ រចនាបថ **បន្ទាយស្រី** គឺជារចនាបថឯក ដែលល្អយ៉ាងវិសេសវិសាល ដែលឆ្លុះបញ្ចាំងពីសម្រស់ដ៏ឧត្តុង្គឧត្តម និងសុក្រិតភាពនៃក្បូរក្បាច់រចនានិងស្ថាបត្យកម្មនៃប្រាសាទនេះ។ ផ្តែរនៃប្រាសាទបន្ទាយស្រីបង្ហាញពីការបន្តរចនាបថនៃប្រាសាទ**ប្រែរូប** និង**មេបុណ្យខាងកើត** ការចម្លងតាមផ្តែរនៃប្រាសាទ**លលៃ** ប្រាសាទ**ព្រះគោ** ប្រាសាទ**បាគង**។

ផ្តែរប្រាសាទបន្ទាយស្រីមានក្បាច់ផ្តេក ដែលកាត់ផ្តែរជាបួនកង់ ដែលមានលក្ខណៈដូចរចនាបថសម្បូណ៌ព្រៃគុក និងរចនាបថព្រៃក្មេង។ ចំពោះសសរពេជ្រវិញ យើងឃើញមានប្រើឡើងវិញនូវសសរពេជ្រមូលជាលើកចុងក្រោយនៃប្រាសាទបុរាណខ្មែរ ដោយប្រើប្រាស់លាយឡំជាមួយនឹងសសរពេជ្ររាងអដ្ឋកោណ។ ចំណែកឯក្បូរក្បាច់កម្រងផ្កា និងភ្ញីផ្កាវិញត្រូវបានប្រើប្រាស់ទាំងនៅផ្នែកខាងលើផ្នែកខាងក្រោមនៃសសរពេជ្រ។ ហោជាង គឺជាសមាសធាតុដ៏សំខាន់បំផុតនៃរចនាបថ **បន្ទាយស្រី**។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 46 5/15/2026 2:10:10 PM

ដូចហោជាងនៃរចនាបថកោះកេរ្តិ៍ ហោជាងនៃប្រាសាទបន្ទាយស្រីមានបីប្រភេទ៖ មានរាងជាអក្សរ U ផ្កាប់ចុះ មានបីជាន់ មានរាងធ្មេញរណា(រូបខាងលើ) ហោជាងខ្មែរមានច្រើនជាន់ និងហោជាងត្រីកោណ។ ចំណែកឯក្បូរក្បាច់រចនាលើផ្ទៃហោជាងវិញមានលម្អដោយស្លឹកឈើព័ទ្ធជុំវិញទេវរូប ឬ រឿងដែលដកស្រង់ពីទេវកថាឥណ្ឌា។ គែមខាងក្រៅនៃហោជាង ពត់ពេនចេញជាក្បាលនាគរាជយ៉ាងវិសេសវិសាល។ ចំណែកឯសសរប្រាសាទបន្ទាយស្រីមានលម្អដោយក្បូរក្បាច់រចនា និងការកែច្នៃរូប រាហុ មករ សិង្ហ និងនាគរាជ ហើយជាពិសេសគឺផ្កាឈូក។

១.៤.១២. រចនាបថ ឃ្លាំង

ស្ថាបត្យកម្មនៃរចនាបថឃ្លាំងត្រូវបានចាប់ផ្តើមសាងសង់នៅចុងស.វ.ទី១០ និងដើមស.វ.ទី១១ តាមរយៈការសាងសង់ប្រាសាទតាកែវ ប្រាសាទវិមានអាកាស(នៅក្នុងព្រះបរមរាជវាំង) ប្រាសាទឃ្លាំង និងប្រាសាទព្រះវិហារ។ ស្ថាបត្យកម្មនៃរចនាបថឃ្លាំងមានការរីក

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 47 5/15/2026 2:10:10 PM

ចម្រើន ក្នុងការសាងសង់ប្រាសាទ-ភ្នំ ដែលមានលក្ខណៈពេញលេញ ដោយដកស្រង់នូវបទពិសោធន៍ក្នុងសាងសង់សាលវែងនៅក្នុងរចនាបថ ដើម្បីច្នៃឱ្យក្លាយទៅជាកំពែង ថែវមានដំបូលជាវូតប្រក់ឥដ្ឋ ឬ ថ្មភក់ រត់ពីលើព្រលាននៃខឿនព័ទ្ធជុំវិញប្រាង្គកណ្ដាល។ នៅប្រាសាទតាកែវ ស្ថាបត្យករបុរាណខ្មែរសង់ជាលើកដំបូង នូវថែវព័ទ្ធជុំវិញនៅលើខឿនរាងសាជី ដែលមានដំបូលវូតប្រក់ឥដ្ឋ។ តែឥដ្ឋនេះបែកបាក់ខូចអស់ហើយ។ នៅប្រាសាទវិមានអាកាស ស្ថាបត្យករបុរាណបានសង់ថែវព័ទ្ធជុំវិញ លើខឿនខ្ពស់ជាងគេនៃសាជី។ នេះជាប្រាសាទខ្មែរទីមួយ ដែលមានថែវមានដំបូលប្រក់វូតធ្វើពីថ្មភក់។ ប្រាសាទតាកែវ និងប្រាសាទព្រះវិហារ គឺជាស្នាដៃកំពូលក្នុងចំណោមប្រាសាទបុរាណខ្មែរ។

ប្រាសាទឃ្លាំងខាងជើង

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 48 5/15/2026 2:10:10 PM

ផ្តែរនៃប្រាសាទឃ្លាំងខាងជើង

ផ្តែរនៃប្រាសាទឃ្លាំងខាងត្បូង

ចំពោះផ្តែរទ្វារវិញ យើងមិនឃើញមានការប្រែប្រួលអ្វីប្លែកឡើយហើយថែមទាំងមានសម្រស់អន់ជាងមុន ដោយសារតែមានលក្ខណៈដដែលៗ។ នៅចំកណ្តាលផ្តែរ គេឃើញមានរាហុខ្ទាក់ស្លឹកឈើដែលធ្លាប់បានជួបប្រទះនៅលើប្រាសាទបន្ទាយស្រីរួចមកហើយ។ ផ្តែរនៃរចនាបថឃ្លាំងផ្តោតការយកចិត្តទុកដាក់លើមនុស្ស ជាពិសេសលម្អស្ត្រី ជីវិតក្នុងគ្រួសារ និងធម្មជាតិ ដូចជាចម្លាក់សត្វស្រុក ស្លឹកឈើ ទងឈើ និងសត្វស្លាប។ រូបបដិមាករទទួលនូវ

ឥទ្ធិពលពីរចនាបថប្រែរូប និងបន្ទាយស្រីមានដងខ្លួនស្រឡូន និងទឹកមុខស្លូតបូត ហើយសំពត់មានហោប៉ៅពីរ នៅលើភ្លៅទាំងពីរ។

ហោជាងនៃរចនាបថឃ្លាំង ដូចជាហោជាងនៃប្រាសាទព្រះវិហារមានរាងត្រីកោណ ដែលជាហោជាង ដែលឃើញមានចុងក្រោយគេបង្អស់នៃរចនាបថប្រាសាទខ្មែរ។

១.៤.១៣. រចនាបថ បាពួន

ស្ថាបត្យកម្មខ្មែរនៅពាក់កណ្ដាល និងចុងសតវត្សទី១១ ដែលជារចនាបថ **បាពួន** បានឈានដល់កម្រិតកំពូលនៃការសាងសង់ប្រាសាទ-ភ្នំដែលខ្ពស់ចោត។ ដោយសារតែប្រាសាទនេះសង់ខ្ពស់និងចោតពេក ទើបបានជារលំដួលខ្ទេចយ៉ាងខ្លាំង។ នាពេលបច្ចុប្បន្ននេះ សាលាបារាំងចុងបូព៌ាកំពុងជួសជុលឡើងវិញអស់រយៈពេល១០ឆ្នាំកន្លងទៅហើយ។

ប្រាសាទបាពួន មានថែវធ្វើពីថ្មភក់ព័ទ្ធជុំវិញប្រាង្គកណ្ដាល មានកំពែង និង គោបុរៈជាច្រើន និងមានវិមានដែលសង់នៅតាមជ្រុង។ យើងសង្កេតឃើញថាមិនសូវមាន ការវិវត្តនៃក្បូរក្បាច់រចនាប៉ុន្មានទេ។ នៅក្នុងរចនាបថ **បាពួន** លែងមានរាហុខ្ទាក់ស្លឹកឈើ ទៀតហើយ។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 51 5/15/2026 2:10:11 PM

ក៏ប៉ុន្តែអ្វីដែលថ្មីនោះ គឺផ្តែរទ្វារនៃរចនាបថបាពួនបង្ហាញពីទេវកថាឥណ្ឌា ដូចជារឿងរាមកេរ្តិ៍ជាដើម ចំណែកឯលើផ្ទៃហោជាងវិញ មានរចនាក្បូរក្បាច់ស្លឹកឈើយ៉ាងស្រស់បំព្រង ហើយលែងមានក្បាលរាហុទៀតហើយ ដែលឆ្លុះបញ្ចាំងពីការត្រឡប់ទៅរកធម្មជាតិវិញ។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 52 5/15/2026 2:10:11 PM

ហោជាងនៃប្រាសាទ **បាពួន** មានពីរជាន់។ ជាន់ខាងមុខលម្អដោយនាគរាជក្បាលប្រាំ ដែលធ្លាក់នៅគែមហោជាង ដែលមានកន្ទុយជាប់គ្នានៅត្រង់កំពូលជ្រុងលើនៃហោជាង។ នៅលើខ្លួននាគរាជមានលម្អដោយក្បាច់រុក្ខជាតិរាងស្រួចៗ។ នៅកណ្តាលហោជាងមានលម្អដោយក្បាច់ភ្ញីរុក្ខជាតិដ៏ស្រស់បំព្រង។ ហោជាងជាន់ទីពីរលម្អ ដោយនាគរាជផងដែរ ហើយនៅលើខ្លួននាគរាជមានលម្អដោយក្បាច់រុក្ខជាតិរាងស្រួចៗផងដែរ។ រចនាបថហោជាងនេះយើងហៅថាជារចនាបថ **បាពួន**។ នៅពេលដែលយើងសិក្សាពីប្រាសាទព្រះវិហារនៅក្នុងជំពូកខាងក្រោយ យើងនឹងឃើញថា ប្រាសាទនៅក្នុងគោបុរៈទី៤ នៃប្រាសាទព្រះវិហារត្រូវបានសាងសង់ឡើងតាមរចនាបថ **បាពួន** នេះ។

នៅលើជញ្ជាំងប្រាសាទមានចម្លាក់លិប (Bas-relief) លើផ្ទាំងថ្មតម្រួតលើគ្នា។ ចំណែកឯសិល្បៈស្មិតរបស់ខ្មែរធ្វើពីសំរិទ្ធបានឈានដល់កម្រិតកំពូល នៅចុងសតវត្សទី ១១ នេះ ដូចមានតឹកតាងនៃរូបចម្លាក់ **«វិស្ណុធំ»** នៅសារមន្ទីរជាតិជាភស្តុតាងស្រាប់។ ប្រាសាទនៃរចនាបថ **បាពួន** មាន៖ ប្រាសាទបាពួន ប្រាសាទមេបុណ្យខាងលិច និងប្រាសាទខ្នាសែនកែវ។

១.៤.១៤. រចនាបថ អង្គរវត្ត

នៅចុងសតវត្សទី១១ និងពាក់កណ្ដាលទីមួយនៃសតវត្សទី១២ ស្ថាបត្យកម្មខ្មែរបានឈានដល់កម្រិតកំពូលហើយ។ យើងឃើញថា បន្ទាប់ពីមានការវិវត្តក្នុងរយៈពេល៥០០ ឆ្នាំមក ទើបពីសិល្បៈនិងស្ថាបត្យកម្មខ្មែរ ជាពិសេសក្បូរក្បាច់រចនានៅលើប្រាសាទ បានឈានដល់កម្រិតកំពូលយ៉ាងសុក្រឹតមួយដ៏ល្អស្ញប់ស្ញែងដែលជាបេតិកភណ្ឌរបស់មនុស្សជាតិទាំងមូល និងជាមោទនភាពជាតិខ្មែរ។ ទាំងប្រាសាទអង្គរវត្ត ទាំងបារាយណ៍ព័ទ្ធជុំវិញប្រាសាទ គឺជាស្នាដៃស្ថាបត្យកម្ម និងសំណង់ ដែលគួរឱ្យរំភើបស្ញប់ស្ញែងក្រៃលែង។ ប្រាសាទទាំងអស់នៃរចនាបថអង្គរវត្តសុទ្ធតែសាងសង់ឡើងដោយប្រើថ្មភក់ទាំងអស់ពី គ.ស.១១០០ ដល់ គ.ស. ១ ១៧៥។

នៅប្រាសាទអង្គរវត្ត ទីព្រលាន សាជី គោបុរៈ និងខ្លោងទ្វារចូល កំពូលប្រាង្គប្រាសាទកណ្ដាល កំពែងថែវ និងបណ្ណាល័យបង្ហាញពីស្នាដៃដ៏អស្ចារ្យនៃស្ថាបត្យកម្មខ្មែរបុរាណនិយម ដោយមានការបូកផ្សំគ្នារវាងប្រាសាទសាជី និងប្រាសាទសង់ផ្ទាល់ដី។ បុព្វបុរសខ្មែរបានប្រើប្រាស់នូវបទពិសោធន៍ក្នុងការកសាងប្រាសាទបុរាណពីពេលមុនដើម្បីរចនាលម្អផ្តែរទ្វារ សសរពេជ្រ ហោជាង សសរទ្រូ និងទ្វារបញ្ឆោតឱ្យដល់កម្រិតកំពូល។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 54 5/15/2026 2:10:11 PM

ផ្តែរទ្វារ និងរូបចម្លាក់សម័យអង្គរវត្តបានផ្តល់តម្លៃទៅលើមនុស្សនិងភាពសុខដុមរមនារវាងមនុស្សធម៌និងវប្បធម៌។ ផ្តែរទ្វារនៃរចនាបថអង្គរវត្តមានពីរប្រភេទ គឺផ្តែរដែលគ្មានក្បាច់មែកឈើផ្តេក និងផ្តែរដែលមានក្បាច់មែកឈើបាក់ជាកំណាត់ៗ(រូបខាងក្រោម)។

សសរពេជ្រនៃរចនាបថអង្គរវត្តបានវិវត្តទៅមុខ ដោយមានឆ្លាក់ក្បាច់ចិញ្ចៀនរហូតដល់ ១០ ឬ ១២។ ហោជាងនៃរចនាបថអង្គរវត្តរក្សានូវរាងធ្នូរកំប៉ោង ដូចរចនាបថមុនដែរ (រូបខាងលើ) តែលើផ្ទៃហោជាង ក្បាច់ក្បូរស្លឹកឈើត្រូវបានជំនួសដោយរឿងទេវកថា **មហាភារតៈ** និង**រាមកេរ្តិ៍** វិញ។ ម្យ៉ាងវិញទៀត នៅលើជញ្ជាំងប្រាសាទអង្គរវត្តមានឆ្លាក់ចម្លាក់លិប (Bas-relief) លើផ្ទាំងថ្មយ៉ាងច្រើនសន្ធឹកសន្ធាប់ ជាពិសេសនៅលើជញ្ជាំងនៃថែវប្រាសាទ ដែលដកស្រង់ពីឈុតល្បីៗនៃទេវកថា **មហាភារតៈ** និង**រាមកេរ្តិ៍** ដូចជា**កូរសមុទ្រទឹកដោះ** ជាដើម។

នៅប្រាសាទអង្គរវត្តមានចម្លាក់លៀន (Haut-relief) ជាច្រើននៅលើសសរពេជ្រ និងលើជញ្ជាំង ជារូបស្រីទេពអប្សរជាង ១ ៧០០ ដែលមានម៉ូតសក់ គ្រឿងអលង្ការ និងរបៀបតុបតែងលម្អខុសៗគ្នា។ រូបបដិមាករជា ចម្លាក់លោត (Ronde-bosse) នៃរចនាបថអង្គរវត្តក៏បានឈានដល់កម្រិតកំពូលដែរ។ ប្រាសាទនៃរចនាបថ **អង្គរវត្ត** មាន៖ ប្រាសាទបឹងមាលា ព្រះបាលិល័យ ប្រាសាទភីម៉ៃ ព្រះពិធុ ចៅសាយទេវតា ធម្មនន្ទ បន្ទាយសំរែ អង្គរវត្ត វត្តអាធ្វា ព្រះខ័នកំពង់ស្វាយ ប្រាសាទសូភាព និងប្រាសាទទោល (បាគង)។

III- ស្ថាបត្យកម្មក្រោយសម័យអង្គរ

រចនាបថក្រោយសម័យអង្គរ គឺជារចនាបថ **បាយ័ន** ពីចុងសតវត្សទី១២ ដល់ដើមសតវត្សទី១៣ (ពី គ.ស. ១ ១៧៧ ដល់ គ.ស. ១ ២៣០)។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 57 5/15/2026 2:10:12 PM

១.៤.១៥. រចនាបថ បាយ័ន

នៅគ. ស. ១១៦៥ ចាមបានលើកទ័ពជើងទឹកវាយចូលអាណាចក្រខ្មែរ ចូលតាមដងទន្លេមេគង្គឡើងរហូតដល់បឹងទន្លេសាប និងវាយយករាជធានីអង្គរបាន។ ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ៧** គឺជាព្រះរាជាដែលបានរំដោះ អាណាចក្រខ្មែរឱ្យមានឥស្សរភាពឡើងវិញ។ ព្រះអង្គទទួលរាជាភិសេក និងឡើងសោយរាជ្យនៅ **យសោធរបុរ** នៅ គ.ស. ១១៨១ នៅពេលដែលព្រះអង្គមានព្រះជន្មាយុ ៥៦ ព្រះវស្សា។ បន្ទាប់ពីឡើងសោយរាជ្យព្រះអង្គ បានចាត់ចែងឱ្យសាងសង់ **អង្គរធំ ៣** ដែលមានកំពែងថ្មបាយក្រៀម និងកូទឹកព័ទ្ធជុំវិញ មានគោបុរៈចំនួន ៥ និងមាន **ប្រាសាទបាយ័ន** នៅចំកណ្តាល។ ព្រះអង្គបានព្រះមហេសីពីរអង្គ ដោយព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ៧** បានរៀបអភិសេកជាមួយព្រះនាង **ឥន្ទ្រទេវី** ដែលជាបងបង្កើតរបស់ព្រះនាង **ជ័យរាជទេវី** ដែលបានសោយទិវង្គតទៅនោះ។ ព្រះអង្គជាព្រះមហាក្សត្រជំនាន់អង្គរទី១ ដែលគោរពព្រះពុទ្ធសាសនាមហាយាន។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 58 5/15/2026 2:10:12 PM

ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ៧** បានសាងសង់ប្រាសាទជាច្រើនសន្ធឹកសន្ធាប់ ដែលមានរចនាបថ **បាយ័ន**។ ប្រាសាទទាំងនោះមាន ប្រាសាទបាយ័ន ស្រះស្រង់ តាព្រហ្ម តាសោម បន្ទាយក្ដី ព្រះខ័ន នាគព័ន្ធ បន្ទាយឆ្មា ប្រាសាទជ្រុង ប្រាសាទប្រជល់ដំរី តាព្រហ្មបាទី ប្រាសាទបាណន់ វត្តនគរ ពណី ក្រោលគោ បន្ទាយព្រៃ ប្រាសាទព្រៃ និងព្រះថ្កុល។ ដែលជាប្រាសាទនៃរចនាបថ **បាយ័ន** សាងសង់ឡើងពី គ.ស. ១១៧៧ ដល់ គ.ស.១២៣០។ ក្រៅពីនេះ ព្រះអង្គបានសាងសង់ ធម្មសាលាចំនួន ១២១ និងមន្ទីរពេទ្យចំនួន ១០២។ អ្នកស្រាវជ្រាវខ្លះសឹងតែមិនជឿថា ក្នុងរយៈនេះ មានប្រាសាទដ៏ច្រើនសន្ធឹកសន្ធាប់ត្រូវបានសាងសង់ឡើង នៅក្នុងអាណាចក្រខ្មែរ។ ដើម្បីសម្រេចបាននូវសមិទ្ធផលដ៏ច្រើនលើសលុបនេះ ស្ថាបត្យករបុរាណខ្មែរបានកៀងគរប្រជាពលរដ្ឋប្រុស-ស្រីទោះមាន ឬ គ្មានជំនាញក្ដី ដើម្បីចូលរួមសាងសង់ប្រាសាទ។ ដោយសារតែបញ្ហានេះហើយ និងគួបផ្សំជាមួយនឹង ការប្រើប្រាស់ថ្មចម្រុះគុណភាព និងការសាងសង់ដោយប្រញាប់ប្រញាល់នេះហើយ ទើបប្រាសាទមួយចំនួនឆាប់បាក់បែកទ្រុឌទ្រោមជាងប្រាសាទនៃរចនាបថមុនៗ។

លោក **ហ្វីលីព ស្ទែន** នៅក្នុងអត្ថបទរបស់លោកដែលមានចំណងជើងថា «វិមានខ្មែរនៃរចនាបថ **បាយ័ន** និងព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ៧**» ដែលបោះពុម្ពផ្សាយនៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៦៥ បានបែងចែកប្រាសាទនៃរចនាបថ **បាយ័ន** នេះ ជាបីដំណាក់កាលទៀត ដែលឆ្លុះបញ្ចាំងការវិវត្តផ្ទៃក្នុងនៃរចនាបថ **បាយ័ន** នេះ កាលបរិច្ឆេទនៃការសាងសង់ ប្រាសាទ និងតួនាទីនៃប្រាសាទទាំងនេះ នៅក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ៧** ៖

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 59 5/15/2026 2:10:12 PM

ដំណាក់កាលទី១ - ប្រាសាទលម្អដោយ ទេវតាមានសក់រាងសាជី ដៃប្រត់ចង្កេះ ស្លៀកសំពត់ផែកតូច ដោយគ្មានគ្រឿងអលង្ការមួយចំនួន គ្មានមុខញញឹម បង្អួចបញ្ឈោត មានចម្រឹងខ្ពស់ ខ្លោងទ្វារតូចចង្អៀត និងអវត្តមាននៃកំពូលប្រាសាទដែលមានមុខបួន។ នៅដំណាក់កាលទី១ ពីគ.ស. ១.១៧៧ ដល់ គ.ស.១.១៩១ ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ៧** បានសាងសង់ប្រាសាទ **តាព្រហ្ម** ដើម្បីឧទ្ទិសដល់ព្រះមាតារបស់ព្រះអង្គ (ដែលប្រៀបបានទៅនឹង **បញ្ញាបរមីតា**) និងសង់ប្រាសាទ **ព្រះខ័ន** ដើម្បីឧទ្ទិសដល់ព្រះបិតារបស់ព្រះអង្គ (ដែលប្រៀបបានទៅនឹង **លោកិស្វរៈ**)។ បន្ទាប់មកព្រះអង្គសាងប្រាសាទ **បន្ទាយក្ដី** ដើម្បីឧទ្ទិសដល់ **ព្រះពុទ្ធ** ដែលជា **ត្រីមូ៌តិ** ទាំងបីនៃ ពុទ្ធសាសនាមហាយាន (**បញ្ញាបរមីតា** - **លោកិស្វរៈ** - **ព្រះពុទ្ធ**)។

ដំណាក់កាលអន្តរកាល - ការលេចឡើងនូវបង្អួចបញ្ឈោតមានសន្លឹកបិទ រូបពុទ្ធរូបលម្អព្រំដំបូល ទ្រឹស្ដីស្ដីពីទេវរូប និងអសុរៈកាន់ពស់ និងលោកិស្វរៈ។ នៅដំណាក់កាល

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 60 5/15/2026 2:10:12 PM

នេះព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ៧** បានដាក់ចេញ នូវកំណែទម្រង់សាសនាយ៉ាងធំធេង ១០ ឆ្នាំក្រោយពេលព្រះអង្គឡើងគ្រងរាជ្យ ដោយលើកតម្កើង **លោកិស្វរៈ**។

ដំណាក់កាលទី២ – ប្រាសាទដែលលម្អដោយលក្ខណៈពិសេសនៅក្នុងសម័យអន្តរកាល និងមានការលេចឡើងនូវកំពូលប្រាសាទដែលមានមុខបួនសត្វធ្លាក់នៅតាមមុម (ដំរី ហង្ស គ្រុឌ) ទេវតាវែកសក់ភ្លីបីមានរាងជា កំប៉ោយរាងត្រីកោណ តាក់តែងលម្អដោយខ្សែក ខ្សែក្រវាត់ និងមានទឹកមុខញញឹម។

ដំណាក់កាលទី៣ – ប្រាសាទដែលមានទេវតាមានកំប៉ោយសក់រាងត្រីកោណ សំពត់ឆែករាងត្រីកោណ សក់លម្អដោយស្លឹកឈើ គ្រឿងអលង្ការជាខ្សែក និងខ្សែក្រវាត់ និងពាក់កម្រងផ្ការាងដូចពស់។ ល។

លក្ខណៈពិសេសនៃរចនាបថ **បាយ័ន** នៅសតវត្សទី ១៣ គឺការសាងសង់ប្រាសាទដែលកំពូលមានមុខបួន ដែលជាតំណាង **លោកិស្វរៈ** ដែលជាតក្កកម្មខាងផ្នែកស្ថាបត្យកម្មផង និងខាងផ្នែកសំណង់ផង ដែលយើងអាច ចាត់ទុកថាជារូបចម្លាក់ដ៏ធំធេងនៅក្នុងសិល្បៈខ្មែរ ដែលផ្សារភ្ជាប់ទៅនឹងជំនឿសាសនា។ សមិទ្ធផលដ៏ធំធេងមួយ

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 61 5/15/2026 2:10:12 PM

ទៀតនៃរចនាបថ **បាយ័ន** គឺការសង់កំពែងថ្មបាយក្រៀម និងគូទឹកព័ទ្ធជុំវិញរាជធានីអង្គរធំ មានគោបុរៈ ចំនួន ៥ ដែលមានទទឹង ៣ គីឡូម៉ែត្រ និងបណ្ដោយ ១២ គីឡូម៉ែត្រ។ ប្រការនេះ គឺជាលើកទីមួយហើយដែលព្រះមហាក្សត្រខ្មែរស្រេងកំពែងដើម្បីការពារក្រុងពីសត្រូវឈ្លានពាន។

តក្កកម្មទី ៣ នៃរចនាបថ **បាយ័ន** គឺការសង់ប្រាង្គ **ប្រាសាទបាយ័ន** ដែលជាស្នាដៃដ៏វិសេសវិសាលនៃបុព្វបុរសខ្មែរ ប្រាង្គកណ្ដាលនៃប្រាសាទបាយ័នមានរាងមូល សម្រាប់តម្កល់បដិមាពុទ្ធរាជ្យមួយអង្គ ដែលមាន កម្ពស់ជិត ៤ ម៉ែត្រ ហើយឆ្លុះបញ្ចាំងពីការចម្រើនលូតលាស់ និងភាពល្បីល្បាញខ្ទរខ្ទារសុសសាយនៃ **លោកិស្វរៈ** ដែលបែរមុខទៅទិសទាំង ៨ ដើម្បីសំដែងនូវមេត្តាធម៌ដល់រាជធានី អាណាចក្រ ពិភពលោក និងចក្រវាឡទាំងមូល។ ប្រាសាទនៃរចនាបថ **បាយ័ន** ឆ្លុះបញ្ចាំងពីតម្លៃបែបអរូបីកម្មរបស់សិល្បៈខ្មែរដោយឈរលើមូលដ្ឋាននៃគំរូតែមួយ ដោយរក្សានូវសមតាបានល្អឥតខ្ចោះ។

ជំពូកទី ២

ទីតាំងភូមិសាស្ត្រ សាសនា និង ព្រះមហាក្សត្រ ដែលកសាងប្រាសាទព្រះវិហារ

២.១. ទីតាំងភូមិសាស្ត្រ

ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជាស្ថិតនៅក្នុងអាស៊ីភាគអាគ្នេយ៍ នៅចន្លោះខ្សែស្របទី ១០ និងទី ១៥ នៃរយៈទទឹង ខាងជើង និង ចន្លោះខ្សែបណ្តោយទី១០២ និងទី ១០៨ នៃរយៈបណ្តោយខាងកើត ដែលស្ថិតក្រោមឥទ្ធិពលខ្យល់ មូសុង។ កម្ពុជាមានផ្ទៃក្រឡាចំនួន ១៨១ ០៣៥ គីឡូម៉ែត្រក្រឡា និង មានរាងជា **ពហុកោណ** ដែលមានចំណុចកណ្តាលស្ថិតនៅត្រង់ខេត្តកំពង់ធំ កម្ពុជាមានព្រំប្រទល់ ខាងជើងជាប់នឹងព្រះរាជាណាចក្រថៃឡង់ និង សាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតប្រជាធិបតេយ្យឡាវ ខាងកើតជាប់នឹងសាធារណរដ្ឋសង្គមនិយមវៀតណាម ខាងត្បូងជាប់នឹងសាធារណរដ្ឋសង្គមនិយមវៀតណាម និង ឈូងសមុទ្រថៃ និង ខាងលិចជាប់នឹងព្រះរាជាណាចក្រថៃឡង់។ កម្ពុជាមានព្រំដែនប្រវែង ២ ៦០០ គីឡូម៉ែត្រ ដែលក្នុងនោះប្រាំភាគប្រាំមួយ គឺជាព្រំដែនគោក។ ប្រជាជនកម្ពុជា មានចំនួន ១៣, ៣៨ លាននាក់នៅក្នុងឆ្នាំ ២០០៨។

កម្ពុជាសម្បូរទៅដោយធនធានធម្មជាតិ ជាពិសេស ធនធានព្រៃឈើ មច្ឆជាតិ ទឹកប្រៃ និងទឹកសាប ជីវចម្រុះសម្បូណ៌បែប និងតំបន់កសិកម្មដែលមានដំណាំដាំដុះផ្សេងៗជាច្រើនប្រភេទ និងមានសត្វពាហនៈ ទៀតផង។ សណ្ឋានដីនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជាមានផ្ទៃផតកណ្តាល ដែលនៅចំណុចកណ្តាល គឺជាបឹងទន្លេសាប ហើយមានជាយជុំវិញជា ភ្នំជាកូនភ្នំ និង ជាខ្ពង់រាប។ ផ្ទៃនេះចុះទេរពីភ្នំក្រវាញសំដៅទៅឈូងសមុទ្រថៃ ដែលជាទីសម្បូណ៌កូនកោះ។ ទន្លេមេគង្គ និង បឹងទន្លេសាបផ្គត់ផ្គង់នូវប្រភពទឹកដ៏ច្រើនលើសលុប ដែលចាំបាច់សម្រាប់ ការដាំដុះនៅរដូវប្រាំង និងជាប្រភពមិនចេះរីងស្ងួតដ៏សំខាន់នៃត្រីទឹក

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 63 5/15/2026 2:10:13 PM

សាប។ យើងអាចបែងចែកភូមិភាគធម្មជាតិ ជាបីតំបន់ធំៗគឺ តំបន់ខ្ពង់រាប តំបន់ទំនាប និង តំបន់មាត់សមុទ្រ។

តំបន់ខ្ពង់រាប ចែកចេញជាតំបន់ខ្ពង់រាបខាងជើង គឺតំបន់ភ្នំដងរែក និង តំបន់ខ្ពង់រាបឦសាន្ត គឺខ្ពង់រាប រតនគិរី និង ខ្ពង់រាបមណ្ឌលគិរី។ **តំបន់ភ្នំដងរែក** គឺជាគែមនៃខ្ពង់រាប **នគររាជ** ដែលស្ថិតនៅក្នុងប្រទេសថៃ។ គែមនេះមានច្រាំងចោត ដែលមានកំពូលខ្ពស់បំផុតគឺ **ភ្នំដងរែក** (៧៥៦ម.) ហើយមានរយៈកម្ពស់មធ្យមពី ៣០០ម.ទៅ ៥០០ម.។ គឺនៅលើជួរភ្នំដងរែកនេះហើយ ដែលបុព្វបុរសខ្មែរបានកសាងនូវប្រាសាទបុរាណ ដើម្បីគោរពបូជាដល់ព្រហ្មញ្ញសាសនា ហើយប្រាសាទដែលល្បីល្បាញជាងគេ គឺ **ប្រាសាទព្រះវិហារ** ដែលស្ថិតនៅជិតតំបន់ មុមបីដែលជាព្រំប្រទល់នៃប្រទេសកម្ពុជា ឡាវ និង ថៃឡង់ នៅតាមជួរភ្នំដងរែកនេះ យើងនៅមាន **ប្រាសាទតាមាន់** និង **ប្រាសាទតាក្របី** ផងដែរ។

ប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ស្ថិតនៅក្នុងខេត្តព្រះវិហារនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជាដែលមានក្រុងឈ្មោះ **ត្បែងមានជ័យ** មានប្រជាជនប្រមាណជា ១៦១ ៥៤៣ នាក់ មានស្រុកចំនួន ៧ ក្រុងចំនួន ១ ឃុំ – សង្កាត់ចំនួន ៤៩ និង ភូមិចំនួន ២០៨។ តំបន់នេះមានដង់ស៊ីតេប្រជាជនទាប និង មានព្រៃក្រាស់ ហើយអ្នកស្រុកមួយចំនួនធ្វើ ដំណាំព្រៃដុត បេះផ្លែឈើព្រៃ និង បរបាញ់សត្វ។

នៅពេលដែលស្តេចខ្មែរផ្តើមសាងសង់ប្រាសាទព្រះវិហារនោះឡើង នៅក្នុងខេត្តព្រះវិហារនៃដែនដី ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា កាលពីបុរាណសម័យនោះគឺពុំទាន់មានប្រទេសសៀមនៅឡើយទេ កាលពីបុរាណ។ សម័យអាណាចក្រខ្មែរមានផ្ទៃដីធំធេងផ្នែកខាងលិចគឺលាតសន្ធឹងពីខេត្តព្រះវិហារហួសប្រទេសថៃសព្វថ្ងៃ និងរហូតទៅដល់ប្រទេសភូមា។ ចំណែកផ្នែកខាងជើងគឺលាតសន្ធឹងរាប់បញ្ចូល ទាំងក្រុងឈៀងម៉ៃនោះផង។ ដីខ្មែរនៅវាតតាំងពីដែនដីកម្ពុជាក្រោមកូសាំងស៊ីនរហូតទៅដល់ខាងជើងនោះ គឺរហូត ទៅដល់វៀងចន្ទន៍ឯណោះ។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 64 5/15/2026 2:10:13 PM

ដូច្នេះគេយកដីនេះយកមកធ្វើជាប្រាសាទដែលវាលទំនាបដែលឡើងមកសព្វថ្ងៃ គឺឡើងមកពីខាងជើង ហើយគេធ្វើប្រាសាទហ្នឹងបែរមុខទៅទិសខាងជើង។ ប្រាសាទនេះមិនមានលក្ខណៈ ដូចប្រាសាទឯទៀតៗឡើយ។ ការសាងសង់ប្រាសាទព្រះវិហារនៅត្រង់ល្បាក់ជញ្ជាំងភ្នំធ្វើឱ្យប្រាសាទនេះកាន់តែមានមហិទ្ធិឫទ្ធិថែមទៀត សម្រាប់គោរពបូជាព្រះសិវៈលិង្គ។

២.២. សាសនានៅក្នុងសិល្បៈវប្បធម៌ខ្មែរបុរាណ

ព្រហ្មញ្ញសាសនា និង ព្រះពុទ្ធសាសនា ជាសាសនាជំនាន់ដើម ហើយដើរតួនាទីយ៉ាងសំខាន់នៅក្នុង ដំណើរការឥណ្ឌាភាវូបនីយកម្មនៃអាណាចក្រខ្មែរបុរាណ និងការចម្រើនលូតលាស់នៃសិល្បៈវប្បធម៌ខ្មែរ។

២.២.១. ព្រហ្មញ្ញសាសនា

ព្រហ្មញ្ញសាសនាមានដើមកំណើតនៅប្រទេសឥណ្ឌា នៅសតវត្សទី ១០ មុន គ.ស. ជនជាតិខ្មែរ ចាប់ផ្ដើមគោរពព្រហ្មញ្ញសាសនាចាប់តាំងពី គ. ស. ទី ១ តាមរយៈការផ្សព្វផ្សាយរបស់ឈ្មួញសំពៅជាតិឥណ្ឌាដែលបានមកធ្វើជំនួញនៅអាណាចក្រខ្មែរ និងបានប្រាស្រ័យទាក់ទង លក់ដូរទំនិញជាមួយអ្នកស្រុក។ ឈ្មួញទាំងនោះភាគច្រើនជាព្រាហ្មណ៍ ដែលជាអ្នកមានចំណេះដឹងជ្រៅជ្រះខាងផ្នែកព្រហ្មញ្ញសាសនា។ ដូច្នេះ ពាណិជ្ជកម្ម មិនគ្រាន់តែមានតួនាទីផ្លាស់ប្ដូរទំនិញរវាងជនជាតិប៉ុណ្ណោះទេ ប៉ុន្តែក៏ជាមធ្យោបាយមួយដ៏សំខាន់ក្នុងការផ្សព្វផ្សាយ ភាសា អារ្យធម៌ និង ទំនៀមទំលាប់រវាងជនជាតិផ្សេងៗផងដែរ។ ម្ល៉ោះហើយឥទ្ធិពលសាសនាព្រាហ្មណ៍ក៏បានជ្រួតជ្រាបចូលក្នុងសង្គមខ្មែរ ជាពិសេសក្នុងស្រទាប់បញ្ញវ័ន្ត និងមន្ត្រីរាជការក្នុងប្រទេស។

រឿងនិទានខ្មែរបានរៀបរាប់ពីការចងស្ពានមានមេត្រីរវាងព្រះមហាក្សត្រីយ៍ខ្មែរជំនាន់ដើមនៅពាក់កណ្ដាលទី១ នៃ គ. ស. គឺព្រះនាងលីវយី ដែលលើកទ័ពទៅទប់ទល់នឹងទ័ពសំពៅឥណ្ឌា ក្រោមបញ្ជាការរបស់ ព្រះបាទហ៊ុនទៀន ដែលជាព្រាហ្មណ៍ ដែលបានចូលមក

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 65 5/15/2026 2:10:13 PM

ក្នុងទឹកដីខ្មែរដំបូង។ បន្ទាប់ពីទទួលបានជ័យជំនះរួចមក ព្រះបាទហ៊ុនទៀនបានប្រកាសខ្លួនជាស្តេចផែនដី និងបានរៀបព្រះរាជាពាហ៍ពិពាហ៍ជាមួយព្រះនាងលីវយី។ ចាប់ពី ពេលនោះមក ព្រះបាទហ៊ុនទៀនបានរៀបចំប្រព័ន្ធគ្រប់គ្រងទឹកដី ទៅតាមទស្សនៈរាជាធិបតេយ្យបែបព្រាហ្មណ៍។

ព្រះបាទហ៊ុនទៀន បានលើកតម្កើងព្រាហ្មណ៍ជាច្រើនរូប ឱ្យកាន់កិច្ចការរាជការ និងទទួលបាននូវឋានៈខ្ពង់ខ្ពស់ទៀតផង។ ប្រការនេះបានពង្រីកឥទ្ធិពលនៃលទ្ធិព្រហ្មញ្ញសាសនាឱ្យរីកដុះដាលកាន់តែខ្លាំងឡើងថែមទៀត ជាពិសេស ក្នុងចំណោមសិល្បករ បញ្ញវន្ត មន្ត្រីរាជការជាន់ខ្ពស់។ ម្យ៉ាងវិញទៀត ដោយសារព្រះរាជាច្រើនអង្គ នៅអាណាចក្រខ្មែរបុរាណគោរពបូជាយ៉ាងខ្ជាប់ខ្ជួននូវព្រហ្មញ្ញសាសនា ធ្វើឱ្យសាសនានេះមានការរីកចម្រើនលូតលាស់យ៉ាងខ្លាំងក្លា។

២.២.២. ព្រះពុទ្ធសាសនា

ព្រះពុទ្ធសាសនាមានដើមកំណើតនៅឥណ្ឌា តែក្រោយព្រហ្មញ្ញសាសនា គឺនៅក្នុង ស. វ. ទី ៦ មុនគ. ស.។ នៅក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទអសោក (ឆ្នាំ ២៧៣-២៣២ មុន គ.ស.) ព្រះពុទ្ធសាសនាត្រូវបានរីកផ្សព្វផ្សាយទាំងនៅប្រទេសឥណ្ឌា ទាំងនៅក្រៅប្រទេស តាមរយៈឈ្មួញឥណ្ឌា ដែលធ្វើពាណិជ្ជកម្ម និង ផ្សព្វផ្សាយវប្បធម៌ និង អារ្យធម៌ឥណ្ឌានៅកន្លែងផ្សេងៗក្នុងពិភពលោក ជាពិសេសនៅអាណាចក្រភ្នំ។ នៅឆ្នាំ ២៥៣ មុន គ.ស. **ព្រះថេរមហិន្ទ:** ជាបុត្រ ឬ ជាអនុជរបស់ព្រះបាទអសោក បាននាំយកព្រះពុទ្ធសាសនា **ថេរវាទ** ទៅផ្សព្វផ្សាយនៅកោះលង្កា។ឯកសារប្រវត្តិសាស្ត្រមិនបានកំណត់ច្បាស់ថាព្រះពុទ្ធសាសនា **ថេរវាទ** នេះបានចូលមកប្រតិស្ឋានក្នុងអាណាចក្រ ខ្មែរឱ្យច្បាស់តាមណាទេ។ ប្រភពខ្លះបាននិយាយថា ព្រះពុទ្ធសាសនាថេរវាទ ត្រូវបានផ្សព្វផ្សាយជាដំបូងនៅ កោះលង្កា បន្ទាប់មកទើបគេយកមកផ្សព្វផ្សាយនៅអាណាចក្រភ្នំ។ ប្រភពខ្លះបានអះអាងថា ព្រះពុទ្ធសាសនា

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 66 5/15/2026 2:10:13 PM

ត្រូវបានព្រះសោណត្ថេរ និង ព្រះឧត្តរត្ថេរជាបឋមសមណទូតនៃព្រះមហាថេរមោគ្គល្លីបុត្ត បានផ្សព្វផ្សាយនៅដែន សុវណ្ណភូមិនេះ ក្នុងឆ្នាំ ៣០៦ មុន គ. ស.ក្រោមសាសនូបត្ថម្ភរបស់ព្រះបាទអសោក។ មានប្រភពខ្លះបានលើកឡើងថាព្រះពុទ្ធសាសនាចូលមកដែនដីខ្មែរ ក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទស្រីមារៈ ឬ ព្រះបាទហ្វាន់ចេម៉ុន ក្នុងគ្រិស្តសតវត្សទី ២។

លទ្ធិ	ហីនយាន	មហាយាន
បំណងប្រាថ្នាមនុស្ស	យកព្រះអរហត្ត និងព្រះនិព្វាន	ទៅជាព្រះពោធិសត្វ ដែលមានពោធិញ្ញាណ ជាទីបំផុត
ព្រះនិព្វាន	បានដោយបុញ្ញកិរិយាវត្ថុ គឺ សីលទាន និងការភាវនា	ដោយសទ្ធាជ្រះថ្លាក្នុងព្រះពុទ្ធសាសនា
ការសម្រេចគោលដៅ	មានតែភិក្ខុទេ ដែលអាចទៅដល់ព្រះអរហត្ត	នៅជាឃរាវាស ក៏បានដល់ទីពោធិសត្វដែរ
កុសល	ខ្លួនទីពឹងខ្លួន កុសលដែលអ្នកណាបានធ្វើនឹងនាំអ្នកនោះឱ្យរួចចាកទុក្ខ	កុសលរបស់ខ្លួនអាចនឹងផ្សព្វផ្សាយដល់អ្នកដទៃ

នៅក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទកនិស្កៈ (ឆ្នាំ ៧៨ ដល់ ១០៥ ក្រោយ គ. ស.) ពុទ្ធសាសនាបានបែកជាពីរនិកាយ គឺ **ហីនយាន** និង **មហាយាន**។ បុព្វហេតុចម្បងនៃការបែកជានិកាយពីរនេះ គឺបណ្ដាលមកពីការប៉ះទង្គិចគ្នារវាង ព្រហ្មញ្ញសាសនា និង ពុទ្ធសាសនា។ ពុទ្ធសាសនាដើម គឺ **ហីនយាន** មានវិន័យតឹងរ៉ឹង ធ្វើឱ្យអ្នកបួសកម្រសម្រេច បានដូចបំណងបើប្រៀបធៀបនឹងព្រហ្មញ្ញសាសនាដែលឆាប់សម្រេចជាង។ ដូច្នេះ គណៈសង្ឃខ្លះបានបែកចេញពីពុទ្ធសាសនាដើម ក្នុងគោលដៅកែប្រែលទ្ធិខ្លះដើម្បីសម្រេចបានតាមគោលដៅឱ្យលឿនកុំឱ្យចាញ់ព្រហ្មញ្ញសាសនា ដែលគេហៅថា **មហាយាន** (រទេះធំ)។ លទ្ធិពុទ្ធសាសនាមហាយាន មានអាទិទេព គឺព្រះពោធិសត្វ នៅជួយគ្រប់គ្រង។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 67 5/15/2026 2:10:13 PM

២.២.៣. ការគោរពបូជាសាសនាតាមសម័យកាល

នៅសម័យអាណាចក្រភ្នំ ប្រជាជនខ្មែរខ្លះគោរពបូជាព្រហ្មញ្ញសាសនា និង ខ្លះទៀត ព្រះពុទ្ធសាសនា។ នៅក្នុងព្រហ្មញ្ញសាសនា អ្នកខ្លះគោរពព្រះឥសូរ អ្នកខ្លះគោរពព្រះវិស្ណុ។ ដល់ក្រោយសតវត្សទី ៨ ប្រជាជនខ្មែរ គោរព **ព្រះហរិហរៈ** ដែលម្ខាងជាឥសូរ និងម្ខាងទៀតជាវិស្ណុ ដែលរូបចម្លាក់ច្រើនធ្វើអំពីសំរឹទ្ធិ និង ថ្ម។

នៅសម័យអាណាចក្រភ្នំ ព្រះពុទ្ធសាសនាមានការរុងរឿងក្រៃលែង ហើយអ្នកស្រុកច្រើនគោរពនិកាយ ហីនយាន។ គេបានរកឃើញពុទ្ធរូបជាច្រើនអង្គធ្វើពីសំរឹទ្ធិ ពីថ្ម ឬ ពីឈើ ជារចនាបថភ្នំដារ នៅអង្គបុរី ដែលជាមជ្ឈមណ្ឌលផលិតបដិមាករទាំងនោះ។ ព្រះពុទ្ធរូបសម័យនោះដែលរកឃើញ គឺ ព្រះពុទ្ធរូបថ្មនៅវត្តរំលកស្រុក ព្រៃកប្បាស ខេត្តតាកែវ ព្រះពុទ្ធរូបសំរឹទ្ធិនៅបាណន់ ខេត្តបាត់ដំបង និង ព្រះពុទ្ធរូបនៅទួលព្រះធាតុ ខេត្តកំពង់ស្ពឺ។

នៅសម័យចេនឡា លទ្ធិព្រហ្មញ្ញសាសនាមានការរីកចម្រើន ដោយសារប្រជាជនគោរពនូវទេវរូបទាំងបី គឺ ព្រះឥសូរ ព្រះវិស្ណុ និងហរិហរៈ។

ព្រះពុទ្ធសាសនាមហាយាននៅសម័យចេនឡារុងរឿងណាស់ តែគេពុំសូវឃើញមានបដិមាពោធិសត្វអវលោកិស្វរៈទេ មានមួយនៅខេត្តក្រមួនស និងមួយទៀតនៅប្រាសាទសាកៀម ខេត្តសៀមរាប។ ចំណែកលទ្ធិហីនយានក៏មិនសាបសូន្យដែរ។

២.២.៤. លទ្ធិទេវរាជ និង ការគោរពបូជាសាសនានៅប្រាសាទព្រះវិហារ

យើងបានដឹងយ៉ាងច្បាស់ពីលទ្ធិទេវរាជពីសិលាចារឹក **ស្តុកកក់ធំ** ដែលអ្នកប្រាជ្ញជាតិបារាំងឈ្មោះ **ហ្សក សឺដេស** និង **ឌុយប៉ុង** បានសិក្សាយ៉ាងលម្អិតនៅក្នុងអត្ថបទមួយក្រោមចំណងជើងថា «**សិលាចារឹកស្តុកកក់ធំ ភ្នំសណ្តក និង ព្រះវិហារ**»។ លទ្ធិទេវរាជនេះត្រូវបានបង្កើតឡើងដោយព្រាហ្មណ៍ **ហិរណ្យទាម** ដែលបានចងក្រងនូវ

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 68 5/15/2026 2:10:13 PM

គម្ពីបួនគឺ **វិនាសិខ – នយោត្តរ – សម្មោហ** និង **សិរច្ឆេទ** ដែលរៀបរាប់ពីរបៀបប្រារព្ធធ្វើពិធីទេវរាជ។

នៅឆ្នាំ ៨០២ ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ២** បានរៀបចំពិធី **ទេវរាជ** ដើម្បីប្រកាសឯករាជ្យដល់អាណាចក្រខ្មែរ ហើយធ្វើឱ្យព្រះរាជាទៅជា **ចក្រវ័រតិន** (អាទិទេពនៃស្តេច) លើភ្នំគូលែន (**មហេន្ទ្របវ័ត**)។ ក៏ប៉ុន្តែ មិនមែន មានន័យថា លទ្ធិទេវរាជនេះត្រូវតែរៀបចំឡើងនៅទីកន្លែងខ្ពស់ ឬ នៅលើប្រាសាទភ្នំឡើយ។

ពិធីទេវរាជនេះត្រូវមានព្រាហ្មណ៍ជាអ្នករៀបចំ។ ព្រាហ្មណ៍ដែលរៀបចំពិធីទេវរាជសម្រាប់ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ២** គឺ **សិវកៃវល្យ** ដែលជា **រាជបុរោហិត** និង **រាជគ្រូ** របស់ព្រះអង្គ។ បន្ទាប់ពីពិធីអភិសេកនេះ ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ២** មានឋានៈជា **ទេវរាជ** ដែលពាក្យខ្មែរបុរាណហៅថា **កម្រតេងជគតតរាជ្យ** (*kamraten jagat ta raja*) ដែលមានន័យថា **ស្តេចដែលជាម្ចាស់នៃចក្រវាល**។ បន្ទាប់ពីប្រសិទ្ធិហើយ ព្រះសិវលិង្គនេះ ក៏ក្លាយទៅជា **ទេវរូប** ដែលមានឋានៈជា **កម្រតេងជគតតរាជ្យ** ដែរ។ ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ២** និង ព្រាហ្មណ៍ **ហរិណ្យទាម** បានសច្ចាថា មានតែសមាជិកគ្រួសារព្រាហ្មណ៍ **សិវកៃវល្យ** ទេ ដែលអាចប្រារព្ធធ្វើពិធីទេវរាជបាន។

បន្ទាប់ពីរៀបចំពិធីទេវរាជ ព្រះសិវលិង្គទទួលប្រសិទ្ធិ ហើយក្លាយទៅជាទេវរូបដែលគេរាល់គ្នាត្រូវគោរពបូជា។ ព្រះសិវលិង្គនេះមានតែមួយទេ ហើយអាចយកទៅតម្កល់ទុកនៅកន្លែងជាទីសក្ការ និងអាចយកពីមួយកន្លែង ទៅតម្កល់នៅមួយកន្លែងទៀត។

ប្រាសាទព្រះវិហារត្រូវបានសាងសង់ឡើងដើម្បីរក្សាទុកសិវលិង្គ សម្រាប់ជាទីសក្ការបូជាតាមលទ្ធិព្រហ្មញ្ញសាសនា និង លទ្ធិទេវរាជនេះ។ ក៏ប៉ុន្តែ ប្រជាជននៅតាមតំបន់នោះក៏គោរពនូវព្រះពុទ្ធសាសនា និងលទ្ធិជីវចលផងដែរ។ **លទ្ធិជីវចល** គឺជំនឿលើព្រលឹងវត្ថុស័ក្តសិទ្ធិ អ្នកតាព្រៃភ្នំ ឬដើមឈើដែលតែងតែការពារ ដល់មនុស្សលោក។ នៅសម័យនោះ ព្រះពុទ្ធសាសនា ព្រហ្មញ្ញសាសនា និងលទ្ធិជីវចលឥតមានបៀតបៀនគ្នាទេ។ ក៏ប៉ុន្តែ

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 69 5/15/2026 2:10:13 PM

ចាប់តាំងពីសតវត្សទី ១០ មក គេឃើញ ព្រះរាជា និង មន្ត្រីធំៗកាន់សាសនាមិនសូវស្របគ្នាទេ។ ប្រសិនបើ ព្រះរាជាកាន់ព្រហ្មញ្ញសាសនា មន្ត្រីធំៗច្រើនកាន់ព្រះពុទ្ធសាសនា។ ហើយប្រសិនបើព្រះរាជាកាន់ព្រះពុទ្ធសាសនា មន្ត្រីធំៗកាន់ព្រហ្មញ្ញសាសនាវិញ។

នៅពេលដែលអាណាចក្រខ្មែរស្គាល់នូវភាពរុងរឿង សាសនាទាំងពីរព្រហ្មញ្ញសាសនា និងពុទ្ធសាសនា ចេះរួមរស់ជាមួយគ្នាប្រកបដោយសុខដុមរម្យនាអស់រយៈកាលដ៏យូរលង់។ លុះដល់សតវត្សទី ១៣ ពុទ្ធសាសនា មហាយានបានបាត់បង់។ ដល់សតវត្សទី ១៤ ព្រហ្មញ្ញសាសនាក៏បាត់បង់ទៀត ដោយសារពុទ្ធសាសនាហីនយាន បានចូលមកដល់។ នៅពេលនោះ គេចាប់ឃើញថាប្រជាជនខ្មែរភាគច្រើនគោរពនូវព្រះពុទ្ធសាសនាហីនយាន តែ មន្ត្រីធំៗនៅគោរពសាសនាព្រាហ្មណ៍។ សង្គ្រាមសាសនានៅសម័យក្រោយអង្គរ គឺជាមូលហេតុមួយដែលធ្វើឱ្យខ្មែរ ចុះខ្សោយ និងបាត់បង់នូវឯកភាពជាតិ ដែលបើកលទ្ធភាពឱ្យប្រទេសជិតខាងគេចូលមកឈ្លានពាន និងដណ្តើមយកអង្គរ តួយ៉ាងដូចជាទ័ពសៀមដែលចូលមកវាយអង្គរលើកដំបូង បានប្រើលេសថាមកជួយការពារព្រះពុទ្ធសាសនា។

២.៣. មហាក្សត្រខ្មែរដែលកសាងប្រាសាទព្រះវិហារ

ប្រវត្តិសាស្ត្រដែលពាក់ព័ន្ធនឹងប្រាសាទព្រះវិហារ និងព្រះមហាក្សត្រខ្មែរជំនាន់នោះ ត្រូវបានចារទុកនៅលើ សិលាចារឹក ដែលអ្នកប្រាជ្ញបារាំងឆ្នើមបំផុត ខាងសិក្សាសិលាចារឹកកម្ពុជា គឺលោក **ហ្សក សឺដេស** បានបកប្រែពី ភាសាសំស្ក្រឹត និង ភាសាខ្មែរបុរាណ ហើយបោះពុម្ពផ្សាយនៅក្នុងកម្រងសៀវភៅរបស់លោកឈ្មោះថា «**សិលាចារឹកនៃកម្ពុជា**» ក្នុងភាគទី ៦។ សិលាចារឹកទាំងនេះត្រូវបានលោក **អារអ៊ីម៉ុងនីញេ** និង លោក **ជីឡាហ្សុងគៀរ** រកឃើញនៅប្រាសាទព្រះវិហារ ឬធ្លាក់លើទ្វារចូលតែម្តង។ ដើម្បីងាយស្រួលក្នុងការសិក្សា គេបានចុះលេខបញ្ជីសារពើភ័ណ្ឌយ៉ាងត្រឹមត្រូវ។ សិលាចារឹក «**ព្រះវិហារ**» មានលេខរៀងពី K380, K381, K382, K383។ សិលាចារឹកពី K380-K382 ពាក់ព័ន្ធនឹងព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** ហើយសិលាចារឹក K83 ពាក់ព័ន្ធនឹងព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ២**។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 70 5/15/2026 2:10:13 PM

ក្រៅពីនេះ មានសិលាចារឹកផ្សេងទៀត ដែលពាក់ព័ន្ធនឹងប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** គឺ K542, K583 និង សិលាចារឹក **ស្តុកកក់ធំ**។ លោក **ហ្សក សឺដេស** និង លោក **ឌុយប៉ុង** បានសរសេរអត្ថបទ **"សិលាចារឹកស្តុកកក់ធំ ភ្នំសណ្តក និងព្រះវិហារ"** ដែល **សាលាបារាំងចុងបូព៌ា** បានបោះពុម្ពឡើងវិញក្នុងឆ្នាំ ១៩៩២ ក្នុងសៀវភៅ **ហ្សក សឺដេស - អត្ថបទស្តីពីប្រទេសខ្មែរ**។ លោក **គ្លូដ ហ្សាក់** បានសរសេរអត្ថបទ **"ការសិក្សាស្តីពី សិលាចារឹកកម្ពុជា – សិលាចារឹកបាពួន** – K583" ដែលជាប្រភពមួយយ៉ាងសំខាន់នៃការសិក្សាដើមកំណើតរបស់ ប្រាសាទ **ព្រះវិហារ**។ ម្យ៉ាងវិញទៀត លោក **ហង់រី ប៉ារម៉ង់ទីយេ** បានសរសេរយ៉ាងលម្អិតពីប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** នៅក្នុងស្នាដៃរបស់លោកដែលបោះពុម្ពផ្សាយនៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៣៩ ក្រោមចំណងជើងថា **"សិល្បៈបុរាណខ្មែរ - វិមាននៅខាងផ្នែកឦសាន្ត"** ព្រមទាំងមានគូរគំនូរទៀតផង។

ឆ្លងតាមការសិក្សាសិលាចារឹកទាំងនេះ យើងឃើញថាព្រះមហាក្សត្រខ្មែរព្រះអង្គមានតួនាទីយ៉ាងសំខាន់ ក្នុងការរៀបចំសាងសង់ប្រាសាទបុរាណនានា ដែលមានតួនាទីយ៉ាងសំខាន់នៅក្នុងប្រព័ន្ធគំនិតខ្មែរ និង សាសនា នាសម័យបុរាណ។ យើងអាចរៀបចំជាបញ្ជីឈ្មោះនៃព្រះមហាក្សត្រដែលកសាង ឬ មានជាប់ពាក់ព័ន្ធនឹងប្រាសាទ ព្រះវិហារ ដូចតទៅ៖

ទី១- ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី២** (គ.ស.៨០២ – គ. ស.៨៥០ បុត្ររបស់ព្រះអង្គគឺព្រះអង្គម្ចាស់ **ឥន្រ្ទាយុទ្ធ** បានយកសិវលិង្គ **ស្រីសិខរិស្វរ** ពី **លិង្គបុរី** (វត្តភូ) មកតម្កល់លើភ្នំព្រះវិហារ – សិលាចារឹកបាពួន – K583)

ទី២- ព្រះបាទ **យសោវរ្ម័នទី១** (គ. ស. ៨៨៩– គ. ស. ៩០០ តាមប្រភពសិលាចារឹក K382)

ទី៣- ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** (គ. ស. ១០១០ – គ. ស. ១០៥០ តាមប្រភពសិលាចារឹក K380)

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 71 5/15/2026 2:10:13 PM

ទី៤- ព្រះបាទ **ឧទយាទិត្យវរ្ម័នទី ២** (១០៥០ – ១០៦៦)

ទី៥- ព្រះបាទ **ហស៌វរ្ម័នទី ៣** (១០៦៦ – ១០៧៩)

ទី៦- ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ៦** (១០៨០ – ១១០៦)

ទី៧- ព្រះបាទ **ធរណីន្ទ្រវរ្ម័នទី ១** (១១០៧ – ១១១២) ដែលជាបងរបស់ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ៦**

ទី៨- ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ២** (១១១៣– ១១៤៩)

សិលាចារឹកលេខ K383 បញ្ជាក់ថា នៅឆ្នាំ ១១២១ ព្រះរាជគ្រូ **ទិវាករបណ្ឌិត** បានចាររៀបរាប់ពីប្រវត្តិសាស្ត្រនៃប្រាសាទព្រះវិហារ ដែលពាក់ព័ន្ធនឹងមហាក្សត្រ ៥ អង្គខាងលើដែលបានសោយរាជ្យជាបន្តបន្ទាប់។

ទន្ទឹមនឹងនេះ យើងក៏ដឹងដែរថា រាជបុរោហិត ឬ រាជគ្រូរបស់ព្រះមហាក្សត្រ ដែលជាព្រាហ្មណ៍ ឬ បណ្ឌិត ដើរតួនាទីយ៉ាងសំខាន់នៅក្នុងសាសនា និង នយោបាយរបស់អាណាចក្រខ្មែរ។ ព្រាហ្មណ៍ខ្លះមានដើមកំណើតពីប្រទេសឥណ្ឌា តែខ្លះទៀតគឺជាខ្មែរដែលបានសិក្សានៅប្រទេសឥណ្ឌា ហើយបានចូលរួមយ៉ាងសកម្មនៅក្នុងកិច្ចការពារនូវប្រពៃណីហិណ្ឌូ និង វប្បធម៌សំស្ក្រឹតនៅក្នុងអាណាចក្រខ្មែរ។ ពួកព្រាហ្មណ៍ទាំងនេះក៏បានដើរតួនាទីយ៉ាងសំខាន់នៅក្នុងការគ្រប់គ្រងប្រទេស និងចូលរួមវិភាគទានក្នុងការអភិវឌ្ឍសិល្បៈខ្មែរ។

ការតែងតាំងរាជបុរោហិតមានលក្ខណៈតពូជពង្សវង្សត្រកូលតែម្តង។ ឧទាហរណ៍ សមាជិកគ្រួសារ ព្រាហ្មណ៍ **សិវកៃវល្យ** ត្រូវបានព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ២** និង ព្រាហ្មណ៍ **ហរិណ្យទាម** បានតែងតាំងជា **រាជបុរោហិត** សម្រាប់ការប្រារព្ធធ្វើពិធីទេវរាជ។ តាមប្រភពឯកសាររបស់លោក **ឡរ៉ែនស៍ ប៉ាលម័រ ប្រិគ្គស៍** គ្រួសារ **ប្រាណាវតម្ម័ន**

មានសិទ្ធិតពូជក្នុងការតែងតាំងជា **អាចារ្យព្រាហ្មណ៍** (Hotar)។ គ្រួសារ **ហរិបុរ** មានសិទ្ធិតពូជជាព្រះសង្ឃសម្រាប់ពិធីបូជាសពជាដើម។

ប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ត្រូវបានសាងសង់ឡើង ដោយមហាក្សត្រជាច្រើនអង្គ។ ដូច្នេះហើយទើបយើងឃើញ ថាប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** សាងសង់ឡើងតាមរចនាបថខុសៗគ្នា ដែលឆ្លុះបញ្ចាំងពីដំណាក់កាលសាងសង់ផ្សេងៗគ្នា។

២.៣.១. ព្រះបាទជ័យវរ្ម័ន ទី ២ (គ.ស.៨០២- គ.ស.៨៥០)

សិលាចារឹក **បាពួន** (K583) ដែលបកប្រែដោយលោក **ត្លូដ ហ្សាក់** នៅក្នុងអត្ថបទរបស់លោក «**ការសិក្សាស្តីពីសិលាចារឹកកម្ពុជា – សិលាចារឹកបាពួន** – K583» រៀបរាប់ជាភាសាសំស្ក្រឹតពីព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ២** ដែលជា អាទិទេពនៃក្សត្រលើគ្រប់ទ្វីបបានគ្រប់គ្រងប្រទេសប្រកបដោយទសពិធរាជធម៌ និងការពារប្រជាជនរបស់ព្រះអង្គ។ ព្រះរាជបុត្ររបស់ព្រះអង្គព្រះនាម **ស្រី ឥន្ទ្រាយុទ្ធ** មានថាមពលខ្លាំងក្លាតាំងពីវ័យក្មេង ដោយច្បាំងឈ្នះស្តេចចម្ប៉ា។ ព្រះអង្គបានយាងទៅធ្វើធម៌នៅ **លិង្គបុរី** (វត្តភូ)។ តាមបញ្ជារបស់ព្រះសិវៈ ព្រះអង្គបានកសាងលិង្គមួយពីបំណែកលិង្គធំមួយទៀតឈ្មោះ **លិង្គនិសកល** ហើយព្រះអង្គបានតម្កល់លិង្គនេះនៅវត្តសន្ទុ ដោយប្រគេនថ្វាយព្រះចៅ **លិង្គបុរី** នូវទេវរូប **ស្រី សិខរិស្វរៈ** ហើយបន្ទាប់មកព្រះអង្គបានយកលិង្គនេះ មកទុកនៅប្រាសាទព្រះវិហារ។ សិលាចារឹកបាពួនបានបញ្ជាក់យ៉ាងច្បាស់ ពីដើមកំណើតនៃទីសក្ការបូជាចំពោះ **សិខរិស្វរៈ** តាំងពីជំនាន់ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ២** មកម្ល៉េះ។ ដូច្នេះ យើងអាចសន្និដ្ឋានបានពីវត្តមាននៃប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ដែលអាចមិនទាន់ជាសំណង់ថ្មនៅឡើយ នៅក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ២**។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 73 5/15/2026 2:10:13 PM

២.៣.២. ព្រះបាទយសោវរ្ម័ន ទី ១ (គ.ស.៨៨៩ – គ.ស.៩០០)

ព្រះបាទ **យសោវរ្ម័នទី១** គឺជាបុត្ររបស់ព្រះបាទ **ឥន្ទ្រវរ្ម័នទី ១** ដែលជាស្តេចកសាងប្រាសាទ **បាគង** ដែលជាប្រាសាទភ្នំទី ១ សាងពីថ្មីភក់។ លុះបានទទួលរាជសម្បត្តិភ្លាម ព្រះអង្គបានកសាងនៅគ្រប់ខេត្តនូវអាស្រមចំនួន ១០០ (យសោធរាស្រម)។ នៅគ.ស. ៨៩៣ ព្រះបាទ **យសោវរ្ម័នទី ១** បានសាងសង់នៅកណ្តាល បារាយណ៍ **ឥន្ទ្រតដាក** នូវប្រាសាទ **លលៃ** ដើម្បីឧទ្ទិសចំពោះព្រះមាតាបិតា និងជីដូនជីតាខាងព្រះមាតារបស់ព្រះអង្គព្រះនាម **ឥន្ទ្រទេវី**។ ព្រះអង្គបានកសាងក្រុង **យសោធរបុរៈ** ដែលមានភ្នំបាខែងនៅចំកណ្តាល ហើយទ្រង់បាននាំយកទេវរាជពី **ហរិហរាល័យ** ទៅតម្កល់នៅក្រុងថ្មីនេះនៅក្នុងឆ្នាំ ៨៩៣។

ព្រះអង្គបានកសាងប្រាសាទពីរដើម្បីឧទ្ទិសចំពោះព្រះឥសូរគឺ បន្តសាងសង់ប្រាសាទ **សិខរិស្វរ** ដែលជា ប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** និងប្រាសាទ **ភទ្រេស្វរ** នៅ **សិវបុរៈ** (ភ្នំសណ្តក)។ ចំណែកឯនៅភ្នំបូក និង ភ្នំក្រោម ព្រះអង្គ បានសាងប្រាសាទមានប្រាង្គ ៣ សម្រាប់ឧទ្ទិសចំពោះត្រីមូ៌តិ (ព្រះព្រហ្ម– ព្រះវិស្ណុ– ព្រះឥសូរ)។ សិលាចារឹកភាសាសំស្ក្រឹត K382 ដែលប្រកពខ្លះហៅថាសិលាចារឹក **សិវសក្តិ** (Çivaçakti) ដោយយកតាមឈ្មោះអ្នកនិពន្ធនៃ សិលាចារឹកបានលើកឡើងពីបញ្ជារបស់ព្រះសិវៈ ដើម្បីតម្កល់ទេវរូបនៅ **យសោធរគិរី** (ភ្នំបាក់ខែង) គឺនៅក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទ **យសោវរ្ម័នទី១**។ សិលាចារឹកនេះក៏បានបញ្ជាក់ពីវត្តមាននៃ **សិខរិស្វរ** ដែលមានន័យថាមាន ប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទ **យសោវរ្ម័នទី១**។

ទឹកដីខ្មែរនៅពេលនោះ ខាងលិចទល់នឹងដែន **សុត្សុភម្រាគាស** (ប្រទេសភូមា) ខាងត្បូងទល់នឹងសមុទ្រ ខាងកើតទល់នឹងចម្ប៉ា ខាងជើងទល់នឹងប្រទេសប្រទេសចិន។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 74 5/15/2026 2:10:13 PM

២.៣.៣. ព្រះបាទសូរ្យវរ្ម័ន ទី ១ (គ.ស.១០១០ – គ.ស.១០៥០)

ក្រោយពីព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ៥** សោយទិវង្គតទៅ ក្មួយរបស់ព្រះអង្គគឺព្រះបាទ **ឧទយាទិត្យវរ្ម័នទី ១** បានឡើងសោយរាជ្យក្នុង គ. ស. ១០០១។ នៅពេលនោះ សង្គ្រាមក្នុងស្រុកបានកើតមានឡើងនៅក្នុងអាណាចក្រខ្មែរ ដោយសារចម្បាំងដណ្ដើមរាជសម្បត្តិ។ យ៉ាងហោចណាស់ ក៏ប្រហែលជាមានព្រះរាជាបីព្រះអង្គដែលបានចូលរួមក្នុងការដណ្ដើមរាជសម្បត្តិនេះ គឺព្រះបាទ **ឧទយាទិត្យវរ្ម័នទី ១** ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័ន** ព្រះបាទ និង **សូរ្យវរ្ម័នទី ១**។ អ្នកប្រវត្តិសាស្ត្របានផ្តល់នូវព័ត៌មានចម្រូងចម្រាស់គ្នាពីដើមកំណើតរបស់ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១**។ សិលាចារឹកបានបង្ហាញថាព្រះអង្គមានព្រះគោរម្យងារជាច្រើនខុសៗគ្នា ដោយសារតែប្រហែលជា សិលាចារឹកទាំងនោះភាគច្រើនចារឹកដោយមន្ត្រីដែលគាំទ្រព្រះអង្គ។ ម្យ៉ាងវិញទៀត ប្រហែលជាគោរម្យងារទាំងនេះ ចារឹកឡើងមុនពេលព្រះអង្គឈ្នះសង្គ្រាម និងមុនពេលព្រះអង្គឡើងគ្រងរាជ្យជាស្តេចកំពូល គឺមិនមែនកំណត់ហេតុ ពីព្រះអង្គផ្ទាល់ទេ។ សិលាចារឹក K153 នៅក្នុង គ. ស. ១០០១ ព្រះអង្គមានព្រះគោរម្យងារជា ***ព្រះករុណា ប្រាសាទ ត ធូលី ព្រះបាទ កម្រតេង អញស្រី សូរ្យបរមទេព***។ សិលាចារឹក K125 នៅជិតក្រចេះបញ្ជាក់ថា ព្រះអង្គមានព្រះគោរម្យងារជា ***ធូលី វ្រះបាទធូលី ជើង វ្រះ កម្រតេង អញ ត បរមវិត្រ*** តែនៅក្នុងឃ្លាមួយទៀត សិលាចារឹកនេះហៅព្រះអង្គថា ***កម្រតេង កំតួន អញ***។ សិលាចារឹក K292 បញ្ជាក់ថាព្រះអង្គមានព្រះគោរម្យងារ ជា ***វ្រះបាទ កម្រតេង អញ កំតួន អញ ស្រី សូរ្យវម៌ាទេវត សកលស្វេយ វ្រះ ធម៌រាជ្យ*** (មួង ***សកុណារី*** – ២០០៦ ទំព័រ ៣)។

សិលាចារឹក **ស្តុកកក់ធំ** បានបញ្ជាក់ថានៅក្នុង គ. ស. ១០០២ ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** ដែលមានទីតាំង នៅភូមិភាគពាយ័ព្យនៃប្រទេសកម្ពុជា ប្រហែលជានៅម្តុំដងទន្លេមេណាមផ្នែកកណ្តាល បានចាប់ផ្តើមប្រតិបត្តិការសឹកប្រឆាំងនឹងគូបដិបក្សរបស់ព្រះអង្គ។ នៅក្នុង គ. ស. ១០០៤ ព្រះអង្គបានកាន់កាប់នូវទឹកដីផ្នែកខាងជើងនៃភ្នំដងរែក។ នៅពេល

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 75 5/15/2026 2:10:13 PM

នោះ ព្រះបាទ **ជ័យវីរវរ្ម័ន** នៅសោយរាជ្យនៅអង្គរនៅឡើយ។ បន្ទាប់ពីបានពង្រឹងមូលដ្ឋាន នៅទីនោះហើយ នៅចន្លោះឆ្នាំ ១០០៥ និង ១០០៧ ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័ន** បានលើកទ័ពវាយចូលវាយអង្គរ ហើយបានទទួលជោគជ័យជាស្ថាពរនៅឆ្នាំ ១០១០។ បន្ទាប់មកព្រះអង្គបានខិតខំពង្រឹងសណ្តាប់ធ្នាប់សង្គម និង ស្តារព្រះរាជាណាចក្រ ពង្រឹងក្បាលម៉ាស៊ីនរដ្ឋបាល និងកសាងប្រាសាទឡើងវិញ ដើម្បីឱ្យប្រជាពលរដ្ឋអាចរស់នៅក្នុងសុខសន្តិភាព។ ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** បានសោយរាជ្យរហូតដល់ ឆ្នាំ ១០៥០។ ព្រះអង្គបានពង្រីកទឹកដីនៃអាណាចក្រខ្មែរដល់ត្រើយខាងស្តាំនៃទន្លេមេណាំ និង បន្ទាប់មកដល់ម៉ាឡេស៊ីភាគកណ្តាល។

ប្រវត្តិវិទូមានទស្សនខុសៗគ្នាពីជំនឿសាសនារបស់ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី១**។ លោកស្រី **ហ្សិត្ត** និង លោក **សឺដេស** ជឿជាក់ថា ព្រះអង្គជាព្រះរាជាទី១ ដែលកាន់ព្រះពុទ្ធសាសនាមហាយាន ហើយមរណនាមរបស់ព្រះអង្គ **និព៌ានបទ** គឺជាសក្ខីភាពនៃជំនឿលើព្រះពុទ្ធសាសនារបស់ព្រះអង្គ។ ក៏ប៉ុន្តែនៅក្នុងសៀវភៅចុងក្រោយដែលមាន ចំណងជើងថា **"ប្រវត្តិសាស្ត្រអង្គរ"** លោកស្រី **ហ្សិត្ត** បានលើកឡើងនូវទស្សនមួយដែលថា ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** អាចជាស្តេចដែលគោរពព្រហ្មញ្ញសាសនា ដោយសារតែប្រាសាទដែលត្រូវបានសាងសង់នៅក្នុងរាជ្យរបស់ ព្រះអង្គ គឺសុទ្ធសឹងតែជាប្រាសាទសិវនិយមទាំងអស់។ ម្យ៉ាងវិញទៀត ប្រវត្តិវិទូបារាំងលោក **ហ្វីឡូហ្សា** បាន អះអាងថា **និព៌ានបទ** ក៏ជាមរណនាមនៃស្តេចដែលគោរពបូជាព្រះសិវផងដែរ។

នៅពេលដែលស្រុកកើតសង្គ្រាមក្នុងស្រុក មន្ត្រីជាន់ខ្ពស់ខ្លះបានគាំទ្រដល់ពួកបះបោរ ដើម្បីរក្សានូវទ្រព្យសម្បត្តិរបស់ខ្លួន។ ដូច្នេះហើយ អាទិភាពមួយទៀតរបស់ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី១** គឺជានាឱ្យបាននូវភាពស្មោះត្រង់របស់មន្ត្រីជាន់ខ្ពស់ដែលបម្រើព្រះអង្គ។ នៅលើសិលាចារឹកនៃគោបុរៈព្រះបរមរាជវាំង ព្រះអង្គបានចារឹកនូវសម្បថ ដែលមន្ត្រីគ្រប់ជាន់ថ្នាក់ត្រូវធ្វើសច្ចាប្រណិធាន ដើម្បីបញ្ជាក់ពីភាពស្មោះត្រង់របស់ពួកគេចំពោះព្រះអង្គ។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 76 5/15/2026 2:10:13 PM

នៅក្នុងរាជ្យរបស់ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** ព្រាហ្មណ៍ **សទាសិវ** ត្រូវបានតែងតាំងជា **ជយេន្ទ្របណ្ឌិត** និងបានរៀបអភិសេកជាមួយប្អូនស្រីរបស់ព្រះមហាក្សត្រីយ៍ **វីរលក្ស្មី** ដែលជាប្អូនថ្លៃរបស់ព្រះអង្គ។ បន្ទាប់មក **សទាសិវ** ត្រូវបានព្រះបាទ **ឧទយាទិត្យវរ្ម័នទី ២** តែងតាំងជារាជគ្រូ និងមានឋានៈជា **ធូលីជើង**។

ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** មិនបានសាងសង់អ្វីសំខាន់នៅអង្គរទេ តែព្រះអង្គក៏មិនបានបញ្ឈប់ការសាងសង់ដែរ ដោយបានស្ថាបនាបង្ហើយប្រាសាទវិមានអាកាស និងគោបុរៈនៃរាជវាំង។ ព្រះអង្គបានបញ្ជាឱ្យមន្ត្រីជាន់ខ្ពស់សង់បង្ហើយប្រាសាទតាកែវ។

អាទិភាពរបស់ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** គឺការផ្សះផ្សាជាតិ និងការពង្រឹងសន្តិភាពនៅក្នុងអាណាចក្រខ្មែរ បន្ទាប់ពីសង្គ្រាមក្នុងស្រុកអស់រយៈពេល ៩ ឆ្នាំមក។ ដើម្បីពង្រឹងអំណាចរបស់ព្រះរាជានៅតាមខេត្ត ព្រះអង្គ បានផ្តោតជាសំខាន់លើការសាងសង់ប្រាសាទបុរាណនៅក្រៅអង្គរ។ ដូច្នេះហើយ ទើបព្រះអង្គបានបញ្ជាឱ្យព្រាហ្មណ៍ និងមន្ត្រីជាន់ខ្ពស់សាងប្រាសាទភ្នំជីសូរ **ប្រាសាទព្រះវិហារ** និង **ព្រះខ័ន** កំពង់ស្វាយ។

សិលាចារឹកលេខ K381 ដែលឆ្លាក់លើសរសរក្លោងទ្វារខាងត្បូងនៃថែវខាងត្បូង ដែលស្ថិតនៅខាងកើត គោបុរៈទី៣ បានបញ្ជាក់ពីការឡើងសោយរាជ្យរបស់ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** នៅក្នុង គ. ស. ១០០២។

សិលាចារឹក K380 ដែលឆ្លាក់លើសរសរក្លោងទ្វារខាងត្បូងនៃគោបុរៈទី២ បានបញ្ជាក់ថា នៅក្នុងរជ្ជកាល របស់ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** មានការគោរពយ៉ាងខ្លាំងក្លាចំពោះ **លទ្ធិសិវៈនិយម** នៅលើកំពូលភ្នំព្រះវិហារ។ ព្រះអង្គបានបញ្ជាឱ្យតម្កល់ព្រះសិវលិង្គឈ្មោះ **សូរ្យវរមេស្វរ** ដំបូងនៅ **ជ័យក្សេត្រ** (បាសិត) ហើយបន្ទាប់មក នៅក្នុង គ. ស. ១០១៨ ព្រះអង្គបានបញ្ជាឱ្យយកព្រះសិវលិង្គ **សូរ្យវរមេស្វរ** នេះទៅតម្កល់នៅទីសក្ការៈបីទៀត គឺ **សិខរិស្វរ** (ព្រះវិហារ) **ឥសាន្តធ៌ត** (Içantirtha) និង **សូរ្យទ្រ**(ភ្នំជីសូរ)។ លិង្គ**សូរ្យវរមេស្វរ** នេះត្រូវបានគេតម្កល់ នៅក្នុងគោបុរៈទី២ នៃប្រាសាទ **ព្រះវិហារ**។

សិលាចារឹកនេះបានរំលឹកថាទេវរូប **ភទ្រេឝ្វរ** (Bhadreçvara) ត្រូវបានយកមកពី **លិង្គបុរ** (វត្តភូ) ដើម្បីតម្កល់នៅភ្នំព្រះវិហារ។ គឺនៅក្នុងរជ្ជកាលរបស់ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** ហើយ ដែលមានការសាងសង់នូវ ប្រាសាទជាច្រើនធ្វើពីថ្មភក់ នៅតាមគោបុរៈផ្សេងៗនៃ ប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ប្រាង្គកណ្តាល គឺជានិវាសនដ្ឋាននៃ មហាក្សត្ររបស់អាទិទេព ដែលតំណាងដោយព្រះសិវលិង្គ។

សិលាចារឹកលេខ K381 បានបញ្ជាក់ថា ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** បានប្រទានដល់ឥសីឈ្មោះ **តាបស វិន្ទ្រាបណ្ឌិត** (Devatapasvindrapandita) នូវក្លស់មាសមួយ និង វិស្រម (រាជវាំង) ដើម្បីតបស្នងសងគុណ ក្នុងការថែរក្សាលិង្គ **សិខរិស្វរ**។ ដូច្នេះហើយ ទើបឥសីនេះបានដាក់ឈ្មោះអាស្រមនេះថាជា **តាបស វិន្ទ្រាបណ្ឌិតអាស្រម**។ សិលាចារឹកនេះបានបញ្ជាក់ថា **តាបសវិន្ទ្រាបណ្ឌិត** មានសិទ្ធិផ្តាច់មុខលើខ្ញុំបម្រើ និង របស់សព្វសារពើនៅក្នុងប្រាសាទ **ព្រះវិហារ**។ សិលាចារឹក K381 បានពិពណ៌នាថា នៅក្នុង គ. ស. ១០២៦ **តាបសវិន្ទ្រាបណ្ឌិត** បានធ្វើអំណោយដល់ **ស្រី សិខរិស្វរ** នៅពេលបុណ្យចូលឆ្នាំ នូវគ្រឿងអលង្ការ វត្ថុសម្រាប់រៀបចំពិធីផ្សេងៗ គោ ក្របី ដំរី ភូមិ ដីធ្លី និងខ្ញុំបម្រើជាដើម។

ប្រាសាទ**ព្រះវិហារ**ត្រូវបានពង្រីកជាបន្តបន្ទាប់ សិលាចារឹកលេខ K380 បានបញ្ជាក់ថា នៅក្នុង គ. ស. ១០៣៧ ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** បានផ្តល់អំណោយដល់ព្រាហ្មណ៍ **សុកាម៌** ដែលមានដើមកំណើតនៅ **គុរុក្សេត្រ** ស្រុក **វិបជ** ហើយផ្លាស់ឈ្មោះស្រុកនេះទៅជា **គុរុក្សេត្រ** វិញ ដើម្បីតបស្នងសងគុណចំពោះការគ្រប់គ្រងប្រាសាទ **ព្រះវិហារ**។ ព្រាហ្មណ៍ **សុកាម៌** ដែលជាអ្នកកត់ត្រាប្រវត្តិប្រាសាទព្រះវិហារ និង អ្នកកាន់បណ្ណាសារជាតិ។ ព្រាហ្មណ៍**សុកាម៌** បានពង្រីកប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ឱ្យកាន់តែធំជាងមុនទៅទៀត។ អត្ថបទជាភាសាខ្មែរបុរាណបានលើកឡើងថា មន្ត្រីជាន់ខ្ពស់បានទទួលពាក្យសម្បថស្វាមីភក្តិចំពោះព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** នៅក្នុងប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ជាពិសេស

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 78 5/15/2026 2:10:13 PM

ស្វាមីភក្តិចំពោះអាទិទេព **តបេ្រទស្វរ** នៃ **លិង្គបុរី** ដែលបានមកចាប់ជាតិជាថ្មី ជា **សិខរិស្វរ**។ ពាក្យសម្បថរួមមាន កាតព្វកិច្ចក្នុងការថែរក្សា ជួសជុល និង ការពារប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ដើម្បីទប់ទល់នឹងខ្មាំងសត្រូវឈ្លានពាន និង ពួកបះបោរ។

សិលាចារឹកភាសាសំស្ក្រឹត K382 បានបញ្ជាក់ពីព្រះរាជបញ្ជារបស់ព្រះសិវៈ ឱ្យយកទេវរូបទៅតម្កល់នៅ **ស្រី សិខរិស្វរ** នៅក្នុងគ្រឹស្តសករាជ ១០៤៧ **តាបស ទិវាករបណ្ឌិត** បានបង្គំទូលថ្វាយព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** នូវបញ្ជារបស់ព្រះសិវៈនេះ។

សិលាចារឹកលេខ K542 ដែលសរសេរដោយ **តាបសវិស្វរបណ្ឌិត** (Tapasvisvara pandita) នៅលើប្រាសាទឃ្លាំងខាងជើង បានបញ្ជាក់ថាលោកបានកសាងសំណង់សាសនា ហើយបានលើកថ្វាយដល់ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១**។ ព្រះអង្គក៏បានប្រទានវត្ថុមានតម្លៃដល់គាត់វិញ។ តាបសនេះបានតួរប្លង់ចំនួនពីរគឺ ៖

ទីមួយ – ឡូត៍ដីទី១ ថ្វាយដល់ទេពឈ្មោះ **សិខរិស្វរ** (ព្រះវិហារនេះឯង)។

ទីពីរ – ឡូត៍ដីទី២ បង្ហាញពីខណ្ឌសីមានៃឡូត៍ដីទាំងពីរនេះ។ ប្លង់ដីនេះមានទម្រង់ដូចផែនទីសព្វថ្ងៃដោយទិសខាងជើងនៅខាងលើ ឯទិសខាងកើតនៅខាងស្តាំដៃ។ ប្លង់ដីនេះបង្ហាញពីខណ្ឌសីមារវាង **សិខរិស្វរ** និងប្រាសាទ **សិវបទបស្ចិម** (Sivapadapascima) (ប្រាសាទតាមន្តធំ)។

២.៣.៤. ព្រះបាទជ័យវរ្ម័ន ទី ៦ (គ.ស.១០៨០- គ.ស.១១០៧)

តាមឯកសាររបស់លោកសាស្ត្រាចារ្យ **ត្រឹង ងារ** បានឱ្យដឹងថា ព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី ៦ ដែលជាបុត្រស្តេច **ហិរណ្យវរ្ម័ន** និង ព្រះនាង **ហិរណ្យលក្ស្មី**បានបន្តកសាងប្រាសាទព្រះវិហារ និង ប្រាសាទដទៃទៀត ដូចជា ប្រាសាទនៅភ្នំសណ្តែក នៅវត្តភូ និងនៅភិម៉ៃ (ខាងពុទ្ធសាសនា)។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 79 5/15/2026 2:10:13 PM

២.៣.៥. ព្រះបាទសូរ្យវរ្ម័ន ទី ២ (គ.ស.១១១២- គ.ស. ១១៥២)

ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ២** បានឡើងសោយរាជ្យ ដោយបង្រួបបង្រួមអាណាចក្រពីរ ៖ ទីមួយ ជារបស់ **ធរណីន្ទ្រវរ្ម័នទី១** និង ទីពីរ របស់ **នឫបតីន្ទ្រវរ្ម័ន** ដែលបានសោយរាជ្យនៅអង្គរតាំងតែពី ១០៨០ មកម្ល៉េះ។ ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី២** ត្រូវបានរៀបចំអភិសេក ដោយព្រាហ្មណ៍ទិវាករ នៅឆ្នាំ ១១១៣។ ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ២** បានបន្តការស្ថាបនា **ប្រាសាទព្រះវិហារ** ប្រាសាទភ្នំជីសូរ ប្រាសាទភ្នំស្តុក និង ប្រាសាទវត្តភូ។ ចំណែកសំណង់ថ្មី ព្រះអង្គបានកសាងប្រាសាទព្រះពិធូរ ប្រាសាទចៅសាយទេវតា ប្រាសាទធម្មានន្ទ ប្រាសាទបន្ទាយសំរែ និង **ប្រាសាទអង្គរវត្ត** ដែលជាស្នាដៃឯកនៃស្ថាបត្យកម្មខ្មែរ សម្រាប់តម្កល់ព្រះវិស្ណុបដិមា ដែលមានមរណនាមថា **បរមវិស្ណុលោក**។ នេះជាលើកដំបូងហើយ ដែលសាសនាព្រាហ្មណ៍គណៈវិស្ណុត្រូវបាលើកតម្កើងជាសាសនារដ្ឋ ហើយបដិមាករតំណាងព្រះរាជាលែងជាសិវលិង្គទៀតហើយតែជាវិស្ណុបដិមាវិញ។

ព្រាហ្មណ៍ **ទេវករ** ដែលដើរតួនាទីយ៉ាងសំខាន់នៅក្នុងវិស័យសាសនានៅក្នុងសតវត្សទី ១១ និងផ្នែកទី ១ នៃសតវត្សទី ១២។ ព្រាហ្មណ៍ **ទេវករ** បានបម្រើព្រះមហាក្សត្រខ្មែរចំនួនប្រាំអង្គ គឺព្រះបាទព្រះបាទ **ឧទយាទិត្យវរ្ម័នទី ២** ព្រះបាទ **ហស៌វរ្ម័នទី ៣** ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ៦** ព្រះបាទ**សូរ្យវរ្ម័នទី ២**។ សិលាចារឹកលេខ K383 ដែលចម្លងទាំងស្រុងពីសិលាចារឹក **ភ្នំសណ្តក** បញ្ជាក់ថា **ទិវាករបណ្ឌិត** (Divakara pandita) បានដឹកនាំការធ្វើគម្រោងដ៏ច្រើននៅប្រាសាទ**ព្រះវិហារ**។ នៅ គ. ស. ១១១៩ ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ២** បានត្រាស់បង្គាប់ឱ្យយកសិលាចារឹកនេះមកតម្កល់ទុកនៅប្រាសាទ**ព្រះវិហារ**។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 80 5/15/2026 2:10:13 PM

សិលាចារឹក **ភ្នំសណ្ដក** (K194) ដែលបកស្រាយដោយលោក **សឺដែស** បានរៀបរាប់ថា៖ នៅក្នុង គ្រឹស្តសករាជ ១១១៩ ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ២** បានបញ្ជាឱ្យគេកត់ត្រានៅលើសិលាចារឹកនេះ នូវប្រវត្តិរូបរបស់ព្រាហ្មណ៍ **ទិវាករបណ្ឌិត** ដែលមានគោរម្យងារជា **ភគវត្តិបត្តិ កម្រតេង អញ ជាគ្រូ** ដែលព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ៦** បានផ្តល់ជូននៅពេលព្រះអង្គឡើងសោយរាជ្យតែត្រូវបានប្តូរនឹងគោរម្យងារមួយទៀតដែលខ្ពស់ជាង គឺ **ធូលី ជើង កម្រតេង អញ**។

ព្រាហ្មណ៍ **ទិវាករបណ្ឌិត** មានដើមកំណើតនៅប្រទេស Vnur Dnan ក្នុងស្រុក Sadya ដែលអាចជារដ្ឋតូចមួយនៃអាណាចក្រខ្មែរ។ ព្រះបាទ **ឧទយាទិត្យវរ្ម័នទី ២** បានបញ្ជាឱ្យព្រាហ្មណ៍ **ទិវាករបណ្ឌិត** កសាង ប្រាសាទ **បាពួន** ដើម្បីតម្កល់ព្រះសិវៈលិង្គមាស នៅចំកណ្ដាលរាជធានីរបស់ព្រះអង្គ។ ព្រះបាទ **ឧទយាទិត្យវរ្ម័ន ទី ២** បានសោយរាជ្យពីឆ្នាំ ១០៥០ ដល់ ឆ្នាំ ១០៦០ តែពិធីតម្កល់ព្រះសិវៈលិង្គមាសត្រូវបានប្រារព្ធនៅចុងរាជ្យរបស់ព្រះអង្គ ប្រហែលជានៅក្នុងឆ្នាំ ១០៦០ ឬ ក្រោយនេះបន្តិច។

នៅក្នុងរាជ្យរបស់ព្រះបាទ **ហស៌វរ្ម័នទី ៣** ដែលជាព្រះរាមរបស់ព្រះបាទ **ឧទយាទិត្យវរ្ម័នទី ២** ព្រាហ្មណ៍ **ទិវាករបណ្ឌិត** បានបំពេញតួនាទីជា **អាចារ្យ**(Acārya-pradhāna) នៅប្រាសាទ **ព្រះវិហារ**។

ព្រាហ្មណ៍ **ទិវាករបណ្ឌិត** ត្រូវបានព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ៦** ជ្រើសរើសជាព្រះគ្រូ ដើម្បីអភិសេកព្រះអង្គ។ ព្រាហ្មណ៍ **ទិវាករបណ្ឌិត** បានផ្សាភ្ជាប់ជាមួយសន្តិវង្សថ្មីនេះ ហើយបានក្លាយជាទីប្រឹក្សាក្នុងរយៈពេល ៤០ ឆ្នាំ។ ក្រៅពីតួនាទីជា ព្រះគ្រូ ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី៦** បានផ្តល់គោរមងារដល់ព្រាហ្មណ៍ **ទិវាករបណ្ឌិត** ជា **ភគវត្តិបត្តិ កម្រ តេង អញ ជា គូ ស្រី ទិវាករបណ្ឌិត**។ ព្រាហ្មណ៍នេះមានតួនាទីជាអ្នកចែកអំណោយដល់ប្រាសាទជាទីសក្ការនានា ដើម្បីទ្រទ្រង់ និងជួសជុលប្រាសាទទាំងនេះ និងបំពេញការងារសាងសង់នានាខាងផ្នែកសាសនា។ បន្ទាប់ពីព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ៦** បាន

សោយទិវង្គត ព្រះរាមច្បងរបស់ព្រះអង្គ គឺព្រះបាទ **ធរណីន្ទ្រវរ្ម័នទី ១** បានឡើងសោយរាជ្យ។ ព្រះបាទ **ធរណីន្ទ្រវរ្ម័នទី ១** បានបញ្ជាឱ្យព្រាហ្មណ៍ **ទិវាករបណ្ឌិត** ចែកអំណោយនៅតាមបណ្តាប្រាសាទនានា។ នៅក្នុងឆ្នាំ ១១១៣ ព្រះអង្គត្រូវចៅមីងព្រះអង្គធ្វើគត់ ដើម្បីដណ្តើមរាជ្យ។

ព្រាហ្មណ៍ **ទិវាករបណ្ឌិត** ត្រូវបានគេជ្រើសរើសដើម្បីអភិសេកព្រះមហាក្សត្រថ្មី ដោយយកព្រះបរមនាមថាព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ២**។ សិលាចារឹកលេខ K383 បានរៀបរាប់ថា **ទិវាករបណ្ឌិត** បានជីកស្រះ និងជីកប្រឡាយទឹក ដោយចំណាយទ្រព្យធនរបស់លោកផ្ទាល់ និងបានធ្វើអំណោយជាវត្ថុមានតម្លៃទៅប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** តាមព្រះរាជបញ្ជារបស់ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ២**។

សរុបមក ប្រាសាទព្រះវិហារត្រូវបានសាងសង់ឡើងជាបីដំណាក់កាល៖ ដំណាក់កាលទី១ ជំនាន់ព្រះអង្គម្ចាស់ **ឥន្ទ្រាយុទ្ធ** និងព្រះបាទ **យសោវរ្ម័នទី១** ដំណាក់កាលទី២ ក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** នៅពេល ដែលប្រាសាទត្រូវបានស្ថាបនាឡើងជាថ្ម និង ដំណាក់កាលទី ៣ ក្នុងរជ្ជកាល **សូរ្យវរ្ម័នទី ២**។ ការខិតខំប្រឹងប្រែង របស់ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរជាច្រើនជំនាន់ និង ការសាងសង់របស់ព្រះរាជគ្រូ ដែលមានចំណេះដឹង និងចំណេះធ្វើយ៉ាងជ្រៅជ្រះនេះបានធ្វើឱ្យប្រាសាទព្រះវិហារមានតម្លៃជាសកលលេចធ្លោ ដែលឆ្លុះបញ្ចាំងពីភាពពេញលេញរបស់ប្រាសាទ សភាពដើមរបស់ប្រាសាទ ស្នាដៃឯកកើតចេញពីទេពកោសល្យច្នៃប្រឌិតរបស់មនុស្សខ្មែរ តម្លៃស្ថាបត្យកម្ម របស់ប្រាសាទ និង ការតុបតែងលម្អដូចជាចម្លាក់ និងទេវកថាដែលពាក់ព័ន្ធ។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 82 5/15/2026 2:10:14 PM

ជំពូកទី ៣

ប្រាសាទព្រះវិហារ

៣.១. ការទស្សនាប្រាសាទព្រះវិហារ

ដើម្បីទៅទស្សនាប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** យើងអាចធ្វើដំណើរពីភ្នំពេញទៅដល់ស្គន់តាមផ្លូវជាតិលេខ ៦ ដែល មានប្រវែង ៧៥ គ.ម. បន្ទាប់មកបត់ទៅទីរួមខេត្តកំពង់ធំ (១៦៨ គ.ម.)។ ដើម្បីទៅប្រាសាទ**ព្រះវិហារ** យើងអាចធ្វើ ដំណើរតាមផ្លូវពីរ ៖

ផ្លូវទីមួយ – ធ្វើដំណើរតាមផ្លូវជាតិលេខ ៦២ ពីទីរួមខេត្តកំពង់ធំ ទៅទីរួមខេត្ត **ព្រះវិហារត្បែងមានជ័យ** (ចម្ងាយ ១៥៧ គ.ម.)។ ពីភ្នំពេញដល់ត្បែងមានជ័យត្រូវធ្វើដំណើរអស់រយៈពេល ៦ ម៉ោង។ យើងអាចសម្រាកមួយយប់នៅត្បែងមានជ័យ។ បន្ទាប់មកនៅពេលព្រឹកព្រលឹម ត្រូវធ្វើដំណើរពី **ត្បែងមានជ័យ** ទៅដល់ **ស្រអែម** ត្រូវធ្វើដំណើរអស់ពីរម៉ោងទៀត។ ហើយពី **ស្រអែម** ទៅដល់ប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ត្រូវចំណាយពេលអស់៤៥ នាទី។

ផ្លូវទីពីរ – បន្តធ្វើដំណើរតាមផ្លូវជាតិលេខ ៦ ពីទីរួមខេត្តកំពង់ធំ ទៅទីរួមខេត្ត **សៀមរាប** (ចម្ងាយ ១៤៦ គ.ម.) ត្រូវចំណាយពេលអស់ ២ ម៉ោង។ ពីសៀមរាបត្រូវធ្វើដំណើរទីរួមស្រុក **អន្លង់វែង** ត្រូវចំណាយពេលអស់ ២ ម៉ោង។ យើងត្រូវសម្រាកពេលយប់នៅ **អន្លង់វែង**។ នៅពេលព្រឹកត្រូវចេញដំណើរពី **អន្លង់វែង** ទៅដល់ **ស្រអែម** ត្រូវចំណាយពេលអស់ជិត ២ ម៉ោង ហើយពី **ស្រអែម** ទៅដល់ប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ត្រូវចំណាយពេលអស់ ៤៥ នាទី។

៣.១.១. ប្លង់ប្រាសាទព្រះវិហារ

ប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** គឺជាប្រាសាទខ្មែរដែលសាងសង់យ៉ាងស្ដឹមស្ដៃលើកំពូលភ្នំដងរែក មានកម្ពស់ ៥២៥ ម៉ែត្រ និងស្ថិតនៅក្នុងខេត្ត **ព្រះវិហារ** នាទិសពាយ័ព្យនៃ

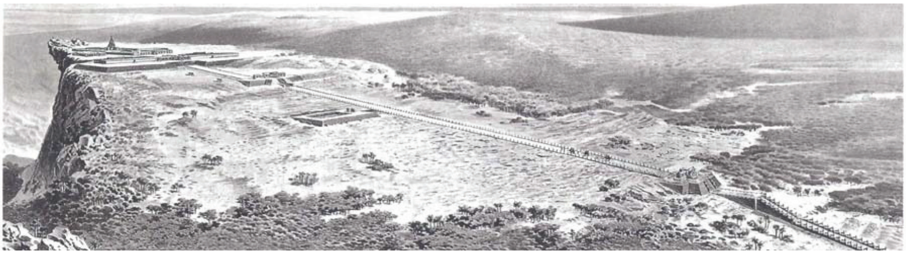

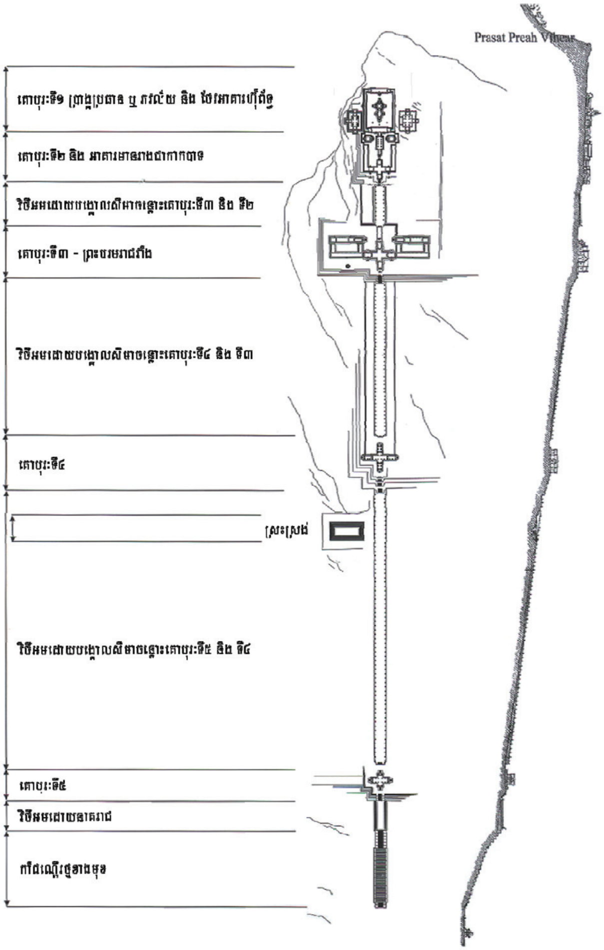

ប្រភព: Henri Parmentier, L’art khmer classique, Monument du quadrant nord-est, Texte et Planche, Les éditions d’art et d’histoire, Paris, 1939; Khun Samen, Prasat Preah Vihear, Phnom Penh, 2008.

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 84 5/15/2026 2:10:14 PM

ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា។ បុព្វបុរសខ្មែរបុរាណបានជ្រើសរើសយកទីតាំងដែលស្ថិតនៅចុងពយនៃកំពូលភ្នំ ដើម្បីបង្ហាញពីទំនាក់ទំនងយ៉ាងជិតស្និទ្ធរវាងបរិស្ថាន ធម្មជាតិ មនុស្ស និងវត្ថុស័ក្តិសិទ្ធិនៅក្នុងលោកនេះ។ ការជ្រើសរើសយកកំពូលភ្នំដងរែក ដើម្បីសាងសង់ប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** នេះ មិនមែនជាការចៃដន្យទេ ដោយសារតែប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ដូចប្រាសាទ – ភ្នំដ៏ទៃទៀតដែរ គឺសាងសង់ឡើងដើម្បីឧទ្ទិសដល់ **ព្រះសិវៈ** ដែលមាន **ព្រះសិវៈលិង្គ** ជាតំណាង។ បើមើលពីចំហៀង ឬ បើមើលពីក្រោម យើងឃើញប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** អណ្តែតលើព្នំដ៏វេហាស៍ ដែលរឹតតែញ៉ាំងឱ្យប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** នេះកាន់តែមានភាពសក្ការថែមទៀត។ ប្រាសាទនេះសាងសង់ជាជំណាក់ៗ ហើយប្រសិនបើសាសនិកជនដើរឡើងពីជំណាក់មួយទៅជំណាក់មួយទៀត ធ្វើឱ្យគេមានអារម្មណ៍ថា កំពុងដើរឆ្លងពីភពមនុស្សលោក ទៅកាន់ភពព្រាហ្មណ៍ បន្ទាប់មក ទៅកាន់ភពក្សត្រ និងទីបំផុតទៅដល់ស្ថានត្រៃត្រឹង ដែលជា **លំនៅដ្ឋានរបស់អាទិទេព** គឺ **ព្រះសិវៈ** ហើយប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** កំពុងអណ្តែតលើអាកាសវេហាស៍ ដូចជាវត្ថុស័ក្តិសិទ្ធិដែលជួយថែរក្សាអាណាចក្រខ្មែរឱ្យរួចផុតពីឧបទ្រពចង្រៃទាំងអស់លើលោកនេះ។

ប្រសិនបើយើងមើលពីលើទៅក្រោម យើងឃើញវាលវែងជាច់កន្ទុយភ្នែក ហើយអ្នកទស្សនាមានអារម្មណ៍ថាកំពុងឈរលើអាកាសព័ទ្ធជុំវិញដោយដុំពពក ហើយនៅចំហៀងមានជួរភ្នំសងខាងដែលអមប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** នេះ បីដូចជានិមិត្តរូបនៃ **ព្រះសិវៈ** ដែលអមដោយ**ព្រះព្រហ្មណ៍** និង**ព្រះវិស្ណុ** ដែលជា**ត្រីមូរ្តិ** នៃសាសនាព្រាហ្មណ៍និយម។ នៅពីក្រោមគឺជាវាលទំនាបខ្មែរដែលមានទន្លេបឹងបួរហូរចាក់ស្រែះបីដូចជាសរសៃឈាមចាក់ស្រែះអស់សព្វសព៌ាង្គកាយ ដែលក្នុងនោះមានស្ទឹងសែនខ្មែរដែលមានប្រភពពីភ្នំដងរែកហូរពត់ពែនតាមព្រៃព្រឹក្សាលតាវល្លិចាក់ចូលដល់បឹងទន្លេសាប។ បើយើងក្រឡេកមើលទៅទិសខាងត្បូង យើងនឹងឃើញវាលរាបលាតសន្ធឹង រហូតដល់ភ្នំគូលែន ដែលជាបូជនីយដ្ឋានមួយទៀតរបស់ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ និងទីក្រុងបុរាណខ្មែរ **យសោធបុរៈ** ឬ **ទីក្រុងអង្គរ** ដែលជាបូជនីយដ្ឋានដ៏សំខាន់របស់បុព្វបុរសខ្មែរសម័យដើម។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 85 5/15/2026 2:10:14 PM

ប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ខុសពីប្រាសាទខ្មែរដ៏ទៃទៀតដែលបែរមុខទៅទិសខាងកើត និងមានរាងបួនជ្រុងទ្រវែង។ ប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ត្រូវបានសង់ឡើងបែរមុខឆ្ពោះទៅទិសខាងជើង តាមបណ្តោយអ័ក្សជើង – ត្បូង មានប្រវែងសរុប ប្រមាណជា ១ ៨០០ ម៉ែត្រ រៀបចំជាបីថ្នាក់ ពីក្រោមរហូតដល់កំពូលភ្នំ ដែលមានប្រាង្គប្រាសាទកណ្តាល ជានិមិត្តរូបនៃភ្នំ **ព្រះសុមេរុ** ដើម្បីជាបូជនីយដ្ឋានខាងផ្នែកសាសនា។ ទីកន្លែងនេះត្រូវបានជ្រើសរើស ដោយសារបរិស្ថានធម្មជាតិគ្មានពីរនៃកំពូលភ្នំដងរែកនេះ ហើយស្ថាបត្យករបុរាណខ្មែរបានសម្របសម្រួលប្លង់ប្រាសាទទៅនឹងស្ថានភាពភូមិសាស្ត្រជាក់ស្តែងតែម្តង ដោយប្រហែលជាឈរលើមូលហេតុ **ប្រាង្គប្រាសាទកណ្តាល** ត្រូវស្ថិតនៅលើកំពូលភ្នំ។ ដូច្នេះ មានតែសង់ប្រាសាទនេះតាមបណ្តោយអ័ក្សជើង – ត្បូងប៉ុណ្ណោះទើបបាន ពីព្រោះនៅតំបន់ជិតនេះគ្មានទីតាំងឯណាឱ្យល្អជាងនេះទេ ហើយក៏គេមិនអាចមានទីតាំងដើម្បីសង់ប្រាសាទភ្នំនេះតាមបណ្តោយអ័ក្សលិច–កើតដែរ។

ប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ត្រូវបានសាងសង់ជាបីជាន់ ដែលតំណាងឱ្យស្ថានមនុស្សលោក ស្ថានក្សត្រ និងស្ថានអាទិទេព និងមានប្រវែងជាង ១ ៨០០ ម៉ែត្រ តាមបណ្តោយអ័ក្សជើង – ត្បូង ដែលមានកាំជណ្តើរឡើងវិថីដែលនាំឡើងទៅកាន់គោបុរៈ ហើយនាំទៅដល់ប្រាង្គកណ្តាលតែម្តង ដែលជាទីគោរពបូជា។ ប្រាង្គកណ្តាលនេះស្ថិតនៅចុងកំពូលភ្នំផ្នែកខាងត្បូងដែលមានកម្ពស់ចំនួន ១២០ ម៉ែត្រ ខ្ពស់ជាងប្រាសាទនៅទិសខាងជើង មានកម្ពស់ ៥២៥ ម៉ែត្រខ្ពស់ជាងវាលទំនាបខ្មែរខាងក្រោម និងមានរយៈកម្ពស់ចំនួន ៦២៥ ម៉ែត្រខ្ពស់ជាងកម្រិតទឹកសមុទ្រ។ ប្រសិនបើយើងដើរពីក្រោមឡើងទៅលើ យើងមានអារម្មណ៍រំភើបញាប់ញ័រជាងយើងដើរពីលើចុះក្រោម។

លក្ខណៈរួមនៃប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** គឺ ប្រាសាទនេះមានគោបុរៈចំនួន ៥ ដែលសាងសង់តាមរចនាបថផ្សេងៗគ្នា។ មុននឹងទៅដល់គោបុរៈនីមួយៗ ត្រូវមានវិថី ឬ ព្រះលានដែលមានតួនាទីចម្លងអ្នកធ្វើបូជនីយកិច្ចពីភពមួយ ទៅភពមួយទៀត។ នៅចុងវិថី

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 86 5/15/2026 2:10:14 PM

នីមួយៗមានជណ្ដើរថ្មចោត ដើម្បីទៅដល់គោបុរៈមួយទៀត។ វត្តមាននៃជណ្ដើរថ្មនេះដែលមានកម្ពស់ជាងពីរម៉ែត្រ បានធ្វើឱ្យគោបុរៈនីមួយៗកាន់តែមានភាពស្ងប់ស្ងែងថែមទៀត ដែលហាក់បីដូចជានិមិត្តរូបនៃការឆ្លងឡើងភពមួយផ្សេងទៀត។ គោបុរៈនីមួយៗច្រើនសាងសង់ជារាងកាកបាទ និងមានទ្វារបែរទៅកាន់គ្រប់ទិស គឺខាងជើង ខាងត្បូង ខាងកើត និងខាងលិច។ នៅមាត់ទ្វារមានគែមទ្វារ មានសសរពេជ្រ មានផ្ដែរ និងហោជាង។ គោបុរៈច្រើនសាងសង់ឡើងដោយមានដំបូលឈើប្រក់ក្បឿង។

ប្រសិនបើទេសចរដើរឡើងប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** គេត្រូវឡើងជណ្ដើរកណ្ដាល ឆ្លងកាត់តាម **ព្រះលាននាគរាជ** ហើយត្រូវដើរឆ្លងកាត់គោបុរៈចំនួនប្រាំ (គឺគេត្រូវទៅដល់គោបុរៈទី ៥ មុនគេ ដោយសារតែគេចង់ឱ្យប្រាង្គកណ្ដាលត្រូវនៅជាប់នឹងគោបុរៈទី ១ តែម្ដង) ទើបទៅដល់ប្រាង្គកណ្ដាល។ មុននឹងឆ្លងកាត់គោបុរៈនីមួយៗ ទេសចរត្រូវដើរតាមដងវិថីក្រាលថ្មភក់ជាមុនសិន។ វិថីនេះមានលម្អដោយបង្គោលសីមាអមសងខាង ហើយពេលខ្លះមាននាគរាជអមខាងក្រោបង្គោលសីមាទៀតផង។ នៅខាងចុងវិថីក្រាលថ្ម គេត្រូវឡើងជណ្ដើរមួយដ៏ខ្ពស់ ដែលធ្វើឱ្យគោបុរៈនីមួយៗកាន់តែមានភាពស្កឹមស្កៃ និងធ្វើឱ្យទេសចរកាន់តែចាប់អារម្មណ៍លើប្រាសាទថែមទៀត។ នៅខាងក្រោយគោបុរៈនីមួយៗ ច្រើនមានព្រះលាន និងមានអាគារផ្សេងៗទៀត ដូចជាព្រះបរមរាជវាំង ឬ បន្ទប់ផ្សេងៗសម្រាប់ឱ្យបូជនីយជនស្នាក់នៅ។ ការសាងសង់ប្រាសាទតាមដំណាក់ៗ និងមានកម្ពស់ខុសៗគ្នានេះ ធ្វើឱ្យទេសចរ មិនអាចមើលឃើញនូវប្រាសាទដែលស្ថិតនៅក្នុងគោបុរៈខាងក្រោយទៀតបាន ដែលមានគោលដៅធ្វើឱ្យមានការកាត់ផ្ដាច់ខាងផ្នែកអារម្មណ៍រវាងភពមួយ ពីភពមួយទៀត និងធ្វើឱ្យទេសចរកាន់តែចង់ដឹង ពីប្រាសាទនៅខាងមុខ ថែមទៀតផង។

បន្ទាប់ពីឆ្លងផុតគោបុរៈទី ១ យើងនឹងទៅដល់ **ប្រាង្គកណ្ដាល** ឬ **គភ៌ល័យ** ដែលជាទីសក្ការដ៏ស័ក្តិសិទ្ធិនិងដ៏ខ្ពង់ខ្ពស់បំផុតនៃប្រាសាទ**ព្រះវិហារ**។ផ្ដែរនិងហោជាងនៃប្រាសាទ**ព្រះវិហារ** លម្អដោយក្បូរក្បាច់រចនា និងរូបចម្លាក់ដែលដកស្រង់ចេញមកពី

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 87 5/15/2026 2:10:14 PM

ទេវកថាឥណ្ឌាបុរាណ ហើយជាពិសេសគឺដកស្រង់មកពីរឿង **ភគវត្ត បុរាណ** (Bhagavata Puranas) និងរឿង **មហាភារតៈ** និងរឿង **រាមកេរ្តិ៍** ជាដើម។

៣.១.២. ជណ្តើរកណ្តាល

ដើម្បីឡើងប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** អ្នកទេសចរត្រូវឡើងតាម **ជណ្តើរកណ្តាល** ធ្វើពីថ្មភក់ ដែលចោតឡើងខ្ពស់យ៉ាងស្ទឹមស្ទៃបីដូចជាផ្លូវឡើងទៅកាន់ភ្នំ **ព្រះសុមេរុ** ដូច្នេះដែរ។ នៅសងខាងជណ្តើរមានដាក់គែមថ្មអមសងខាងបីដូចជាបង្កាន់ដៃដ៏ធំដូច្នេះដែរ។ **ជណ្តើរកណ្តាល** ត្រូវបានសាងសង់ឡើងជាពីរថ្នាក់។ នៅដើមថ្នាក់នីមួយៗមានតោថ្មពីរឈរអមសងខាង ដើម្បីយាមប្រាសាទ។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 88 5/15/2026 2:10:14 PM

តោថ្មយាមប្រាសាទព្រះវិហារ

ជណ្ដើរកណ្ដាល

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 89 5/15/2026 2:10:15 PM

៣.១.៣. ព្រះលាននាគរាជ

លុះអ្នកទេសចរឡើងផុតជណ្ដើរទីពីរ គេនឹងទៅដល់ **ព្រះលាននាគរាជ** ដែលជាវិថីដ៏ធំមួយដែលមាននាគរាជញី – ឈ្មោលក្បាល ៧ មួយតួអមសងខាងដែលចាំការពារប្រាសាទ មុននឹងទៅដល់ណ្ដើរឡើងគោបុរៈដំបូង។ ក្បាលនាគរាជនៃប្រាសាទ ព្រះវិហារមានលក្ខណៈខុសពីក្បាលនាគរាជនៃប្រាសាទផ្សេងៗទៀតរបស់ខ្មែរ ដូចជាប្រាសាទអង្គរវត្ត

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 90 5/15/2026 2:10:15 PM

ជាដើម។ ផុតពីព្រះលាននាគរាជនេះទេសចរនឹងទៅដល់គោបុរៈទី ៥ ដែលនៅពីមុខមានតោថ្មចំនួនពីរកំពុងឈរយាមសងខាង។

៣.១.៤. គោបុរៈ

នៅប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** មានគោបុរៈទាំងអស់ចំនួនប្រាំ។ ប្រាសាទ និងគោបុរៈទាំងនេះត្រូវបានសាងសង់ឡើងដោយព្រះមហាក្សត្រផ្សេងៗគ្នា។ លោក **ប៉ាម៉ង់ទីយេ** បានរាប់គោបុរៈដំបូងថាជាគោបុរៈទី៥ ហើយគោបុរៈចុងក្រោយដែលមាន **ប្រាង្គកណ្តាល** គឺជាគោបុរៈទី ១ ដែលឆ្លុះបញ្ចាំងពីសារៈសំខាន់នៃគោបុរៈដែលមានប្រាង្គកណ្តាលនេះនៅក្នុងប្រព័ន្ធជំនឿរបស់ខ្មែរ។ លោក **ប៉ាម៉ង់ទីយេ** បានសន្និដ្ឋានថា ជណ្តើរកណ្តាល គោបុរៈទី ៥ និងគោបុរៈទី ៤ ក៏ដូចជាវិថីនៅចន្លោះគោបុរៈទាំងពីរនេះត្រូវបានសាងសង់ឡើងដោយព្រះបាទ **យសោវរ្ម័នទី១**។

នៅចន្លោះគោបុរៈនីមួយៗមានវិថី ដែលជានិមិត្តរូបនៃការដើរឆ្លងពីភពមួយទៅភពមួយទៀត ហើយគោបុរៈនីមួយៗមានតួនាទីជាព្រំប្រទល់បាំងភពទាំងអស់នេះ។ ប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ដែលសាងសង់ឡើងជាបីថ្នាក់ ប្រហែលជាឆ្លុះបញ្ចាំងនូវប្រព័ន្ធជំនឿសម័យនោះ។ ថ្នាក់ទី១ ជាទីបូជនីយដ្ឋានរបស់ប្រជាជនធម្មតា។ ថ្នាក់ទី២ ជាទីបូជនីយដ្ឋានរបស់បព្វជិតព្រាហ្មណ៍។ ថ្នាក់ទី ៣ ជាទីបូជនីយដ្ឋានរបស់ព្រះមហាក្សត្រ។ ប្រាង្គប្រាសាទកណ្តាលដែលនៅលើកំពូលភ្នំ សម្រាប់ជា **និវាសនដ្ឋានអាទិទេព** គឺ **ព្រះសិវៈ** ដែលតំណាងដោយ **ព្រះសិវលិង្គ**។

៣.១.៤.១. គោបុរៈទី ៥

នៅខាងចុងព្រះលាននាគរាជ មានជណ្តើរថ្មមួយ កម្ពស់ប្រមាណជា ៣,៥ម៉ែត្រ មានតោថ្មមួយគូអមសងខាង។ នៅពេលដែលយើងឡើងជណ្តើរនេះផុតទៅ យើងនឹងទៅដល់ **គោបុរៈទី ៥** ដែលមានរាងជាកាកបាទ សង់លើខឿនខ្ពស់ពីដី និងមានក្លោងទ្វារបែរមុខទៅទិសទាំងបួន។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 91 5/15/2026 2:10:15 PM

គោបុរៈទី ៥ គឺជាគោបុរៈទោល ដូចជាអាគារតែមួយដាច់ពីគេដែលសាងសង់ឡើងតាមរចនាបថ **កោះកេរ្តិ៍។** យើងដឹងហើយថា នៅក្នុង គ. ស. ៩២១ ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ៤** បានលើករាជធានីពី **ហរិហរាល័យ** ទៅកាន់ **កោះកេរ្តិ៍។** កាលពីដើមឡើយគោបុរៈនេះសាងសង់ពីថ្មភក់មានដំបូលប្រក់ក្បឿង ដែលជាគ្រឿងសំណង់ដែលមិនអាចនៅសល់បានយូរលង់បានឡើយ។ គោបុរៈនេះសាងសង់លើព្រះលានថ្មដែលមានកម្ពស់ប្រមាណ ៣,៥ម៉ែត្រ ដោយរៀបចំដុំថ្មបួនជ្រុងបន្តុបពីលើគ្នា ដើម្បីជាទម្រទប់និងជាខឿនដើម្បីសាងសង់គោបុរៈ។ ចំណែកឯនៅខាងៗ ស្ពាបត្បូករបានរៀបដុំថ្មបួនជ្រុងជាជម្រេលរាងទ្រេត ដើម្បីទប់ពីជ្រុងខាងជើង ខាងកើត និងខាងលិច។ ជណ្តើរឡើងទៅកាន់**គោបុរៈទី ៥** ត្រូវបានសាងសង់ជាបីគន្លាក់។

មានតែមាត់ទ្វារខាងកើតនៃគោបុរៈទី ៥ ទេដែលនៅរក្សាសភាពដូចដើម។ ជើងសសរ និងមាត់ទ្វារនៅចុងខាងលើ និងចុងខាងក្រោម មានលម្អដោយក្បាច់ភ្ញីបង្ហាញពីធម្មជាតិ និងរុក្ខជាតិ។ ក្បាច់ **រខស្សែរ** ដែល ដាក់បន្ទុបពីលើហោជាង លម្អដោយក្បាច់រុក្ខជាតិ ដែលចម្លាក់ផ្កាឈូកក្រពុំដាក់បញ្ឈរ និងក្បាច់ផ្កាចំបុីដាក់ចន្លោះ ហើយនៅខាងចុងមានដើមឈើវ៉ុំព័ទ្ធ ជាក្រញ៉ុំដូចហោជាងនៃរចនាបថកោះកេរ្តិ៍ និងនៅប្រាសាទបន្ទាយស្រីដែរ។ ជុំថ្មនីមួយៗមានចោះរន្ធតូចៗ ដើម្បីងាយស្រួលលើកចុះឡើងនៅពេលសាងសង់។ គោបុរៈទី ៥ នេះមានដំបូលប្រក់ក្បឿងធ្វើពីដីឥដ្ឋដុត ដែលប្រក់ពីលើដែរណែងឈើ។

ហោជាង នៃគោបុរៈទី ៥ មានលម្អនាគរាជក្បាលប្រាំ ដែលឆ្លាក់នៅតាមគែមហោជាងដែលមានកន្ទុយជាប់គ្នានៅត្រង់កំពូលជ្រុងលើនៃហោជាង។ នៅលើខ្លួននាគរាជមានលម្អដោយក្បាច់រុក្ខជាតិ។ នៅកណ្តាលហោជាង គេឃើញមានរាហ៊ូ ឬ កលកំពុងបញ្ចេញឫទ្ធិឱ្យគេស្ញប់ស្ញែង។ នៅជុំវិញរាហ៊ូលម្អដោយក្បាច់រចនាឆ្លុះបញ្ចាំងពីរុក្ខជាតិ។ រាហ៊ូត្រូវបានស្ថាបត្យករនៃប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** យកមកឆ្លាក់លម្អស្ទើរតែនៅគ្រប់ទីកន្លែងទាំងអស់។ រាហ៊ូនេះ គឺជានិមិត្តរូបនៃនិរន្តរភាពពេលវេលា ដែលសិល្បៈករខ្មែរចង់បង្ហាញពីនិរន្តរភាពនៃសិល្បៈ និងវប្បធម៌ខ្មែរយើង។ ផ្តែរ ដែលនៅពីក្រោមហោជាងមានលម្អដោយក្បាច់ពីរុក្ខជាតិ។ តាម

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 93 5/15/2026 2:10:16 PM

ប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** គោបុរៈខាងក្រៅគេថ្វីត្បិតតែមានទំហំតូចជាងគេមែន តែមានសម្រស់

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 94 5/15/2026 2:10:16 PM

កោះកេរ្តិ៍ ហើយគឺក្លោងទ្វារខាងកើតនៃគោបុរៈទី ៥ នេះហើយ ដែលគេច្រើនថតយកជាតំណាងប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ទាំងមូល។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 95 5/15/2026 2:10:16 PM

ហាមចូល គ្រោះថ្នាក់
NO ENTRY DANGER

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 97 5/15/2026 2:10:17 PM

៣.១.៤.១.១. ទិដ្ឋីឆ្ពោះទៅកាន់គោបុរៈទី ៤

គោបុរៈទី៤ នៅឆ្ងាយពីគោបុរៈទី ៥ ប្រមាណជា ៣៤០ ម៉ែត្រ។ ដូចគោបុរៈទី ៥ ដែរ មុនទៅដល់គោបុរៈទី ៤ត្រូវឆ្លងកាត់នូវវិថីក្រាលថ្មភក់ ដែលមានបង្គោលសីមាដែលមានកម្ពស់ជាងពីរម៉ែត្រ និងមានកំពូលរាងផ្កាឈូកក្រពុំអមសងខាង។ បង្គោលសីមាភាគច្រើនត្រូវរលំបែកបាក់ និងបាត់បង់ស្ទើរតែទាំងស្រុង។ នៅដើមវិថីនេះពីខាងស្តាំដៃ គឺផ្លូវរថយន្តដែលឡើងមកប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ពីខាង **ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា**។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 98 5/15/2026 2:10:17 PM

៣.១.៤.១.២. ផ្លូវឡើងប្រាសាទព្រះវិហារពីកម្ពុជា

ផ្លូវដែលឡើងប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ពីចំហៀង ពីខាងព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា គឺជាផ្លូវមួយចោតខ្លាំង។ យើងត្រូវឡើងបត់បែនតាមចង្កេះភ្នំ រហូតបានទៅដល់កំពូលភ្នំ។ ប្រការនេះ ធ្វើឱ្យការឡើងទស្សនាប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** រឹតតែមានភាពរន្ធត់ញាប់ញ័រ និងមានអត្ថន័យខ្លាំងឡើងថែមទៀត។

៣.១.៤.១.៣. វត្ត កែវសិក្ខាគិរីស្វរៈ

នៅពេលដែលឡើងជិតដល់កំពូល គេឃើញមានវត្តមួយធ្វើពីឈើ ដែលមានឈ្មោះថាវត្ត **កែវសិក្ខាគិរីស្វរៈ**។ នៅពីក្រោយវត្តនេះ មានស្រះទឹកធម្មជាតិមួយដែលត្រងទឹកភ្លៀងហូរចុះពីលើកំពូលភ្នំ។ យើងត្រូវជិះរថយន្តបន្តទៀត ទើបទៅដល់គោបុរៈទី ៥ និងវិថីពីគោបុរៈទី ៥ ឆ្ពោះទៅកាន់ គោបុរៈទី ៤។

៣.១.៤.១.៤. ស្រះទឹកធំ

នៅពេលយើងដើរតាមវិថីឆ្ពោះទៅកាន់គោបុរៈទី ៤ នៅខាងឆ្វេងដៃ មានស្រះមួយមានរាងចតុកោណ។ ស្រះនេះមានជម្រៅប្រមាណជា ៧ ម៉ែត្រ បណ្តោយ ម៉ែត្រ និងទទឹង ម៉ែត្រ ដោយមានរៀបថ្មជាជួរៗ ដើម្បីទប់ទឹកកុំឱ្យជ្រាបអស់ក្នុងដីផង និងដើម្បីធ្វើជាជណ្តើរសម្រាប់ចុះទៅក្រោមផង។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 100 5/15/2026 2:10:18 PM

៣.១.៤.២. គោបុរៈទី ៤

គោបុរៈទី ៤ នេះសង់លើជម្រាលភ្នំ។ ដើម្បីសាងសង់ព្រះលានសម្រាប់គោបុរៈទី ៤ គេត្រូវយកថ្មមកតម្រៀប ដើម្បីទប់ជាដំណាក់ៗធ្វើជាជញ្ជាំងទប់ដីកុំឱ្យបាក់ចុះមកក្រោម។ គោបុរៈទី ៤ មានរាងជាកាកបាទ និងមានទំហំធំជាងគោបុរៈទី៤ ហើយដែលមានមាត់ទ្វារបួនពីទិសខាងជើង ខាងត្បូង ខាងកើត និងខាងលិច។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 102 5/15/2026 2:10:18 PM

នៅផ្នែកខាងត្បូងនៃគោបុរៈគេរៀបជញ្ជាំង ចំណែកឯផ្នែកខាងជើងមានរៀបជាសសរ ដែលមានដំបូលប្រក់ក្បឿង។ សសរ និងរងស្បូវមានលម្អដោយក្បាច់ភ្ញីរុក្ខជាតិដូចនៅ គោបុរៈទី ៥ ដែរ ហើយផ្ទៃខាងក្រោមមានក្រាលថ្មពាសពេញ។

នៅមាត់ទ្វារខាងជើង គេមានដាក់តោថ្មឱ្យអង្គុយយាមទ្វារគោបុរៈ ត្រង់មាត់ជណ្ដើរ។ នៅលើផ្ដែរមានរូបចម្លាក់ថ្ម ប្រកបដោយក្បូរក្បាច់ភ្ញីរុក្ខជាតិ និងមានទេវរូបអង្គុយលើក្បាលតោបញ្ឈរក្បាលជង្គង់ម្ខាង។ ទេវរូបដែលមាននាគរាជក្បាលប្រាំនៅអមសងខាង កំពុងអង្គុយបញ្ឈរជង្គង់ម្ខាងដោយកាន់ព្រះខ័ននៅដៃស្ដាំចង្អុលឡើងលើ។ នៅលើហោជាងនៃទ្វារខាងក្នុង មានចម្លាក់ទេវរូបអង្គុយពីលើក្បាលរាហ៊ូ ដោយដៃស្ដាំកាន់ព្រះខ័ន។ នៅជុំវិញទេវរូបមានរូបចម្លាក់ក្បាច់ភ្ញីរុក្ខជាតិ ហើយនៅតាមតែមនៃហោជាងលម្អដោយនាគរាជក្បាលប្រាំ។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 103 5/15/2026 2:10:18 PM

នៅលើផ្តែរទ្វារបែរមុខទៅទិសខាងកើតមានរូបចម្លាក់ **«ព្រះក្រឹស្នៈបង្ក្រាបនាគរាជកលិយ»**។ ទេវកថានេះ មានប្រភពមកពី **ភគវត្ត បុរាណ** (Bhagavata Purana)។ នៅពេលដែល **ព្រះក្រឹស្នៈ** ឃើញសត្វពាហណៈ និងក្មេងគង្វាលគោឈឺ ដោយសារផឹកទឹកទន្លេ **កលិណ្ឌា** ដែលមានពិសពស់នាគរាជ **កលិយ ព្រះក្រឹស្នៈ** ក៏លោតឈរលើក្បាលពស់ ហើយរាំចាក់ក្បាច់ទន្រ្ទាំជើងយ៉ាងខ្លាំងរហូតដល់នាគរាជជិតស្លាប់។ **ព្រះក្រឹស្នៈ** បានប្រាប់នាគរាជឱ្យចាកចេញឆ្ពោះទៅកាន់សមុទ្រ។ នៅលើរូបចម្លាក់ **«ព្រះក្រឹស្នៈបង្ក្រាបនាគរាជ កលិយ»** នេះ យើងឃើញ **ព្រះក្រឹស្នៈ** កំពុងរាំរែកទន្រ្ទាំលើក្បាលនាគរាជ ហើយយកដៃទាំងពីរហែកក្បាលនាគរាជជាពីរ។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 104 5/15/2026 2:10:19 PM

រូបចម្លាក់ដែលគួរឱ្យស្ញប់ស្ញែងជាងគេ នៅគោបុរៈទី ៤ នេះ គឺ ទេវកថា **«កូរសមុទ្រទឹកដោះ»** ដែលឆ្លាក់នៅលើផ្តែរនៃមាត់ទ្វារខាងត្បូង តាមរចនាបថ **ឃ្លាំង** និង**បាពួន**។ ទេវកថា **«កូរសមុទ្រទឹកដោះ»** គឺជាវគ្គមួយនៃរឿង **មហាភារតៈ** និងនៅក្នុងរឿង **ភគវត្តបុរាណ** ដែលរៀបរាប់ពីវីរៈភាពរបស់ព្រះវិស្ណុ នៅក្នុងការរៀបចំឡើងវិញនូវសណ្តាប់ធ្នាប់លើផែនដី តាមរយៈការចូលរួមកូរសមុទ្រទឹកដោះ។ ដើម្បីស្វែងរកសន្តិភាព និងរៀបចំឡើងវិញនូវសណ្តាប់ធ្នាប់ ពពួកទេវៈចាំបាច់ត្រូវពង្រឹងឡើងវិញនូវព្រះធម៌ ដែលពពួកអសុរៈបានធ្វើឱ្យខូចខាតខ្ទេចខ្ទីអស់ តាមរយៈការស្វែងរកទឹកអម្រិត ដែលអាចឱ្យពួកទេវៈមានជីវិត

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 105 5/15/2026 2:10:19 PM

អមតៈ។ ហេតុដូច្នេះ ពួកទេវៈបានសហការជាមួយពួកអសុរៈ ដើម្បីកូរសមុទ្រទឹកដោះក្នុងគោលបំណងស្វែងរកទឹកអម្រឹត ដោយយកស្តេចពស់ **វ៉ាសុគី** ធ្វើជាខ្សែពួរសម្រាប់ទាញបង្វិលកូរសមុទ្រទឹកដោះ យកភ្នំ **មន្ទរៈ** ធ្វើជាស្នូល។ ពួកគេបានកូរសមុទ្រទឹកដោះរាប់ពាន់ឆ្នាំ តែមិនបានទទួលជោគជ័យសោះ។ ពេលនោះពួកគេបានសុំឱ្យ **ព្រះវិស្ណុ** ជួយ។ ព្រះវិស្ណុបានឱ្យយោបល់ថាពួកទេវៈ និងពួកអសុរៈត្រូវសហការគ្នា និងរៀបចំការកូរសមុទ្រទឹកដោះជាមួយគ្នា។ ក៏ប៉ុន្តែ នៅពេលនោះស្រាប់តែភ្នំ **មន្ទរៈ** ចាប់ផ្តើមលិចចូលទៅក្នុងទឹកបន្តិចម្តងៗ។ ព្រះវិស្ណុបានបែងភាគធ្វើជាសត្វអណ្តើក **កូម៌** ហើយមុជចុះក្នុងទឹកដោយយកស្នូកអណ្តើកទ្រភ្នំ **មន្ទរៈ** ពីក្រោម ហើយព្រះឥន្ទ្រក៏បានយកជើងមកទប់កំពូលភ្នំឱ្យនៅនឹង (**មហាភារតៈ ១៥.១.១១**)។ ពួកទេវៈ និងពួកអសុរៈបានកូរសមុទ្រទឹកដោះអស់រយៈពេលរាប់ពាន់ឆ្នាំទៀត ទើបបានទទួលទឹកអម្រឹត។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 106 5/15/2026 2:10:20 PM

ការពិពណ៌នាទេវកថានៅលើហោជាងប្រាសាទនេះ ហាក់បីដូចជាលាយឡំ ផងដែរជាមួយនឹងទេវកថាពី «**កំណើតព្រះព្រហ្ម**»។ សិល្បៈករខ្មែរបានគូសបង្គោលត្រង់មួយ ជានិមិត្តរូបនៃភ្នំ ដែលជាអ័ក្សនៃចក្រវាលដែលដាក់បញ្ឈរចូលទៅក្នុងក្អមមួយសម្រាប់ត្រងទឹកអម្រឹត។ នៅពីលើបង្គោលគេឃើញមានទេវរូបមួយអង្គកំពុង លួន ដែលតំណាងឱ្យព្រះវិស្ណុ។ នៅម្ខាងទៀត គេឃើញមានព្រះអាទិត្យ និងព្រះចន្ទ។ មូលហេតុដែលទេវកថានេះ មានរូបព្រះអាទិត្យ និងព្រះចន្ទ ផងដែរនោះ គឺដោយសារតែនៅពេលដែលទទួលបានទឹកអម្រឹតរួចហើយ ព្រះវិស្ណុ ទ្រង់គង់ជាអាដ្ឋាកណ្តាល ដើម្បីចែកទឹកអម្រឹត។ ទ្រង់បានបន្លំភ្នែកពួកអសុរៈ ហើយលួចចែកទឹកអម្រឹតឱ្យតែពួកទេវៈប៉ុណ្ណោះ។ យក្ស **សុក្រាចារ្យ** ដែលជាគ្រូនៃពពួកអសុរៈ ឃើញដូច្នោះក៏បានប្រែក្រឡាខ្លែងខ្លួនធ្វើជាទេវៈ ហើយទទួលបានទឹកអម្រឹតដូចប្រាថ្នា។ ព្រះចន្ទ និងព្រះអាទិត្យដឹងភ្លាមក៏ទូលព្រះវិស្ណុភ្លាម។ ព្រះវិស្ណុក្រោធយ៉ាងខ្លាំងក៏គប់កងចក្រត្រូវ **សុក្រាចារ្យ** ដាច់ជាពីរកំណាត់ ហើយក្លាយជាអាទិទេពពីរអង្គ។ ក្បាល

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 107 5/15/2026 2:10:20 PM

របស់ **សុក្រាចារ្យ** បានក្លាយជា **រាហ៊ូ** ចំណែកឯខ្លួនវិញបានក្លាយជា **កេតុ**។ ដូច្នេះ ហើយ ទើបរាហ៊ូតែងតែសងសឹកវិញដោយលេបព្រះចន្ទ ដែលយើងហៅថាចន្ទគ្រាស និង លេបព្រះអាទិត្យ ដែលយើងហៅថាសូរគ្រាស។

ផ្តែរដែលនៅខាងក្រោមហោជាងនេះ មានឆ្លាក់ទេវកថានៃការបង្កើតលោក គឺ **«វិស្ណុផ្ទំលើពស់អនន្ត»** និង**«កំណើតព្រះព្រហ្ម»**។ ទេវកថាដែលព្រះវិស្ណុបង្កើតព្រះព្រហ្មណ៍ពីទងឈូក ដែលចេញពីទងផ្ចិតរបស់ព្រះអង្គត្រូវបានគេដាក់ឈ្មោះឱ្យថាជា **«កំណើតព្រះព្រហ្ម»**។ នៅពេលព្រលប់បានចូលមកដល់ **ព្រះវិស្ណុ – ព្រះនារាយណ៍** កំពុងផ្ទំលើរលកសមុទ្រនៃមហាសាគរដ៏ធំធេង។ រលក គឺជានិមិត្តរូបនៃភាពច្របូកច្របល់។ **ព្រះវិស្ណុ** ទម្រេតខ្លួនលើពស់ **អនន្ត** ដែលបណ្តែតខ្លួនលើផ្ទៃមហាសាគរ ដែលជាតំណាងឱ្យ «ភាពអរូបី» បន្ទាប់ពី ចក្រវាលទាំងមូលបានធ្លាក់ចុះទៅក្នុងសភាពច្របូកច្របល់។ **ព្រះវិស្ណុ – ព្រះនារាយណ៍** យកព្រះហស្តទ្រព្រះកេសរបស់ព្រះអង្គ។ ព្រះមហេសីទាំងពីរអង្គរបស់ព្រះអង្គ គឺព្រះនាង **លក្ស្មី** និងព្រះនាង **ភូមីទេវី** កំពុងកាន់ និងអង្អែលព្រះបាទរបស់ព្រះអង្គ។ នៅពេលដែលព្រះវិស្ណុក្រោកពីផ្ទំ ហើយចាប់ផ្តើម គិតពីការបង្កើត ស្រាប់តែមានផ្កាឈូកចេញពីផ្ចិតរបស់ព្រះអង្គ ហើយព្រះព្រហ្ម ក៏លេចចេញឡើង មានព្រះភក្ត្របួននៅក្នុងផ្កាឈូក។ **ព្រះព្រហ្ម** ក៏បានជប់បង្កើតឫស្សីចំនួន ៩ ដើម្បីបញ្ចប់ដំណើរការបង្កើត

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 108 5/15/2026 2:10:20 PM

សត្វលោក។ នៅពេលដែល **ព្រះវិស្ណុ – ព្រះនារាយណ៍** ទម្រេតខ្លួនលើពស់អនន្ត ដែលកំពុងអណ្តែតលើផ្ទៃសមុទ្រទឹកដោះ ហើយកំពុងធ្វើវិបស្សនា គេឱ្យឈ្មោះទេវកថានេះថាជា **«វិស្ណុផ្ទំពស់ អនន្ត»**។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 109 5/15/2026 2:10:20 PM

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 111 5/15/2026 2:10:21 PM

៣.១.៤.២.១. វិថីឆ្ពោះទៅកាន់គោបុរៈទី ៣

បន្ទាប់ពីចេញពីគោបុរៈទី ៤ យើងឃើញមានវិថីក្រាលថ្មភក់ ដែលមានទទឹងប្រមាណជា ១០ ម៉ែត្រ បណ្ដោយប្រវែងជិត ១៥០ ម៉ែត្រ និងបង្គោលសីមាអមសងខាង តម្រង់ឆ្ពោះទៅកាន់គោបុរៈទី ៣ និងទៅកាន់ព្រះលាននៃប្រាសាទ។

៣.១.៤.២.២. ស្រះទឹកតូច

នៅពេលដើរចេញបន្តិច នៅខាងឆ្វេងដៃមានស្រះទឹកតូចមួយ ដែលគេហៅថា **ស្រះស្រង់** ដែលមានរាងជាចតុកោណកែងស្មើ ដែលជ្រុងនីមួយៗមានប្រវែង ៩ ម៉ែត្រ។ គែមសងខាងស្រះគ្រប់ជ្រុងទាំងអស់មានថ្ម តម្រៀបជាជួរដើម្បីទប់ទឹកផង និងងាយស្រួលក្នុងការចុះដងទឹកផង។ ប្រជាជនខ្មែរតាំងពីសម័យបុរាណមានជំនឿថា ស្រះស្រង់នេះមានឫទ្ធិបារមី ហើយទឹកស្រះនេះត្រូវបានព្រះមហាក្សត្រខ្មែរដងយកទៅរៀបចំពិធីអភិសេក ព្រះមហាក្សត្រថៃក៏មានជំនឿដូចគ្នាដែរ។ ព្រះមហាក្សត្រថៃក៏មានជំនឿដូចគ្នាដែរ។ ដូច្នេះហើយទើបនៅក្នុងឱកាសធ្វើរាជាភិសេកព្រះបាទ **ភូមិផុល អាឌុលយ៉ាដេត** នៅថ្ងៃទី ៥ ខែមិថុនា ឆ្នាំ ១៩៤៦ គេបានដងយកទឹកស្រះស្រង់នេះ ដើម្បីយកទៅរៀបចំពិធីរាជាភិសេក។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 112 5/15/2026 2:10:21 PM

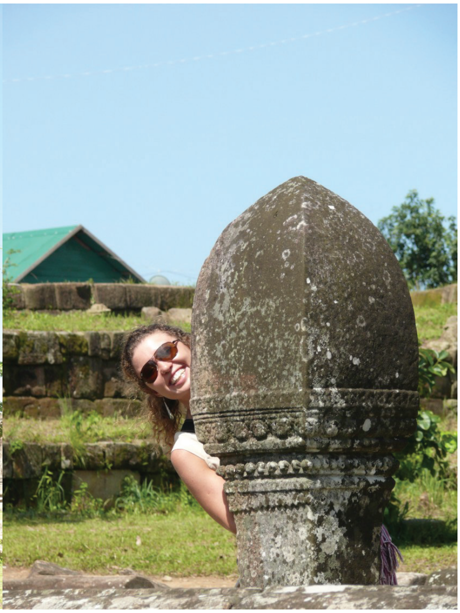

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 113 5/15/2026 2:10:22 PM

៣.១.៤.៣. គោបុរៈទី ៣

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 114 5/15/2026 2:10:22 PM

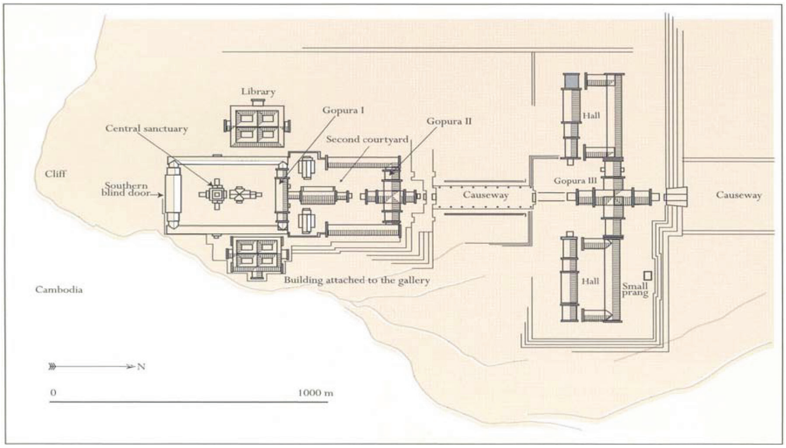

នៅចុងវិថីដែលនៅចន្លោះគោបុរៈទី ៤ និងគោបុរៈទី ៣ មានជណ្ដើរថ្មឡើងទៅកាន់គោបុរៈទី ៣ ដែលមានតោថ្មមួយគូអមសងខាង និងមានរាងជាកាកបាទ។ គោបុរៈទី ៣ត្រូវបានសាងសង់លើព្រះលាន ដែលមានថ្មភក់ទប់ជាជញ្ជាំងយ៉ាងមាំមួយ ដូចនៅគោបុរៈទី ៤ ដែរ។ គោបុរៈទី ៣ នេះមានគោបុរៈកណ្ដាល ថែវខាងឆ្វេង និងថែវខាងស្ដាំ និងមានបន្ទប់ ខាងឆ្វេង និងបន្ទប់ខាងស្ដាំ។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 115 5/15/2026 2:10:23 PM

គោបុរៈទី ៣ គឺជាគោបុរៈដែលធំជាងគេដែលជា **ព្រះបរមរាជវាំង** សម្រាប់ព្រះរាជាស្នាក់នៅ នៅពេលដែលព្រះអង្គយាងមកប្រាសាទព្រះវិហារដើម្បីថ្វាយបង្គំព្រះអាទិទេព។ នៅអមសងខាងគោបុរៈទី ៣ នេះមានអាគារ ចំនួន ២ ខ្នងប្រក់ក្បឿងដែលជាកន្លែងសម្រាប់បូជនីយជនស្នាក់នៅ។

គោបុរៈកណ្តាល មានឆ្លាក់ចម្លាក់យ៉ាងស្រស់បំព្រង ដែលឆ្លាក់លើផ្តែរ និងលើហោជាងប្រាសាទ ដែលក្នុងនោះគេឃើញមានរូបចម្លាក់ដូចតទៅ៖

ទេវកថា **“ព្រះក្រិស្នៈសម្លាប់ដំរី គូវល្លយពីដ និងសត្វសីង្ហ”** ឆ្លាក់នៅចំកណ្តាលហោជាងនៃទ្វារដែល បែរមុខទៅជើង។ តាមរឿងដែលដំណាលនៅក្នុង **ភគវត្តបុរាណ** បានឱ្យដឹងថា ថ្ងៃមួយនៅពេលដែល **ព្រះក្រិស្នៈ** និង**បលរម** ទៅកំសាន្តនៅភ្នំ**មធុរៈ** ហើយមុននឹងចូលប្រកួតចម្បាប់ ព្រះទាំងពីរព្រះអង្គបានឮសូរសំឡេងតង និងសម្រែកសត្វចេញមកពីទីលានប្រកួត។ នៅពេលដែលពួកគេទាំងពីរស្ទុះចេញទៅមើល គេ

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 116 5/15/2026 2:10:23 PM

ឃើញមានស្តេចដំរី **គូវ្លយពីឌ** ដ៏ធំមួយកំពុងរាំងផ្លូវចូល។ ទ្រមាក់ដំរីបានអុជអាលឱ្យដំរីឈ្លោះជាមួយ **ព្រះគ្រិស្ណះ** ហើយបន្ទាប់មក ក៏ចាប់ផ្តើមមានជម្លោះយ៉ាងគគ្រឹកគគ្រេង។ ដំរីបានយកប្រមោយរបស់វាមកចាប់ **ព្រះគ្រិស្ណះ** ក៏ប៉ុន្តែ **ព្រះគ្រិស្ណះ** បាន គេចរួចឱ្យផុតពីដំរី។ បន្ទាប់មក **ព្រះគ្រិស្ណះ** បានយកដៃទៅចាប់កន្ទុយ ហើយបានអូសទាញដំរីនេះឱ្យឃ្លាតទៅឆ្ងាយ។ នៅពេលដែលដំរីនេះចាប់ផ្តើមសម្រុកចូលសារជាថ្មី **ព្រះគ្រិស្ណះ**បានចាប់ភ្លុកដំរី ឬចាប់កន្ទុយដំរី ចាប់បោកទៅដី ហើយយកជើងរបស់ព្រះអង្គទៅកំទេចឧបស័គ្គទាំងនោះ។ បន្ទាប់ពីគេដកភ្លុកដំរីនេះចេញមក ព្រះអង្គក៏សម្រេចចិត្តចូលទៅក្នុងឆាកដើម្បីប្រយុទ្ធ។

នៅលើហោជាងនេះ គេឃើញមាន**ព្រះគ្រិស្ណះ** ដែលដៃខាងស្តាំកាន់ជើងក្រោយរបស់ដំរី ហើយដៃឆ្វេងកាន់សត្វសឹង្ហមួយទៀត។ ដំរី **គូវ្លយពីឌ** ត្រូវបាន **កម្សស** បញ្ជូនមកដើម្បីសម្លាប់ **ព្រះគ្រិស្ណះ** និង**បលរម**។ ហើយ សត្វមួយទៀត គឺសត្វសឹង្ហ។ នៅលើផ្តែរពីក្រោម គេឃើញមានទេវមួយអង្គកំពុងកាន់ព្រះខ័ន ដោយលុតជង្គង់លើក្បាលសឹង្ហមួយទៀត។ គេឃើញមានសត្វប្រើសមួយងាកក្បាលមកក្រោយ ហើយឈរនៅខាងមុខសឹង្ហ និងដំរី។ នៅសងខាងកំពូលដើមឈើ គេឃើញមានទេវរូបកំពុងហោះលើអាកាសវេហាស៍។ នៅលើផ្តែរគេឃើញមានទេវរូបមួយអង្គទៀតអង្គុយលើក្បាលសឹង្ហ ដែលកំពុងឈរលើជើងពីរយ៉ាងសង្ហា។ ទេវរូបនេះអង្គុយលើកជង្គង់ម្ខាង ហើយដៃស្តាំលើកព្រះខ័នបញ្ឈរឡើង។ រូបចម្លាក់នេះ ត្រូវបានលម្អដោយរូបរុក្ខជាតិ។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 117 5/15/2026 2:10:23 PM

នៅចំកណ្ដាលហោជាងនៃទ្វារខាងជើង ផ្នែកខាងក្នុង គេឃើញមានរូប "**ព្រះក្រិស្ណៈគោវធ៌ន**" ដែលនៅចំកណ្ដាលនៃផ្ដែរ។ តាមរឿងនិទាននៅក្នុង **ភគវត្ត បុរាណ** (X, 25) បានឱ្យដឹងថា បន្ទាប់ពី **ព្រះក្រិស្ណៈ** បានឈ្លោះជាមួយព្រះឥន្ទ្រ ព្រះឥន្ទ្រមានការខឹងសម្បារយ៉ាងខ្លាំងដោយសារមានគេមករំខានក្នុងការតាំងសីល ហើយបានជប់ជាពពកដើម្បីបង្កើតឱ្យមានភ្លៀងផ្គរក្នុងគោលដៅកម្ទេចផែនដី និងចក្រវាល។ ព្យុះភ្លៀង និងព្យុះទឹកកក ព្រមទាំងរន្ទះ និងផ្គរលាន់បានធ្វើឱ្យព្រះគោ **និន្ទ** សត្វគោ និងសត្វពាហនៈដទៃទៀតមានការភ័យខ្លាចយ៉ាងខ្លាំង ហើយរត់មកឱ្យ **ព្រះក្រិស្ណៈ** ជួយ។ **ព្រះក្រិស្ណៈ** បានប្រើវេទមន្ដដើម្បីបញ្ឈប់ និងដាក់ទោសព្រះឥន្ទ្រ ដោយយកដៃម្ខាង ដកភ្នំ **គោវធ៌ន** ហើយទ្រភ្នំនេះពីលើក្បាលក្នុងរយៈពេល ៧ យប់ ៧ ថ្ងៃ ដើម្បីការពារសត្វពាហនៈទាំងអស់កុំឱ្យ រងគ្រោះ។ នៅពេលនោះ ព្រះឥន្ទ្របានទទួលស្គាល់ថាព្រះអង្គចាញ់ឫទ្ធិ **ព្រះក្រិស្ណៈ** ហើយបានតែងតាំង **ព្រះក្រិស្ណៈ** ជា **គោវធ៌ន** ដែលជាអាទិទេពការពារសត្វគោ។ រូបចម្លាក់នៅលើហោជាងប្រាសាទ បង្ហាញ **ព្រះក្រិស្ណៈ** ឈរក្រោមដើមឈើមួយយ៉ាងធំ ដៃឆ្វេងលើកឡើងលើកាន់ភ្នំ **គោវធ៌ន** ដើម្បីការពារគោ និងក្មេងគង្វាលគោឱ្យរួចផុតពីព្យុះភ្លៀង និងរន្ទះបាញ់។

ចំណែកឯចម្លាក់លើផ្ដែរខាងក្រោមវិញ គឺជារូប "**ព្រះវិស្ណុជិះគ្រុឌ**"។ គ្រុឌឈរលើក្បាលរាហ៊ូ ដោយមានទេវរូបពីរព្រះអង្គលើកដៃឈរអមសងខាង។ ព្រះវិស្ណុដែលមានដៃបួនឈរលើខ្នងគ្រុឌ។ រាហ៊ូកាន់កម្រងផ្កានៅដៃទាំងពីរ។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 118 5/15/2026 2:10:23 PM

រូបចម្លាក់នៅលើហោជាងនៃទ្វារខាងកើត គឺ “**ព្រះក្រិស្នៈសម្លាប់សេះកេសិន**”។ តាមរឿងនិទាននៅក្នុង **ភគវត្ត បុរាណ** (X, 37) បានឱ្យដឹងថា **កម្ពស** បានពឹងឱ្យអសុរៈ **កេសិន** មកសម្លាប់ **ព្រះក្រិស្នៈ**។ អសុរៈកេសិន បានប្រែក្រឡាជាសេះដ៏ធំ ហើយបានបង្កើតឱ្យមានវិនាសកម្ម និងភាពជ្រួលច្របល់នៅក្នុងហ្វូងគោ។ ថ្ងៃមួយ សេះកេសិននេះបានដេញខាំ និងដេញទាត់ **ព្រះក្រិស្នៈ**។ **ព្រះក្រិស្នៈ** ចាប់ជើងអសុរៈគ្រវី ហើយបោះទៅយ៉ាងឆ្ងាយ។ រូប **ព្រះក្រិស្នៈ** បានលូកដៃចូលមាត់សេះកេសិន ហើយពង្រីកដៃនេះឱ្យធំ ធ្វើឱ្យអសុរៈកេសិនថប់ខ្យល់ស្លាប់មួយរំពេច។ ឆាកប្រយុទ្ធនេះឆ្លាក់លើផ្ទៃផ្តែរាងត្រីកោណ ដោយមានព្រះក្រិសៈកំពុងប្រយុទ្ធជាមួយសេះ **កេសិន** ដែល **កម្ពស** បញ្ជូនមកដើម្បីសម្លាប់ព្រះអង្គ។ នៅជុំវិញរូបនេះ សិល្បៈករខ្មែរលម្អ ដោយក្បាច់ភ្ញីស្លឹកឈើគួរជាទីគយគន់។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indd 119 5/15/2026 2:10:23 PM

នៅខាងក្រោមហោជាងនេះ មានផ្តែរដែលមានឆ្លាក់រូប “**ព្រះសិវៈ និងអរជុនកំពុងប្រយុទ្ធគ្នា**”។ តាមទេវកថា **មហាភារតៈ** បានឱ្យដឹងថា **អរជុន** ត្រូវបាននីរទេសចូលក្នុងព្រៃជ្រៅ និងត្រូវឆ្លងកាត់នូវដំណើរផ្សងព្រេង និងវិញ្ញាសារាប់មិនអស់ ដើម្បីត្រៀមខ្លួនជួបជាមួយនឹង **ព្រះសិវៈ** ដែលប្រែក្រឡាជា **គត់**។ ដូច្នេះហើយទើបទេវកថានេះមានឈ្មោះថា “**អរជុន និងគត់**” ឬ “**អរជុនគត់**”។ បន្ទាប់ពីបានចាកចេញពីបងប្អូនដើម្បីត្រេចចរក្នុងព្រៃ **អរជុន** បានទៅដីទីរហោស្ថាន ហើយបានស្មឹងស្មាធយ៉ាងហ្មឹងម៉ាត់ ដើម្បីទទួលបាននូវកម្លាំងខ្លាំងក្លា។ ឫសីឃើញដូច្នេះមានការភិតភ័យយ៉ាងខ្លាំង ហើយបានទូលថ្វាយ **ព្រះសិវៈ**។ **ព្រះសិវៈ** បានប្រែក្រឡាជាព្រានព្រៃ **គត់** ដែលរស់នៅតែក្នុងព្រៃបាញ់សត្វជាចំណីអាហារ។ ពេលនោះ ស្រាប់តែមានខ្លាឃ្មុំមួយ ដែលមានកំណើតពីអសុរៈប្រុងនឹងលោតសង្គ្រប់លើ **អរជុន**។ ពេលនោះអរជុនទាញព្រួញបាញ់ភ្លាមដើម្បីការពារខ្លួនតែ **គត់** ក៏បានបាញ់ព្រួញក្នុងពេលតែមួយ ដើម្បីការពារ **អរជុន**។ **អរជុន** បានប្រកែកជាមួយ **គត់** ថា គឺព្រួញរបស់ខ្លួនដែលបាញ់សត្វខ្លាឃ្មុំនេះស្លាប់។ បន្ទាប់ពីការប្រកែកគ្នានេះ **ព្រះសិវៈ** និង**អរជុន** បានចាប់ផ្តើមប្រយុទ្ធគ្នា ហើយ **អរជុន** បានបាញ់អស់ព្រួញទិព្វដែលបាញ់មិនចេះអស់របស់ខ្លួន ហើយធ្នូក៏ត្រូវ **គត់** យកបានទៀត។ គូបដិបក្សទាំងពីរបាន ចាប់ផ្តើមប្រយុទ្ធដៃទល់នឹងដៃ។ ក៏ប៉ុន្តែ នៅពេលដែល **អរជុន** រឹតបំពង់ក **គត់** គាត់មានអារម្មណ៍ថា មានភាពចុកចាប់ខ្លាំងជាងគូប្រកួតរបស់ខ្លួនទៅទៀត។ ការប្រយុទ្ធគ្នាមានសភាពខ្លាំងក្លា បែកផ្សែងបែកភ្លើង ហើយ **អរជុន** ចាប់ផ្តើមមានអារម្មណ៍ហាក់បីដូចជាប្រហោងក្នុងលែងមានជីវិត។ តែ **អរជុន** នៅមានកម្លាំងគ្រប់គ្រាន់ ដើម្បីស្មឹងស្មាធឃើញរូប **ព្រះសិវៈ** (**មហាទេវ**) ក្នុងគោលដៅគោរពប្រណិប័តន៍ព្រះសិវៈ និងសុំឱ្យព្រះអង្គជួយ។ **អរជុន** បានបំពាក់កម្រងផ្កាជូនព្រះសិវៈនៅក្នុងអារម្មណ៍របស់ខ្លួន តែស្រាប់កម្រងផ្កានេះធ្លាក់ចុះលើក្បាល់ **គត់** ទៅវិញ។ នៅពេលនោះទើប **អរជុន** បានដឹងថា **គត់** នេះ គឺជា **ព្រះសិវៈ**។ **ព្រះសិវៈ** មានការពេញចិត្តចំពោះ **អរជុន** ដែលមានសេចក្តីក្លាហាន និងមានការគោរពប្រណិប័តន៍ដល់ព្រះអង្គ ហើយបានប្រគល់ឱ្យអរជុននូវសព្វាវុធទិព្វមួយ។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 120 5/15/2026 2:10:23 PM

នៅកណ្ដាលហោជាងនៃទ្វារខាងជើង មានរូបចម្លាក់ **“ព្រះគ្រិស្នៈសម្លាប់គោអរិស្ដ”**។ តាមរឿងនិទាន នៅក្នុង **ភគវត្ត បុរាណ** (X, 36) បានឱ្យដឹងថា **ព្រះគ្រិស្នៈ** និង **បលរម** បានទៅដល់ **វជ** មានអសុរៈដ៏ធំមួយ បានប្រែក្រឡាទៅជាគោមួយយ៉ាងធំ និងមានស្នែងស្រួច។ គោនេះបានជល់គាស់ដី ដែលជានិមិត្តរូបនៃការបំពារ បំពានលើព្រះធម៌ ដែលធ្វើឱ្យទាំងសត្វ ទាំងមនុស្សបានចាកចេញពីតំបន់នោះ។ **ព្រះគ្រិស្នៈ** ក៏បង្ខំចិត្តធ្វើអន្តរាគមន៍ ក៏ប៉ុន្តែអសុរៈក៏ងាកមកជល់ព្រះគ្រិសៈ។ **ព្រះគ្រិស្នៈ** ក៏ចាប់ស្នែងគោជាប់ កាច់ក្បាលគោជល់ដី ដកស្នែង និងសម្លាប់គោ **អរិស្ដ** តែម្ដង។ នៅលើហោជាងបង្ហាញពី ចម្លាក់រាងត្រីកោណ ដែលលម្អដោយក្បូរក្បាច់រចនារុក្ខជាតិ ព្រះគ្រិស្ណ កំពុងលើកគោ **អរិស្ដ** បោះក្នុងលំហរអាកាស មុននឹងសម្លាប់គោនេះនៅលើដី។ នៅក្រោមហោជាង មានផ្ដែរដែលឆ្លាក់ទេវរូបដៃម្ខាងកាន់ព្រះខ័ន អង្គុយលើរាហ៊ូ។

នៅលើទ្វារដែលបែរមុខទៅទិសខាងត្បូង មានហោជាងដែលឆ្លាក់រូប «**យមរាជជិះក្របី**» ដែលបង្ហាញពីយមរាជ ដៃកាន់ព្រះខ័នកំពុងជិះក្របីអង្គុយនៅលើក្របី ដែលឆ្លាក់លើក្បាលរាហ៊ូ។

នៅលើ លីផ្តែរទ្វារខាងក្រោមមានចម្លាក់«**ព្រះរាមត្រលប់មកអាយុធ្យាវិញ**»។ តាមរឿង **រាមកេរ្តិ៍** ព្រះរាមបានសម្រេចត្រលប់មកផ្ទះវិញ ដើម្បីមកជួបប្អូនប្រុសរបស់ព្រះអង្គព្រះនាម **ភារត:។ ពិភិសនា** បានរៀបចំ រទេះទិព្វ កុស្សបក ដែលអូសដោយសត្វហង្ស សម្រាប់ឱ្យព្រះរាមជិះ។ **ព្រះរាម ព្រះនាងសីតា** និង**ព្រះល័ក្ស** ក៏ឡើងជិះរទេះទាំងអស់គ្នាដោយ មានស្តេចពានរ **សុគ្រីវ** និងកូនទ័ពស្វាឯទៀត **ពិភិសនា** និង

ទីប្រឹក្សារបស់គាត់មកជាមួយផង។ នៅពេលដែលទាំងអស់គ្នា ឡើងជិះរទេះហើយ រទេះទិព្វ **ភុស្សបក** បានហោះឡើងកាត់ពពក បញ្ចេញសំឡេងយ៉ាងខ្លាំង ឆ្លងកាត់ពីលើកន្លែងដែលព្រះរាមបានដើរផ្សងព្រេង។ នៅពេលដែលពួកគេ មកដល់អាយុធ្យា **ព្រះរាម** បានចូលទៅក្នុងទីក្រុងដែលព្រះអង្គនឹងត្រូវបានរៀបចំអភិសេកជាព្រះមហាក្សត្រ។ នៅលើរូបចម្លាក់លើផ្តែរ យើងឃើញ **ព្រះរាម** អង្គុយជាមួយ **ព្រះលក្ស្ម** កាន់ធ្នូ និង**ព្រះនាងសីតា** នៅលើរទេះមួយដែលមានសត្វហង្សបីកំពុងហើរ។ រូបនេះជានិមិត្តរូបនៃរទេះទិព្វ **ភុស្សបក** ដែលហោះនាំ **ព្រះរាម** ទៅផ្ទះវិញ បន្ទាប់ពីបានទទួលជោគជ័យក្នុង **ការប្រយុទ្ធនៅលង្កា**។ រូបនេះដាក់បន្ទុប លើក្បាលរាហ៊ូ ដែលអមដោយបុរស និងស្ត្រីម្នាក់។

នៅលើហោជាងនៃទ្វារខាងក្នុងនៃទ្វារខាងត្បូង មានឆ្លាក់រូប **“ឧមាមហាស្វរ”** គឺរូបភាពនៃ **ព្រះសិវៈ** និងព្រះនាង **ឧមា** ដែលមានឈ្មោះថា **ប៉ាវតី** ឬ **ទេវី** ដែលជាព្រះមហេសីជិះលើគោ **និន្ទ** ជាប្រធានបទដែលគេតែងតែជួបប្រទះជាញឹកញាប់នៅក្នុងចម្លាក់លិបរបស់ខ្មែរ។ ព្រះសិវៈត្រូវបានសិល្បៈករខ្មែរឆ្លាក់មានតែដៃពីរ ដៃមួយកាន់លំពែងមុខបី ឬ គ្រាប់ផ្គាំ ហើយដៃមួយទៀតកាន់ព្រះមហេសីរបស់ព្រះអង្គ។ នៅក្នុងចម្លាក់លិបរបស់ ខ្មែរ ព្រះនាងឧមាអង្គុយពីចំហៀងនៅលើគោ តែពេលខ្លះគេឃើញព្រះនាងបរគោដែរ ដែលមានដៃម្ខាងកាន់ផ្កាឈូក។ មានដើមឈើមួយនៅគ្របពីលើព្រះនាង **ឧមា** និង**ព្រះសិវៈ** ដែលកំពុងជិះគោ **និន្ទ។**

នៅលើផ្តែរទ្វារខាងក្រោម គេឃើញមានរូបចម្លាក់ទេវរូបឈរលើក្បាលសឹង្ហ។ ទេវរូបអង្គុយលើកជង្គង់ម្ខាង ហើយដៃស្តាំកាន់ព្រះខ័ន។ នៅសងខាងមានសឹង្ហមួយគូពាក់កម្រងផ្កាឈរយ៉ាងសង្ហារ។ នៅលើគែមទ្វារ គេឆ្លាក់ក្បាច់ផ្កាឈូក ហើយនៅខាងក្រោមមានរូបឫសីអង្គុយសំពះ។

ថែវខាងឆ្វេង និងថែវខាងស្តាំមានរាងចតុកោណកែង ហើយចុងរបស់វាចាក់ជិតដល់គោបុរៈតែម្តង។ ថែវនីមួយៗត្រូវបានចែកចេញជាបន្ទប់បី។ ជញ្ជាំងខាងក្នុងមានបង្អួចបី ដែលមានចម្រឹងថ្មចំនួន ៧។ នៅខាងចុងជញ្ជាំងមានទ្វារសម្រាប់បូនីយជនអាចចូលទៅកាន់បន្ទប់ចុងបំផុត។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 124 5/15/2026 2:10:25 PM

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 125 5/15/2026 2:10:25 PM

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 126 5/15/2026 2:10:26 PM

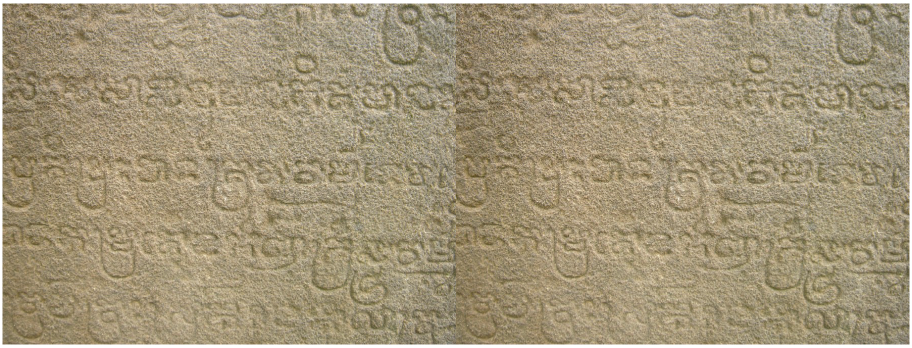

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 127 5/15/2026 2:10:26 PM

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 128 5/15/2026 2:10:27 PM

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 129 5/15/2026 2:10:27 PM

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 130 5/15/2026 2:10:28 PM

៣.១.៤.៣.១. វិថីឆ្ពោះទៅកាន់គោបុរៈទី២

នៅទល់មុខព្រះបរមរាជវាំង មានព្រះលានដ៏ធំមួយដែលមានលក្ខណៈស្រដៀងនឹងព្រះលាននាគរាជនៅមុខគោបុរៈទី៥ដែរ ដែលប្រើប្រាស់ជាវិថីឆ្ពោះទៅកាន់គោបុរៈទី ២។ នៅអមសងខាងវិថីនេះ នៅខាងក្រៅមាននាគរាជក្បាលប្រាំពីរមួយគូរ សណ្ដូកតាមបណ្ដោយនៃព្រះលាននិងខាងក្នុងមានដាំបង្គោលសីមា ដូចវិថីដទៃទៀតដែរ។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 131 5/15/2026 2:10:28 PM

៣.១.៤.៤. គោបុរៈទី ២

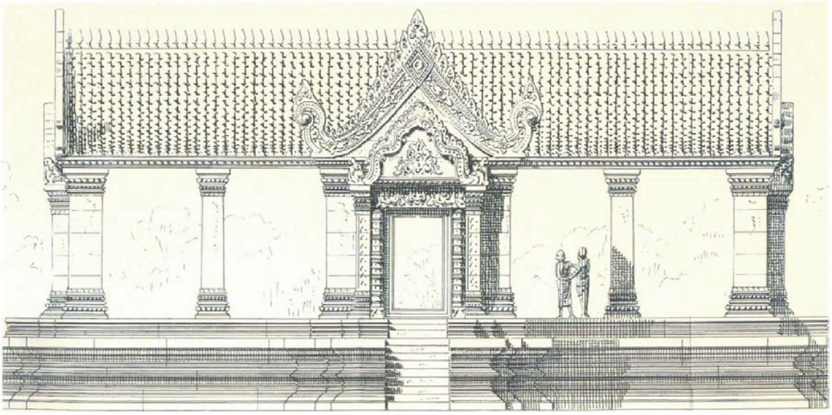

រូបគំនូរនៃគោបុរៈទី ២ ដោយលោក ***ហង់រី ប៉ារម៉ង់ទីយេ***

នៅចុងវិថីនេះ មានជណ្ដើរឡើងគោបុរៈទី ២ ដែលមានរាងជាកាកបាទ។ នៅអមសង ខាងគោបុរៈទី ២ មានសាល ដែលមានរាងជាកែង (ឬ អក្សរអិល (L))ដែលសាងសង់ឡើង របៀបជាថែវព័ទ្ធជុំវិញ។ នៅចំកណ្ដាលទីធ្លានៃគោបុរៈទី ២ មានប្រាសាទមួយយ៉ាងធំ ដែល គេហៅថា **ម៉ាន់ដាផា** (Mandapa) ដែលលោក **ហ្សកសឺដែស** យល់ឃើញថាគឺជា *«សិល្បៈនៃរចនាបថដើមសម័យអង្គរ ដែលមានឥទ្ធិពលខ្លះពីសិល្បៈនៃរចនាបថ បាពួន»*។

ក្រុមប្រាសាទទាំងនេះ មានគោបុរៈកណ្ដាល ថែវខាងឆ្វេង និងថែវខាងស្ដាំ ប្រាសាទ ពន្លា **ម៉ាន់ដាផា** និងសាលាធម៌ខាងឆ្វេង និងខាងស្ដាំ។ ផ្ដែរភាគច្រើននៃគោបុរៈនេះ មាន លម្អដោយក្បូរក្បាច់រចនាជារុក្ខជាតិ ដែលមានទេវរូបមួយអង្គអង្គុយលើរាហ៊ូ ឬ កល ដៃកាន់ ព្រះខ័នលើកឡើងលើ។

គោបុរៈខាងមុខ មានរាងកាកបាទដែលមានប្រកទ្វារចំនួន៤បែរមុខទៅគ្រប់ទិស។ ទ្វារខាងជើង និងខាងត្បូងមានបង្អួចពីរ។ ចំណែកឯប្រកទ្វារខាងជើង និងខាងត្បូងមាន ទ្វារពីរនិងមានបង្អួចមួយដែលមានចម្រឹងថ្មចំនួន ៥។ សាលកណ្ដាលមានបង្អួចប្រាំមួយ លើ ជញ្ជាំងខាងជើង និងបង្អួចចំនួន ៤ ដែលមានចម្រឹងថ្មចំនួន ៥ នៅជញ្ជាំងខាងត្បូង។ ទ្វារ ទាំងអស់នេះមានក្បូរក្បាច់រចនារុក្ខជាតិដែលមានទេវរូបមួយអង្គអង្គុយលើរាហ៊ូ ដោយដៃ កាន់

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 132 5/15/2026 2:10:28 PM

ព្រះខ័នលើកឡើងលើ។ នៅលើបង្គោលសសរទាំងសងខាងមានសិលាចារឹកខ្មែរជំនាន់ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១។**

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 134 5/15/2026 2:10:30 PM

ថែវខាងស្តាំ និងថែវខាងឆ្វេង- មានរាងជាចតុកោណជាប់នឹងទ្វារខាងកើត និងទ្វារខាងលិចនៃគោបុរៈខាងមុខដែលមានជញ្ជាំងគ្មានបង្អួច។

ប្រាសាទពន្លា ម៉ាន់ដាផា មានរាងជាចតុកោណកែងដែលមានទ្វារមុខ។ពន្លានេះមានបង្អួចបីនៅសងខាងដែលមានចម្រឹងថ្មចំនួន ៥។ នៅកណ្តាលវិហារកណ្តាលមានសសរពីរជួរ ហើយមួយជួរមានសសរចំនួន ៤ កម្រាលខាងក្រោមនៃវិហារកណ្តាលមានសភាពល្អស្អាតជាងកន្លែងដទៃទៀត។ រូបចម្លាក់មានក្បូរក្បាច់ជារុក្ខជាតិ និងមានក្បាច់រាងជាផ្កាឈូក។ **ម៉ាន់ដាផា** គឺជាស្ថាបត្យកម្មឥណ្ឌាបុរាណដែលជា ពន្លា ដែលមានសសរច្រើន សម្រាប់ជាទីសក្ការៈបូជារបស់សាសនិកជន ហើយដែលតភ្ជាប់ទៅនឹងប្រាង្គប្រាសាទកណ្តាល។ គេប្រើប្រាស់ **ម៉ាន់ដាផា** សម្រាប់លេងភ្លេង រាំបន់ស្រន់ដល់អាទិទេព ឬ សម្រាប់រៀបចំពិធីខាងផ្នែកសាសនា។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 135 5/15/2026 2:10:30 PM

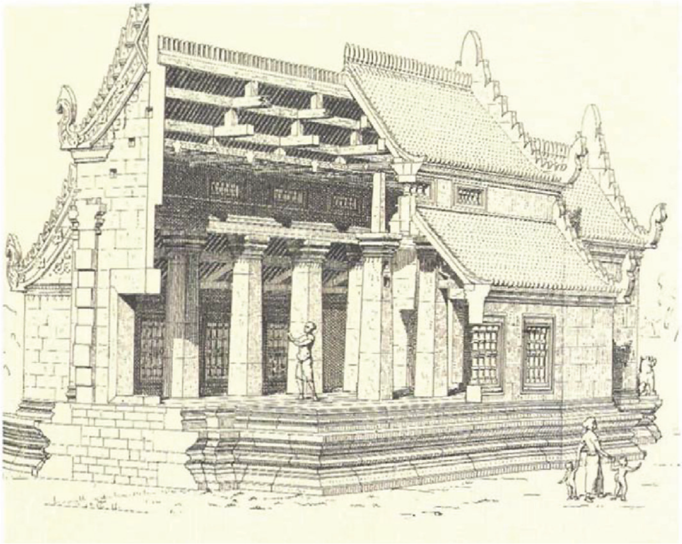

រូបគំនូរនៃ ម៉ាន់ដាផា ដោយលោក ហង់រី ប៉ារម៉ង់ទីយេ

៣.១.៤.៤.១. បណ្ណាល័យ

នៅខាងឆ្វេង និងខាងស្តាំនៃប្រាសាទពន្លា **ម៉ាន់ដាផា** តាមផ្លូវចូលគោបុរៈទី ១ មានបណ្ណាល័យចំនួនពីរទល់មុខគ្នាមានដំបូលប្រក់ក្បឿងបីជាន់ដែលបុព្វបុរសខ្មែរជំនាន់ដើមប្រើប្រាស់ដើម្បីដម្កល់ទុកនូវគម្ពីរសាសនាសំខាន់ៗ។ នៅលើហោជាងខាងក្រោមនិងនៅលើផ្តែរនៃបណ្តាល័យខាងកើត (នៅខាងស្តាំដៃ) មានរូបចម្លាក់ **«ព្រះឥន្ទ្រជិះដំរីក្បាលបី»**។ ចំណែកឯរូបចម្លាក់នៅលើហោជាងនិងផ្តែរនៃបណ្ណាល័យខាងលិច (នៅខាងឆ្វេងដៃ) ក៏មានរូបចម្លាក់ដូចនៅលើហោជាង និងផ្តែរនៃបណ្ណាល័យខាងកើតដែរ។

៣.១.៤.៥. គោបុរៈទី ១

បន្ទាប់ពីចូលទៅក្នុងគោបុរៈទី១ យើងឃើញមានប្រាង្គប្រាសាទមួយនៅកណ្តាលទីធ្លា ដែលនៅខ្ពស់ជាងគេ សម្រាប់ជា **និវេសនដ្ឋានរបស់ព្រះអាទិទេព** ដែលជាកន្លែងសក្ការៈធំបំផុតសម្រាប់លទ្ធិទេវរាជ។ បន្ទាប់ពីការរៀបចំអភិសេក **សិវលិង្គ** រួចមក អាត្ម័នពិសិដ្ឋរបស់ព្រះរាជាបានទៅសណ្ឋិតនៅក្នុងសិវលិង្គនេះ ដែលជាតំណាងព្រះឥសូរផង និងជាតំណាងព្រះរាជាផង និងត្រូវគេយកទៅតម្កល់លើព្រះវិហារនេះឯង។ ដូច្នេះហើយទើប

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 137 5/15/2026 2:10:31 PM

ព្រះបាទ **យសោវរ្ម័នទី ១** បានរៀបចំកសាងប្រាសាទព្រះវិហារនេះឡើងនៅសតវត្សទី ៩ ដើម្បីឧទ្ទិសថ្វាយដល់ព្រះអាទិទេពភ្នំគឺ **សិខរិស្វារ។ សិវលិង្គ** នេះត្រូវដម្កល់នៅប្រាង្គកណ្ដាលដែលគេចាត់ទុកថានៅចំស្នូលនៃចក្រវាល។ ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ ក្រោយពីការធ្វើពិធីអភិសេក “**ពិធីទេវរាជ**” នេះហើយ ព្រះរាជាក៏មានឋានៈជា **ចក្រវ៉ាតីន** (ស្ដេចចក្រវាល) ដែលជាព្រះឥសូរបែងភាគដែលមានអំណាចអាចគ្រប់គ្រងទៅលើសព្វសត្វ ហើយបញ្ញារបស់ព្រះរាជា គឺជាបញ្ញារបស់អាទិទេព។ ទីសក្ការៈបូជាចុងក្រោយនេះ មានគោបុរៈខាងមុខ **តាវល័យ** ថែវខាងឆ្វេង ថែវខាងស្ដាំ និងគោបុរៈខាងក្រោយ។

គោបុរៈខាងមុខមានរាងចតុកោណកែងដែលមានទ្វារមុខនិងទ្វារក្រោយ។ ដំបូលពីមុនមានប្រក់ក្បឿង។ ជញ្ជាំងខាងជើងមានទ្វារបី ទ្វារកណ្ដាលភ្ជាប់ទៅនឹងផ្លូវដែលនាំទៅដល់ផ្លូវខាងក្រោយនៃប្រាសាទកណ្ដាល **ម៉ាន់ដាផា** នៃគោបុរៈទី២។ រូបចម្លាក់នៅលើហោជាងនិងនៅលើផ្ដែរនៃទ្វារទាំងពីរ មានរូបទេវរូបលុតជង្គង់លើក្បាលរាហ៊ូ។ គោបុរៈនេះមានបង្អួចចំនួន ៤ ដែលមានចម្រឹងថ្ម។ នៅតាមជញ្ជាំងខាងត្បូងមានទ្វារចំនួន ៤ ដែលអាចឱ្យគេឆ្លងទៅព្រះលាននៃ **តាវល័យ។**

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 138 5/15/2026 2:10:31 PM

ភវល័យ គឺជាប្រាង្គប្រាសាទកណ្ដាលដែលមានថែវព័ទ្ធជុំវិញ។ ថែវព័ទ្ធប្រាង្គនេះភ្ជាប់ទៅនឹងប្រាសាទពន្លា **ម៉ាន់ដាន់ផា** ដែលនៅខាងមុខទិសខាងជើង។ ជើងទម្រនៃ **ភវល័យ** និង**ម៉ាន់ដាផា** មានផ្ទាក់ក្បូរក្បាច់រចនាដូចគ្នា។ ប្រាង្គកណ្ដាលនេះនៅមានសភាពល្អតែពាក់កណ្ដាលប៉ុណ្ណោះ មួយកំណាត់ខាងក្រោយបាក់បែក ខ្ទេចខ្ទីអស់ហើយនៅសល់តែគំនរថ្មកំពស់ជាងបីម៉ែត្រ។ មួយកំណាត់ខាងមុខដែលនៅល្អមានទ្វារបី គឺទ្វារមុខខាងជើង ទ្វារចំហៀងខាងកើត និងទ្វារចំហៀងខាងលិច។ នៅលើហោជាងនៃទ្វារមុខទិសខាងជើងយើងឃើញមានរូបចម្លាក់ «**ព្រះសិវៈរាំ**» យ៉ាងសង្ហារ។ **ព្រះសិវៈ**នេះ មានដៃចំនួន១០។ ដៃស្ដាំពីរខាងលើលើកដៃសំពះពីលើក្បាល ដៃស្ដាំពីរខាងក្រោមកាន់ដំបងមួយយ៉ាងវែងដែលអាចជាស្នមុខបី។ ក្នុងចំណោមដៃឆ្វេងរបស់ព្រះសេវៈ មានតែដៃបីប៉ុណ្ណោះដែលនៅសេសសល់ ចំណែកដៃពីរទៀតបែកបាក់បាត់ទៅហើយ។ កាយវិការដ៏ចម្លែកនៃរូបចម្លាក់នេះ គឺព្រះសិវៈរាំនៅលើក្បាលដំរីមួយដែលមានក្បាលធំ ស្លឹកត្រចៀកឡើងបើកកំប៉ាងហើយប្រមោយរបស់វាដាក់លើក្បាលរបស់រាហ៊ូដែលពាំកម្រងផ្កា។ រូបចម្លាក់នេះអាចពិពណ៌នាពីទេវកថាពាក់ព័ន្ធនឹងព្រះសិវៈសម្លាប់ **ភចសុរៈ** គឺជាអសុរៈដែលប្រែក្រឡាខ្លួនជាដំរី។ នៅព័ទ្ធជុំវិញព្រះសិវៈ គេឃើញមានក្បូរក្បាច់រចនាតាមលក្ខណៈរុក្ខជាតិសម្រាប់លម្អហោជាង។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 139 5/15/2026 2:10:32 PM

នៅលើផ្តែខាងក្រោម គេឃើញមានទេវរូបអង្គុយលើក្បាលរាហ៊ូដែលចាប់ជើងសត្វមករ ដែលបៀមសំណុំស្លឹកឈើមានមែកសាខាដែលជាក្បាច់រចនាដ៏ប្រណិតលម្អ **ភវាល័យ** នេះ។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 140 5/15/2026 2:10:32 PM

ថែវខាងឆ្វេង និងថែវខាងស្តាំ ត្រូវបានសាងសង់ឡើង ដើម្បីភ្ជាប់ជញ្ជាំងនៃទ្វារខាងមុខនិងទ្វារខាងក្រោយនៃគោបុរៈខាងមុខ ជាមួយនឹងជញ្ជាំងនៃទ្វារខាងមុខ និងទ្វារខាងក្រោយនៃគោបុរៈខាងក្រោយ។ កំពែងថែវនេះ ម្ខាងមានជញ្ជាំងបិទជិត ហើយម្ខាងទៀតមានទ្វារសម្រាប់ចេញចូលទៅកាន់ **គទល័យ**។ ហោជាង និងផ្តែរនៃថែវនេះមានរូបចម្លាក់ទេវរូបអង្គុយបញ្ឈរជង្គង់។ ក៏ប៉ុន្តែ នៅលើទ្វារបញ្ឆោតទាំងបួនខាងនៃជញ្ជាំងខាងក្រៅ ជាប់នឹងទ្វារខាងមុខ និងទ្វារខាងក្រោយនៃគោបុរៈខាងមុខ និងគោបុរៈខាងក្រោយ ក៏មានរូបចម្លាក់ទេវរូបដែរ តែមានថែមក្បាលរាហ៊ូនៅពីក្រោមទេវរូបទៀត។ ក៏ប៉ុន្តែ មានករណីលើកលែងចំពោះហោជាងនៃទ្វារជាប់នឹងទ្វារខាងជើងនៃគោបុរៈខាងមុខ គេឃើញមានរូបចម្លាក់នៃទេវរូបរាំកណ្តាលក្បាលនៃនាគរាជចំនួនប្រាំមួយ។ជញ្ជាំងខាងក្នុងនីមួយៗមានបង្អួចចំនួន ២០ តែគ្មានទ្វារឬជណ្តើរឡើយ។ ដំបូលនៃថែវខាងឆ្វេង និងថែវខាងស្តាំ មានប្រក់ថ្មភក់រាងរួញអង្កាញ់ៗដូចជាក្បឿង។ នៅលើផ្តែរនៃទ្វារបញ្ឆោតខាងក្រៅផ្នែកឥសាន្តនៃថែវ មានចម្លាក់ «**ព្រះគ្រិស្នៈបង្រ្ខាបនាគរាជ កលិយ**» ដូចនៅគោបុរៈទី ៤ ដែរ។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 141 5/15/2026 2:10:32 PM

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 142 5/15/2026 2:10:33 PM

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 144 5/15/2026 2:10:34 PM

ផ្តែរនៅលើទ្វារខាងលិច នៅមានសភាពល្អដូចដើម។ នៅលើផ្តែរនេះ គេឃើញមានរូបចម្លាក់ទេវរូបអង្គ អង្គុយលើកជង្គង់ម្ខាង ដៃស្តាំកាន់ព្រះខ័ន ហើយអង្គុយលើក្បាលរាហ៊ូ ដែលកាន់សំណុំផ្កា និងមែកឈើដែលខ្ទាក់ចេញពីមាត់មក ដែលជាក្បាច់លម្អផ្តែរ ដែលយើងឃើញជាញឹកញាប់។

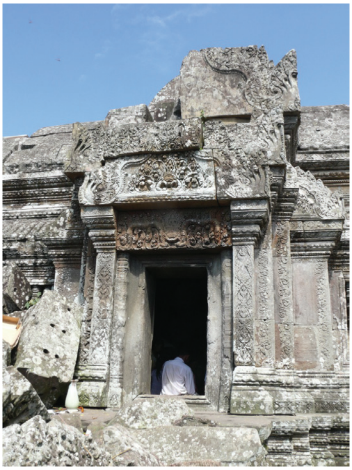

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 145 5/15/2026 2:10:34 PM

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 148 5/15/2026 2:10:36 PM

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 149 5/15/2026 2:10:37 PM

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 150 5/15/2026 2:10:37 PM

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 153 5/15/2026 2:10:38 PM

៣.២. ពយតាឌី

នៅខាងក្រៅកំពែងថែវព័ទ្ធជុំវិញ **ភវាល័យ** គេឃើញមានប្រាសាទពីរទៀតនៅអម។ នៅពីក្រោយកំពែងថែវ **ភវាល័យ** មានព្រះលានថ្ម ដែលមានទំហំ ៤៤ ម៉ែត្រ គុណនឹង ៥០ ម៉ែត្រ ដែលមានជម្រាលឡើងលើ។ គឺនៅកន្លែងនេះហើយដែលគេឃើញមានរានទេវតា និងកន្លែងសម្រាប់បន់ស្រន់ដល់តាឌី ដែលប្រជាជនយើងមានជំនឿថាមានអំណាចស័ក្តិសិទ្ធិក្រៃលែង។ បើមើលទៅក្រោម យើងឃើញនូវវាលទំនាបខ្មែរយ៉ាងស្រស់បំព្រងគួរជាទីបេតី។ ទេសចរដែលឈរនៅលើថ្មត្រង់ **ពយតាឌី** មានអារម្មណ៍ថាហាក់បីដូចជាហោះនៅលើអាកាសវេហាស៍ដូច្នេះដែរ។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 156 5/15/2026 2:10:39 PM

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 158 5/15/2026 2:10:40 PM

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 159 5/15/2026 2:10:41 PM

ឯកសារពិគ្រោះ

១- ឯកសារជាស្នាដៃនិពន្ធ

ក. ឯកសារជាភាសាខ្មែរ

១- **ត្រឹង ងា** (លោក): *ប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ (ពីដើមដល់ការបោះបង់ក្រុងអង្គរ)* ភាគទី ១ គ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពផ្សាយអង្គរ ភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០៨

២- **ត្រឹង ងា** (លោក): *ប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ (ពីការកសាងរាជធានីចតុមុខដល់ចុងរជ្ជកាលព្រះបាទ ស៊ីសុវត្ថិ មុនីវង្ស) ភាគទី ២* គ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពផ្សាយអង្គរ ភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០៨

៣- **ត្រឹង ងា** (អ្នកស្រី): ***អរិយធម៌ខ្មែរ*** គ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពផ្សាយអង្គរ ភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០៨

៤- **ដេវិឌ ឆាណ្ឌ្លឆ័រ**: *ប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ* ចេញផ្សាយលើកទី២ ភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០៥

៥- **ម៉ៃឃឿល វិកឺរី ហ្វ្រេដេរិច**: *ទីក្រុងអង្គរ ជំហរអារ្យធម៌ខ្មែរ* មជ្ឈមណ្ឌលឯកសារស្រាវជ្រាវអារ្យធម៌ខ្មែរ ភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០៣

៦- **មីសែល ត្រាណេ**: *វប្បធម៌ អារ្យធម៌ អង្គរបុរី ពីស.វ.ទី១ ដល់ ស.វ.ទី៦ នៃ គ.ស.* ភ្នំពេញ ឆ្នាំ២០០៣

៧- **មីសែល ត្រាណេ**: *ប្រវត្តិសាស្ត្រនៃកម្ពុជា: អាណាចក្រចេនឡា (ស.វ.ទី៦ ដល់ទី៨)* ភ្នំពេញ ឆ្នាំ ១៩៩៨

៨- **មីសែល ត្រាណេ**: *ប្រវត្តិសាស្ត្រនៃកម្ពុជា អាណាចក្រភ្នំ (ស.វ.ទី១ ដល់ ទី៦)* ភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០២

៩- **មីសែល ត្រាណេ**: *ប្រវត្តិសាស្ត្រនៃកម្ពុជា សង្គមខ្មែរក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី ៧* ភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០៣

១០- **មីសែល ត្រាណេ**: *វប្បធម៌ អារ្យធម៌ខ្មែរ អំពីសាសនាខ្មែរតាំងពីសម័យបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រ (សង្ខេប)* ភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០៤

១១- **មីសែល ត្រាណេ**: *ប្រវត្តិសាស្ត្រនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ចក្រភពកម្ពុជទេសពីស.វ.ទី៩ ដល់ ស.វ.ទី១៣ នៃគ.ស.* ភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០៦

១២- **មីសែល ត្រាណេ**: *មត៌កវប្បធម៌មន-ខ្មែរ តាមរយៈសិល្បៈ និងបុរាណវិទ្យា ភាគ ១* ភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០៦

១៣- **មីសែល ត្រាណេ**: *អំពីប្រភពវប្បធម៌ខ្មែរ* ភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០៨

១៤- **មីសែល ត្រាណេ**: *ប្រាសាទភ្នំព្រះវិហារ ស្ថាបត្យកម្មប្រាសាទបុរាណខ្មែរ* សាកលវិទ្យាល័យ ន័រតុន ភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០៩

១៥- **អាដេម៉ារ ឡឺក្លែរ**: *ប្រវត្តិសាស្ត្រប្រទេសកម្ពុជា ចាប់តាំងពីសតវត្សទី ១ នៃគ្រិស្តសករាជហូតមក* បណ្ណាគារអង្គរ ភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០៤

១៦- **ហ្សក គ្រោស្លីយេ**: *គំនូរខ្មែរទាំង ៧៦* មជ្ឈមណ្ឌលឯកសារស្រាវជ្រាវអារ្យធម៌ខ្មែរ ភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០៣

១៧- **ចាន់ ស៊ីម**: *សៀវភៅជំនួយស្មារតី សម្រាប់រៀនគូរ និងចម្លាក់ដោយខ្លួនឯង* ២ ភាគ ភ្នំពេញ គ្មានឆ្នាំ

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 162 5/15/2026 2:10:41 PM

១៨- ថាច់ វ៉ាន់ផាត និងកែវ សុគុន: *អាទិទេពក្រុងអង្គរ* ភ្នំពេញ គ្មានឆ្នាំ

១៩- មួង សកុណារី: *នយោបាយ និងសេដ្ឋកិច្ច ក្នុងរាជ្យព្រះបាទសូរ្យវរ្ម័នទី១* សារណា ក្នុងការបំពេញយកបរិញ្ញាប័ត្របុរាណវិទ្យា សាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទវិចិត្រសិល្បៈ ភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០៦

ខ. ឯកសារជាភាសាបរទេស

Angkor et dix siècles d'art khmer. Réunion des Musées Nationaux. Paris 1997, English version: Angkor and ten centuries of Khmer Art, National Galery of Art, Washington, 1997.

Aymonier, Étienne. *Le Cambodge,* 3 vols, Paris, 1900-1904; An English version: *The Khmer Heritage in Thailand,* translated by W.E.J. Tips, White Lotus Press, Bangkok, 1999.

Barth, August. Emres, vol. I, Paris, 1914.

— et Bergaingne, Abel. *Inscriptions sanskrites du Champa et du Cambodge*, Paris, 1885-93.

Bernon, Olivier de, 'A propos du retour des bakous dans le palaisroyal de Phnom Penh' in *Études thématiques 6, Renouveaux religieux en Asie*, EFEO, Paris, 1997, pp. 33-58;

— 'Le Buddh Damnáy', note sur un texte apocalyptique khmer' *BEFEO 84*, 1994, pp. 83-96;

— 'Note sur l'hydraulique théocratique angkorienne', *BEFEO 84*, 1997, pp. 340-348;

— 'Le plus ancien édifice subsitant de Phnom Penh: une tour ankorienne sise dans l'enceinte de Vatt Unnalom' *BEFEO 88*, 2001, pp. 248-60;

Bizot, François, (éd.) La consécration des statues et le culte des morts' in *Recherches nouvelles sur le Cambodge*, pp. 101-39, EFEO, Paris, 1994.

Bhattacharya, Kamleswar, *Les religions brahmaniques dans l'ancien Cambodge, d'après l'épigraphie et l'iconographie,* EFEO 49, Paris, 1961.

Boisselier, Jean, Le Cambodge, Paris, éd. Picard, 1966;

— La *statuaire du Champa*, EFEO, Paris, 1963;

– *Tendances de l'art khmèr: Commentaires sur 24 chefs-d'œuvre du Musée de Phnom Penh,* Presse Universitaires de l'rance, Paris, 1956;

– *Studies on the Art of Ancient Cambodia,* Translated and edited byNatasha Eilenberg and Robert Brown. Reyum Publishing, Phnom Penh, 2008.

Briggs, L.P. *The Ancient Khmer Empire*, White Lotus Press, Bangkok, 1999.

– *The Genealogy and Successors of Sivacharya. Supression of the Great Sacerdotal Families by Suryavarman I.*

Chandler, David P., A History of Cambodia, Westview Press, Boulder, also Oxford UK, 1993;

– *The I and and People of Cambodia*, Harper Collins Publishers,New York, 1991;

– *Facing the Cambodian Past,* Silkworm Books, Chaiang Mai, 1996.

Clark, J. *Bayon: New Perspectives*, River Books, Bangkok, 2007.

– Coedès, George, *Articles sur le pays Khmer,* EFEO, Paris, 2 vols, 1989 and 1992;

– *Les états bindonisés d'Indochine et d'Indonésie,* Paris, 1948, reprinted by Editions E. de Boccard, Paris, 1964; An English version: *TheIndianized States of South-East Asia,* East-West Center Press, 1968.

– *Inscription du Cambodge*, 8 vols, EFEO, 1937-1966;

– 'Les stèles de Sdok Kak Thom, Phnom Sandak et Prah Vihar' BEFEO 43, p. 56ff. (APK II, pp. 167-265);

– *Un Grand Roi du Cambodge-JAYAVARMAN VII*; traduit du français en cambodgien par Kromkar Choum Mao, Éditions de la Bibliothèque Royale, 1935.

– *Les peuples de la péninsule indochinoise: Histoire et civilisation,* Dunod, Paris, 1962; reprint, Cedoreck, 2001.

Coral-Remusat, G. de, *L'Art khmer. Les grandes étapes de sonévolution*. Études d'art et d'éthnologie asiatiques I, Paris, 1951 (2 èmeédition).

Dagens, Bruno, *Les Khmers*, Les Belles Lettres, Paris, 2003;

– 'Étude sur l'inconographie du Bayon (frontons et linteaux)' *Arts Asiatiques,* 1969, pp. 123-67;

– *Traités, temples et images du monde indien: Études d'bistoire et d'archéologie; Articles rassemblés par M.-L. Barazer-Billoret et V.Leferre,* Institut Français de Pondichéry et Presses SorbonneNouvelle, Paris, 2005.

Dalsheimer, Nadine, *Les collections du musée national de Phnom Penb: L'art du Cambodge ancien,* EFEO, Paris, 2001.

Delaporte, Louis, *Voyage au Cambodge*, Librairie Delagrave, Paris, 1880; republić par Maissonneuve & Larose, Paris, 1999.

Dumarçay, Jacques, *Histoire architecturale du temple du Bayon*. PEFEO, 1973;

— 'L'hydrolique khmère' in *Angkor et dix sciècles d'art khmer,* pp.93-100.

Finot, Louis, 'Dharmaçâla au Cambodge' BEFEO 25, pp. 417-22;

— 'L'Inscription de Preah Khan' BEFEO 4, pp. 672-5;

— 'L'Inscription d'Angkor BEFEO 25, pp. 289-407;

— *L'origine d'Angkor,* Editions de l'institut bouddhique, Phnom Penh, 1956.

Finot, Parmentier et Goloubew, Le temple *d'Içvârapura,* Mémoiresarchéologiques, EFEO, Paris 1926, translated by J.II. Stape, *A Guide to the Temple of Banteay Srei*, White Lotus Press, Bangkok, 2000.

Frédéric, Louis, *La vie quotidienne dans la péninsule indochinoise à l'époque d'Angkor (800-1300),* Hachette, Paris, 1981.

Giteau, Madelaine, *Iconographie du Cambodge post-Angkoréenne,* EFEO, Paris, 1975;

— *Histoire du Cambodge,* Didier, Paris, 1957;

— *Histoire d'Angkor,* Kailash Éditions, Paris, 1999.

Glaize, Maurice, *Les Monuments du Groupe d'Angkor,* Adrien-Maisonneuve, Paris, 1963; new edition 1993, entitled Angkor.

Goloubew, Victor, 'Le cheval Balaha' *BEFEO 27,* pp. 223-38;

Grenier, François, 'Chronique royale du Cambodge' *J/A 18, 1871, pp.36-85* and *J/A 20, 1872, pp. 112-44.*

Groslier, Bernard P., *Angkor et le Cambodge au XVIe sciècle d'après les sources portugaises et espagnoles, Pris,* 1958; An English version: *Angkor and Cambodia in the Sixteenth Century According to Portuguese and Spanish Sourves,* Orchid Press, Bangkok, 2006;

— *Indochine, carrefour des arts,* Albin Miche, Paris, 1961;
— Etude sur le temps passé à la construction d'un grand temple khmer' *BEFEOXXXV,* PP. 57-68;
— Inscription du Bayon' EFEO, Paris, 1973;
— 'Mélanges sur l'Archéologie du Cambodge' EFEO, Paris, 1997.

Guillon, Emmanuel, *Cham Art,* River Books, Bangkok, 2001;
— *The Mons, a civilization of Southeast Asia,* English translation from the French by James V. Di Crocco, The Siam Society, Bangkok, 1999;

Higham, Charles, *The Civilization of Angkor,* Weidenfeld & Nicolson, 2001.

Ishizawa, Yoshiaki and Marui, Masako, La découverte de 274 sculptures et d'un caitya bouddhiques lors des campagnes de fouilles de 2000 et 2001 au temple de Banteay Kdei à Angkor', *Arts asiatiques,* 57, 2002, pp. 206-17.

Jacob, Judith, *The traditional literature of Cambodia,* OUP, London, 1996;
— and Kuoch Haksrca, trans., *Reamker, The Cambodian Version of the Ramayana,* RAS, London, 1986;

Jacques, Claude. "La carrière de Jayavarman II' *BEFEO 59,* pp. 205-20;
— 'L'emplacement d'Aninditapura & la carrière de Jayavarman II *BEFEO 59,* pp. 193-220;
— 'Les noms posthumes des rois dans l'ancien Cambodge' in *Fruits of Inspiration,* eds. Klokke, M and Herbert Groningen van Kooij. Forsten, 2001, pp. 1991-8;
— Angkor, Bordas, Paris, 1990.
— 'Études d'épigraphie cambodgienne. La stèle du Baphuon, K583', *BETEO 63,* 1976, pp. 351-368;
— (ed.) *Etudes épigraphiques sur le pays Cham* de Louis Finot, Édouard Huber, George Coedès et Paul Mus, ELEO, Paris, 1995;
— and Michael Freeman, *Angkor, Citadels and Palaces,* River Books, Bangkok, 1997; French edition: *Angkor: Résidences des dieux,* Ed. Olizane, Geneva, 2001.
— and Lafond, P., *The Khmer Empire: Cities and Sanctuaries from the 5th to the 13th Century.* River Books. Bangkok, 2007.

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 166 5/15/2026 2:10:41 PM

Keo, Pich et Nicola Smith, *La Statuaire Khmère en Pierre: miniguide des principaux styles d'art khmer à travers les scultures,* Musée National duCambodge, Phnom Penh, 1996.

Khin Sok, *L'annexation du Cambodge par les Vietnamiens au XIXesiècle d'après les du vénérable Batum Baramey Pich,* You Feng, Paris, 2002;

— *Histoire du Cambodge de la fin du XVIe au début du XVIIIe,* EFEO, Paris, 1995;

— *Le Cambodge entre le Siam et le Vietnam (de 1775-1860),* EFEO, Paris, 1991;

— *Chroniques ruyales du Cambodge (de Bana Yat à la prise de Lanvaek),* EFEO, Paris, 1988.

Khoo, James, (ed.) *Art and Archaeology of Fu Nan: Pre-Khmer Kingdom of the Lower Mekong Valley,* Orchid Press, Bangkok, 2003.

Khun Samen, *Prasat Preah Vihear*, Japan Printing House, Phnom Penh, 2008;

— *The New Guide to the National Museum Phnom Penh,* Printing House Ariyathoar, Phnom Penh, 2006.

Klairung Amratisha, *The Cambodian novel, a study of its emergence and development,* presented for the degree of Doctor of Philosophy of the University of London (School of Oriental and African Studies), 1998.

Leclère, A., Cambodge: *fêtes civiles et religieuses,* Imprimerie nationale, Paris, 1916;

— *Histoire du Cambodge,* Paris, 1914.

Le Bonheur, A. *Angkor. Temples en Péril,* Herscher, 1989

Lunet de Lajonquière, É. *Inventaire descriptif des monuments duCambodge,* Tome I et II, Phnom Penh, 2003.

Malleret, Louis, L'archéologie du delta du Mékong: L'exploration archéologique et les fouilles d'Oc-éo. Paris: PEFEO: XLIII-1, 1959;

— L'archéologie du delta du Mékong: L'exploration archéologique et les fouilles d'Oc-éo. Paris: PEFEO: XLIII-2. 1960

— L'archéologie du delta du Mékong: La culture du Fou-nan. Paris: PEFEO: XLIII-3. 1962

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 167 5/15/2026 2:10:41 PM

— L'archéologie du delta du Mékong: Le Cisbassac. Paris: PEFEO: XLIII-4. 1963.
— Marchal, Henri, 'Kutisvara' *BEFEO 37,* pp. 333-46;
— 'Le dégagement de Prasad Kok Po' *BEDEO 37,* pp. 361-78.

o'Naghten, Hedwige Multzer, *Les Temples du Cambodge: Architecture et Espace sacré*, Geuthner, Paris, 2000.

Parmentier, Henri, *L´Art khmer primitif.* Paris: PEFEO, 1927;
— *History of Khmer Architecture.* Eastern Art 3:141-179; 1931;
— Complément à l'art khmer primitive. BEFEO 35, 1935;
— *L'art architectural Hindou dans l'Inde el en Extrême-Orient.* Paris: Van Oest, 1948.

Roveda, Vittorio, *Khmer Mythology,* Bangkok, 1997;
— *Preah Vihear,* River Books, Bangkok, 2000;
— *Sacred Angkor: The Carved Reliefs of Angkor Wat, photography by Jaro Poncar,* Thames Hudson (London) and River Books, Bangkok, 2002.

Sakar, H.B. *Cultural Relations between India and Southeast AsiaCountries,* Delhi, 1985.

Sak-Humphry, Chhany, *The Sdok Kak Thom Inscription,* with assistance of Philip N. Jenner, The Editions of the Buddhist Institute, Phnom Penh, 2005.

Saveros Lewitz, Inscriptions modernes d'Angkor' BEFEO 59, 1972, pp. 101-21 et 211-49;
— 'Les inscriptions modernes d'Angkor Vat' JA 260, 1972, pp. 105-29;
— 'Texte en Khmer moyen: inscriptions modernes d'Angkor 2 & 3' BEFEO 57, pp. 99-126;

Saveros Pou, *Nouvelles inscriptions du Cambodge,* vol 1. EFEO, Paris, 1989;
— *Nouvelles inscriptions du Cambodge,* vols 2 et 3. EFEO, Paris, 1996;
— et Philip N. Jennar, Les Cpap ou 'codes de conduite khmère', *BEFEO 62,* 1975, pp. 369-94.

Seidenfaden, Erick, 'Complément à l'inventaire descriptif desmonuments du Cambodge pour les quatre provinces du Siam oriental'*BEFEO 22,* pp. 55-99;

Skilling, Peter, "The advent of Theravadin Buddhism to mainland South-East Asia' *JLABS, 20, 1*, 1997, pp. 93-107;

— Buddhism in Cambodia in the Early Period', Paper read to the EFEO in Phnom Penh, early February 1997.

Smitthi Siribhadra and Mayuree Veraprsert: *Lintels: a comparative study of lintels in Cambodia and Thailand.* Siam Commercial Bank, Bangkok, 1989.

Smitthi Siribhadra, Elizabeth Moore, Michael Freeman, Palaces of Gods, Khmer Art & Architecture in Thailand, River Books, London, 1992.

Snellgrove, D. *Angkor Before and After: A Cultural History of the Khmers.* Orchid Press. Bangkok, 2004.

Stern, Philippe, *Le Bayon d'Angkor et l'évolution de l'art khmer,* in Étude et discussion de la chronologie des monuments khmers, Annales du Musée Guimet, Biblio. De vulgarisation, 47. Paris; Paul Geurhner, 1923;

— *La transition de l'art pré-angkoréen à l'art angkorien et Jayavarman II.* In Études d'Orientalisme. À la mémoire de Raymonde Linossierpubliées par le Musée Guimet. Paris; Ernest Leroux, 1932;

— Le style de Kulen; Décor architectural et statuaire. BEKO. 38. 1938;

— *L'art du Champa. Etude d'art et d'éthnologie asiatique.* 3. Paris: Adrien Maisonncuve. 1946

Subhadradis Diskul, M.C. (editor and contributor), *The Arts of Srivijaya,* UNESCO, 1986.

Tranet, Michel, *Sambaur-Prei Kuk, monuments d'Icanavarman (615-28)*, vol. 1, 1995-96, vol. 2, 1996-97, vol. 3, 1998-99, fianced by the Toyota Foundation and printed in Cambodia.

— 'Adhémard Leclère: Sa vie, ses travaux' Seksa Khmer 7, 1984,pp. 3-33;

— *L'origine de la civilization et de la religiosité khmères,* 1981;

— *Les proto-khmer du Cambodge,* 2001.

Vann, Molyvann, *Les cites khmères anciennes,* TOYOTA Foundation, Phnom Penh, 1999.

— *Cités du Sud-est asiatique: Le Passé et le Présent,* Thèse de doctorat en Architecture de l'université de Paris 8, soutenu le 25 juin 2008.

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 169 5/15/2026 2:10:41 PM

Woodward, Hiram W., ‘Practice and Belief in Anciern Cambodia: Claude Jacques’ Angkor and the *Devaraja question’ JSAS 3(2)*, pp. 249-61.

Zhou Daguan (Chou Ta-Kuan), *The Customs of Cambodia,* Bangkok, 2001.

២- ឯកសារជាស្លាដែនទស្សនាវដ្ដី ព្រឹត្តបត្រ និងសារព័ត៌មាន

ក. ឯកសារជាភាសាខ្មែរ

១- **កេរដំណែលខ្មែរ** ទស្សនាវដ្ដីសិល្បៈ និងបុរាណវិទ្យា ឆ្នាំទី ១-លេខ ០១ មិថុនា-សីហា ២០០៩

ខ. ឯកសារជាភាសាបរទេស

Angkor: L’art khmer au Cambodge et en Thaïlande, in Dossiers Histoire et Archéologic, No 125, mars 1988.

Angkor: 200 km2 de temples et de palais: Études et techniques derestauration, in Dossiers d’Archéologic, No 221.

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 170 5/15/2026 2:10:41 PM

បណ្ឌិត ហង់ជួន ណារ៉ុន

បណ្ឌិត **ហង់ជួន ណារ៉ុន** បច្ចុប្បន្នជាអនុប្រធានប្រចាំការនៃឧត្តមក្រុមប្រឹក្សាសេដ្ឋកិច្ចជាតិ (ក.ប.ស.) និងជាអគ្គលេខាធិការនៃក្រសួងសេដ្ឋកិច្ច និងហិរញ្ញវត្ថុ។

បណ្ឌិត **ហង់ជួន ណារ៉ុន** បានសិក្សាសេដ្ឋកិច្ចអន្តរជាតិនៅ **សាកលវិទ្យាល័យរដ្ឋគៀវ** (Kiev State University) នៅសាធារណៈរដ្ឋ អ៊ុយក្រែន និងនៅ **វិទ្យាស្ថានរដ្ឋទំនាក់ទំនងអន្តរជាតិនៃទីក្រុងមូស្គូ** (Moscow State Institute of International Relations) (MGIMO) ពីឆ្នាំ ១៩៨២ ដល់ ឆ្នាំ ១៩៩១។ បន្ទាប់ពីបានទទួលសញ្ញាបត្រអនុបណ្ឌិត និងបណ្ឌិតផ្នែកសេដ្ឋកិច្ច អន្តរជាតិនៅ **វិទ្យាស្ថានរដ្ឋទំនាក់ទំនងអន្តរជាតិនៃទីក្រុងមូស្គូ** លោកបានធ្វើការ ក្នុងបេសកកម្មការទូត និងនៅស្ថាប័នស្រាវជ្រាវ ជាអ្នកវិភាគសេដ្ឋកិច្ច និងនយោបាយ។ លោកធ្លាប់ធ្វើជាទីប្រឹក្សារបស់ធនាគារពិភពលោកប្រចាំក្រសួងសេដ្ឋកិច្ច និងហិរញ្ញវត្ថុ។ នៅឆ្នាំ ២០០៤ លោកបានចូលរៀនក្នុងកម្មវិធីប្រតិបត្តិនៅសាលា **កេណេឌី** (JF Kennedy School) របស់រដ្ឋាភិបាលនៃ សាកលវិទ្យាល័យ **ហាវ៉ាដ** (Harvard University) និងនៅឆ្នាំ ២០០៨ បានទៅធ្វើកម្មសិក្សានៅ **សាលារដ្ឋបាលជាតិ** (UNA) នៅទីក្រុងប៉ារីស។ នៅឆ្នាំ ២០០៧ លោកបានទទួលសញ្ញាបត្រជាន់ខ្ពស់ផ្នែកធានារ៉ាប់រងពី **វិទ្យាស្ថានធានារ៉ាប់រងម៉ាឡេស៊ី** (MII) និងនៅឆ្នាំ ២០០៨ សញ្ញាបត្រជាន់ខ្ពស់ផ្នែកធានារ៉ាប់រងពី **វិទ្យាស្ថានធានារ៉ាប់រង** (CII) នៃចក្រភពអង់គ្លេស។ លោកជាសមាជិកនៃវិទ្យាស្ថានធានារ៉ាប់រងនៃចក្រភពអង់គ្លេស (ACII) និងជាសមាជិកនៃវិទ្យាស្ថានធានារ៉ាប់រងម៉ាឡេស៊ី (AMII) ផងដែរ។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 171 5/15/2026 2:10:41 PM

បណ្ឌិត **ហង់ជួន ណារ៉ុន** ធ្លាប់កាន់តំណែងជាច្រើននៅក្រសួងសេដ្ឋកិច្ច និងហិរញ្ញវត្ថុ ដូចជា អ្នកសម្របសម្រួលស្រាវជ្រាវនៃក្រុមទីប្រឹក្សាសេដ្ឋកិច្ច និងជាអនុប្រធាននាយកដ្ឋានទី១ នៃនាយកដ្ឋានថវិកា និងហិរញ្ញកិច្ច។ បន្ទាប់មក លោកត្រូវបានតែងតាំងជាអគ្គលេខាធិការរង ទទួលបន្ទុកគោលនយោបាយ រួមមានគោលនយោបាយហិរញ្ញវត្ថុ និងហិរញ្ញវត្ថុសាធារណៈ អាស៊ាន ឧស្សាហកម្មហិរញ្ញវត្ថុ ការវិភាគគោលនយោបាយ ក៏ដូចជាទទួលបន្ទុកខាងចរចាជាមួយ មូលនិធិរូបិយវត្ថុអន្តរជាតិ និងធនាគារពិភពលោក។ លោកជាអ្នកនិពន្ធឯកសារគោលនយោបាយរបស់រដ្ឋាភិបាល និងសៀវភៅស្តីពីសេដ្ឋកិច្ច និងហិរញ្ញវត្ថុសាធារណៈកម្ពុជា។

បណ្ឌិត **ហង់ជួន ណារ៉ុន** សមាជិក និងប្រធានក្រុមប្រឹក្សាភិបាលនៃសហគ្រាសរបស់រដ្ឋមួយចំនួន ដូចជា **ក្រុមហ៊ុនជាតិធានារ៉ាប់រងបន្តកម្ពុជា** (Cambodia Re) **ទូរគមនាគមន៍កម្ពុជា** (IC) និង**អគ្គិសនីកម្ពុជា** (EDC) ក៏ដូចជាវិទ្យាស្ថានស្រាវជ្រាវ និងអង្គការក្រៅរដ្ឋាភិបាល (NGO) ដូចជា **វិទ្យាស្ថានបណ្តុះបណ្តាល និងស្រាវជ្រាវដើម្បីអភិវឌ្ឍន៍កម្ពុជា** (CDRI) **វិទ្យាស្ថានគ្រប់គ្រងធនធានធម្មជាតិដោយមានការចូលរួមពីសហគមន៍** (CBNRMLI) និង**យុវតារាកម្ពុជា** (Youth Star Cambodia)។

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 172 5/15/2026 2:10:41 PM

ស្នាដៃរបស់អ្នកនិពន្ធ

១- Hang Chuon Naron-L'Économie du Cambodge: La lute pour le développement, Phnom Penh, 2005

២- Hang Chuon Naron-Essais économiques, Phnom Penh, 2007

៣- Hang Chuon Naron et Patrick Gilbert-Desvallons-Les finances publiques du Cambodge, Phnom Penh, 2007

៤- Hang Chuon Naron-Cambodia: Recent Macroeconomic and Financial Sector Development, Phnom Penh, 2008

៥- Hang Chuon Naron-Three Tissays on Macroeconomic Management of Cambodia, Phnom Penh, 2008

៦- Hang Chuon Naron-Introduction to Insurance, Phnom Penh, 2008

៧- **ហង់ជួន ណារ៉ុន** - ម៉ាក្រូសេដ្ឋកិច្ច ភ្នំពេញ គ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពផ្សាយ ព្រះវិហារ ឆ្នាំ ២០០៩

៨- Hang Chuon Naron and Patrick Gilbert-Desvallons-Public Finance in Cambodia, Phnom Penh: Preah Vihear Editions, 2009

៩- **ហង់ជួន ណារ៉ុន** និង **ហ្សីលប៊ែ ដឺវ៉ាល់ឡុង-ហិរញ្ញវត្ថុសាធារណៈ** ភ្នំពេញ គ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពផ្សាយ **ព្រះវិហារ** ឆ្នាំ ២០០៩

១០- **ហង់ជួន ណារ៉ុន** - ប្រាសាទព្រះវិហារ ភ្នំពេញ គ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពផ្សាយ **ព្រះវិហារ** ឆ្នាំ ២០០៩

Book_10-Naron-Preah Vihear-Khmer-2009.indb 173 5/15/2026 2:10:41 PM

Cover.pdf 2 1/30/2026 3:43:21 PM

ប្រាសាទព្រះវិហារ គឺជាស្ថាបត្យកម្មខ្មែរដ៏ល្អវិចិត្រគ្មានពីរក្នុងលោក ដែលមានលក្ខណៈជាប្រាង្គប្រាសាទច្រើនតភ្ជាប់គ្នាដោយវិថីក្រាលថ្ម និងជណ្ដើរ សាងសង់នៅលើអ័ក្សប្រវែង ៨០០ ម៉ែត្រ ដោយឆ្លុះបញ្ចាំងតាមរយៈប្លង់ប្រាសាទ ចម្លាក់ក្បូរក្បាច់រចនា និងទំនាក់ទំនងទៅនឹងបរិស្ថានទេសភាពដ៏សែនអស្ចារ្យក្រៃលែង ។

ប្រាសាទព្រះវិហារ មានតម្លៃជាសកលលេចធ្លោ ដែលឆ្លុះបញ្ចាំងពីភាពពេញលេញរបស់ប្រាសាទ សភាពដើមរបស់ប្រាសាទ ស្នាដៃឯកកើតចេញពីទេពកោសល្យឆ្នៃប្រឌិតរបស់មនុស្សខ្មែរ តម្លៃស្ថាបត្យកម្មរបស់ប្រាសាទ និង ការតុបតែងលម្អ ដូចជាចម្លាក់ និងទេវកថាដែលពាក់ព័ន្ធ ។

ក្រសួងសេដ្ឋកិច្ច និង ហិរញ្ញវត្ថុ

ផ្លូវលេខ ៩២ សង្កាត់វត្តភ្នំ ខណ្ឌដូនពេញ រាជធានីភ្នំពេញ កម្ពុជា

Phone: (855)23 722 664 Fax: (855) 23 427 798

ឧត្តមក្រុមប្រឹក្សាសេដ្ឋកិច្ចជាតិ

២០៨ អា មហាវិថីព្រះនរោត្តម ខណ្ឌចំការមន រាជធានីភ្នំពេញ

Phone: (855)23 726 449 Fax: (855) 23 726 447

ISBN-9789995099022

9 789995 099022